

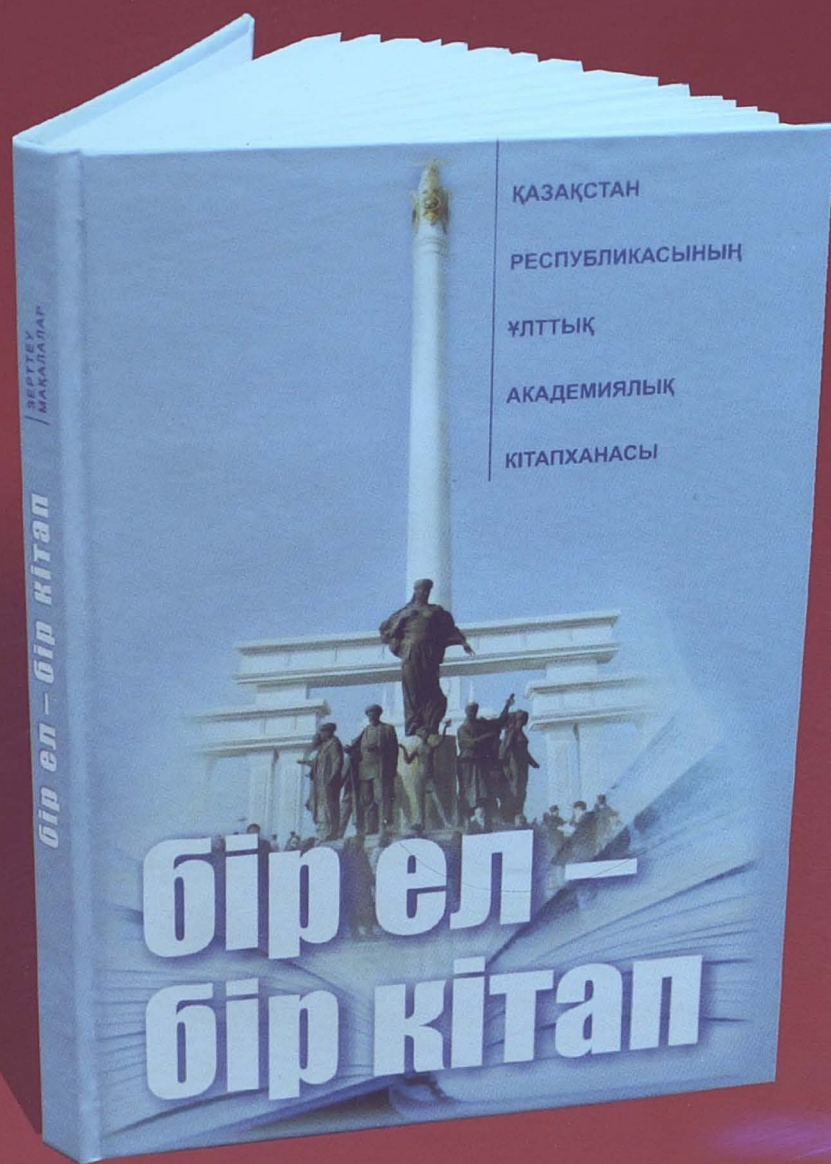
КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

ғылыми-танымдық, әдістемелік журнал №2, 2010

1. Қазақ музыкасы

2. Кавак музыкасы

«Бір ел - бір кітап» акциясы – ұлттық әдебиетіміздің үздік туындыларын ортақтаса оқуға арналған ауқымды шар. Бұл кітапта үш жылғы акция аясында оқуға таңдалған Абай, Мұхтар, Мағжан сияқты ұлы ойшылдарымыздың өдеб мұралары жайлы әр жылдарда жазылған ғылыми-танымдық зерттеу мақалалары топтастырылған.

Жинақ оқытушыларға, кітапханашыларға, студенттер мен көпшілік оқырманға арналған.

Қазақстан Республикасының Ұлттық академиялық кітапханасы, 2009

“Хұснихат” баспасы, 2009

Құрметті оқырман!

Қолыңызда «Кітап патшалығы» журналының кезекті саны.

Көкірегіміздің көзін ашқан кітаптар патшалығы – Бүкіләлемдік кітап күніне орай, Астана кітапханашылары үшін ҚР Ұлттық академиялық кітапханасы «Ашық есік күнін» өткізген болатын. Журналымыздың кезекті нөмірі осы шараға арнайы келіп қатысқан ардагер кітапханашылармен өткізген сыр-сұхбатпен басталды. Сондай-ақ «Бір ел – бір кітап» акциясы аясында таңдауға алынған туынды жайлы жазылған мақала да берілді. Әр нөмірде тұрақты жарияланып келе жатқан әлемнің ірі кітапханалары туралы материалмен қатар, кітапханашылардың Мысыр еліне жасаған сапары, қазақтың

маңдайына біткен марқасқаларының бірі – Әлкей Марғұланның мұрасы және жер қойнауынан қазып алынған құнды кітаптар туралы талданып жазылған тағылымды дүниелер журналымыздан ерекше орын алып отыр.

Журналымыздың діңіне рух дәнін сеуіп тұратын «Ақыл адырнасы» айдарымен осы жолы Шалкиіз жыраудың даналық дерістері және «Оян Қазақ!» айдарымен Алаштың ақсемсері – Міржақып Дулатұлы жайында жүргізген сұхбатымыз, хас батыр – Бауыржан Момышұлының 1944 жылғы қазақ тілі жайында жолдаған хаты туралы жазылған мақаламыз да көңілдеріңізден шығатынына сенімдіміз.

Ұлы Отан соғысында ерлігімен есте қалған ер-жүрек тұлғалар туралы тың тақырыптармен қатар сурет өнерінде өзіндік қолтаңбасын қалыптастырған шын шеберлеріміз жайлы да кеңінен қамтылды. Тәкәппар ойлы, талғамы жоғары қымбатты оқырман сіздердің сұңғыла сұлу жан әлемдеріңізге ұсынарымыз – осы.

«Кітап патшалығының» ақыл тағы Сіздерді де таңдамалы танымдық тақырыптар тізімінен күтеді!

Құрметпен,
Бас редактор, Ғалия Бекбайқызы

І МҒМЛЕКЕТТІК МӘКЕМЕСІ

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ,
ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
ТӨРАҒАСЫ
Рахымжан ОТАРБАЕВ

Әлібек АСҚАРОВ
Әкім ТАРАЗИ
Бағлан МАЙЛЫБАЕВ
Бүркітбай АЯҒАН
Дархан ҚЫДЫРӨЛІ
Жанна ҚҰРМАНҒАЛИЕВА
Жанна ШАЙМҰХАНБЕТОВА
Иманғали ТАСМАҒАМБЕТОВ
Мая ЖИЕНБАЕВА
Мұрат ӘУЕЗОВ
Сауытбек АБДРАХМАНОВ
Сейіт КЕНЖЕАХМЕТОВ
Тұрсын ЖҰРТБАЙ
Ілияс ҚОЗЫБАЕВ
Хабиба АҚЖІГТОВА

БАС РЕДАКТОРЫ
Ғалия БӨКЕЙҚЫЗЫ

БАС РЕДАКТОРДЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ
Бауыржан ҚАРАҒЫЗҰЛЫ

РЕДАКТОРЛАРЫ
Айсұлу СЕЙІЛОВА
Гүлжанат ЖҰБАНИЯЗОВА

БЕТТЕГЕН
БАСПА-РЕДАКЦИЯ
ОРТАЛЫҒЫ -
ЖЕТЕКШІСІ
Балнұр ТӘУЕКЕЛОВА

ДИЗАЙНЕР
Санель АМАНОВА

ТЕХ. РЕДАКТОР
Айнаш ҚҰЛЖАНОВА
Жақсылық КӨШКЕНБАЕВ

ФОТОТІЛШІ
Солтан ЖЕКСЕНБЕКОВ

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

6-7 Ашық есік күні

8 ШЕБЕР-КЛАСС
Сағира ҚАНАХИНА
Кітапханашыларды толыққанды кітапхана-
нашы етіп шығарсақ, біздің идеологиямыз
толық жүзеге асады

12 МАСТЕР-КЛАСС
Ирина ДАРАГАН
Всё богатство мира – в книге

Меншік иесі:

Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігі
Мәдениет комитетіне қарасты «Астана қаласындағы Қазақстан Республикасының Ұлттық академиялық кітапханасы» мемлекеттік мекемесі

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде тіркеліп, 2009 жылғы 12 қарашадағы №10493-Ж куәлігі берілген

Редакцияның мекен-жайы:
Астана қаласы, Достық көшесі, 11
тел/факс: 8 (717 2) 285266
8 (717 2) 242632
e-mail: kp_2009@mail.ru

Журналға жарияланған авторлық материалдарға редакция жауапты болып танылмайды. Журналға жарияланған материалдар көшіріліп басылған жағдайда сілттеме жасалуы міндетті.

«Print House Gerona»
баспаханасында басылды.
Мекен-жайы: Алматы қ.,
С.Сейфуллин данғылы, 458/460,
201-205 кеңсе
тел: 8 727 2 504 740, 2 662 919

14 МЕН ҚАЗАҚПЫН!

Айсұлу СЕЙІЛОВА

Жалпыхалықтық оқуға –
Жұбан жыры

16 КІТАП КӨРМЕСІ

Сымбат МҰХАМЕДИЯРОВА

Шоқан өлемінің ғибраты
Таразының екі басын тең
ұстайтын Тарази

20 BOOK EXPOASTANA

Книжное созвездие

22 АЛТЫН КӨПІР

Ғалия БӨКЕЙҚЫЗЫ

Мамандар Мысырда
машықтанды

25 ТЕРЕЗЕ

Айсұлу СЕЙІЛОВА

Конгресс кітапханасы

30 КІТАПХАНА ТАРИХЫ

Роза ӨСЕРБАЕВА

Ұлы Абай атымен әйгіленген
әмбебап кітапхана

34 ЖЕКЕ КІТАПХАНА

Гүлназия БОДЫҚҚЫЗЫ

Өлкей Марғұлан мұрасы

39 ҚҰНДЫ КІТАП

Сейіт КЕНЖЕАХМЕТҰЛЫ

Асыл қазына жер астында жатпайды

46 МӘДЕНИЕТ МӘЙЕГІ

Ахмет Тоқтабай

Зайсан қаласындағы Ғалымжан
Ибрағимовтың тұрған үйі

50 ЭЛЕКТРОННЫЕ

БИБЛИОТЕКИ

Фаина ТИМЕРШИНА

На пути к виртуальному
правительству

56 ЮБИЛЕЙ

Полвека на благо
отечественной науки

60 ИМЕНА. СОБЫТИЯ. ФАКТЫ

Дарига ДАУРЕНБЕКОВА

История на книжных полках

65 ВЗГЛЯД

Карағоз ОТАРБАЕВА

Мы не пародия...

68 АҚЫЛ АДЫРНАСЫ

Шалкиіз жырау

70 ПӘЛСАПА ТАМШЫЛАРЫ

Серік НЕГИМОВ

Сөйлесін қалам сырымды

74 ОЯН, ҚАЗАҚ!

Марат ӘБСЕМЕТ

Міржақыптың «Оян, Қазақ!» идеясы –
қазақ елінің нағыз ұлттық идеясы

80 БАУЫРЖАН

МОМЫШҰЛЫНА –

100 ЖЫЛ

Совет-Хан ФАББАСОВ

Ана тілі және ұлттық тәрбие

84 ВЕЛИКОЙ ПОБЕДЕ

ПОСВЯЩАЕТСЯ

Айнаш ЖИЛКИБЕКОВА

Мы помним вас, герои-земляки!

86 МАСТЕРСКАЯ ТАЛАНТОВ

Гулжанат ЖУБАНИЯЗОВА

Батыр национального искусства,
или Оружейных традиций мастер

89 ҚЫЛҚАЛАМ

Айгүл КЕМЕЛБАЕВА

Құлагер

95 ЖАҢА КІТАПТАР

2004 жылдың 23 сәуірінде ҚР Үкіметінің ҚР Ұлттық академиялық кітапханасын құру туралы № 461 Қаулысы шықты. Дүниежүзілік кітап және авторлық құқық күнімен қатар келген көкек айында кітапханашылар ашық есік күнін тойлауды дәстүрге енгізген.

Арқа төсін таңдаған Ару Астананың әкімшілік аймағына жайғасқан жаңа кітапхана – жалпыхалықтың жансұсарына, білімнің көусар бұлағына, оқу-өнер ошағына, алыпқапарат орталығына айналып үлгерді. Талғампаз оқырмандар талабы да тағылымды, толыққанды жауаптармен орындалып отыр. Ол – озық технология тілін терең меңгерген мамандардың қашықтағы мәліметтер базасымен жүйелі жұмысының жемісі.

Салтанатты шараның ресми ашылуында ҚР Мәдениет министрлігі Мәдениет комитетінің Тарихи-мәдени мұра басқармасының сарапшысы А. Сатыбалдин, ҚР Ұлттық академиялық кітапханасы бас директорының орынбасары Ж. Үсенбаев жиналған қауымды құттықтады. «Осы замандық кітапхананың электронды қызметі» тақырыбында ҚР Ұлттық академиялық кітапханасы бас директорының ақпараттандыру және кітапхана ісі жөніндегі орынбасары Ә. Сәрсембинова, «ҚР ҰАК – кітапханаларға әдістемелік орталық» тақырыбында Ғылымталдау орталығының жетекшісі М. Валиулина баяндама жасады. Сондай-ақ АҚШ Елшілігі ресурстық орталығының маманы Ж. Құлжаева кітапхана мен аталған елшілік арасындағы ынтымақтастық қарым-қатынастар жайлы жаңалықтарын жеткізді. Кітапхана жанынан жарыққа шыққан «Кітап патшалығы» журналын басылымның редакторлары Бауыржан Қарағызұлы мен Гүлжанат

Сәуір айының аяғында Астанадағы Ұлттық академиялық кітапхана ұжымы алты жыл толған туған күнін атап өтті.

Жұбаниязова таныстырды.

Бағдарлама мәскеулік мейман, «КОНЭК» ЖАҚ электронды ресурстар бөлімінің жетекшісі Е. Еронинаның «Шетелдік жетекші баспалардың электронды ресурстары: «КОНЭК» ЖАҚ-ның ұсынысы» семинарымен жалғасты. Баяндамашы Ұлыбританиядағы аса ірі академиялық баспаның (Oxford University Press) электронды ресурстары туралы әңгімеледі. Бүгінде Оксфорд анықтамалығы мен ғылыми материалдарын оқытушылар, аудармашылар, лингвистер жиі қолдануда. Басылымдар халықаралық білім стандартына толық сай келеді.

Бұл күні бағдарлама бойынша екі шебер класс ұйымдастырылды. «Кітапханашы және заман» тақырыбында кітапхана ісінің ардагері, «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері С. Қанахина, «Әрбір оқырман құпия тұлға тәрізді» тақырыбында кітапхана ісінің ардагері, «Еңбек ардагері» медалінің иегері И. Дараган әріптестерге кеңес берді.

Қонақтар назарына ұсынылған көрмелерде алты жылғы кітапхана өмірі, кітапханашы кәсібінің құпиясы, кітапханалық басылымдар, қазақ елінің жетістігі және шетел мәдениеті жайлы материалдар қойылған.

Сағира ТӨЛЕГЕНҚЫЗЫ,
кітапхана ісінің ардагері,
«Ерен еңбегі үшін»
медалінің иегері

КІТАПХАНАШЫЛАРДЫ **ТОЛЫҚҚАНДЫ КІТАПХАНАШЫ** ЕТІП ШЫҒАРСАҚ, **БІЗДІҢ ИДЕОЛОГИЯМЫЗ ТОЛЫҚ** **ЖҮЗЕГЕ АСАДЫ**

Сағира Төлегенқызы, сіз Алматыдағы ҚР Ұлттық кітапханасынан өзге кітапханаларда қызмет атқаруды қаламаған секілдісіз... Табан аудармай бір мекемеде жұмыс жасау кім-кімді де жалықтыратыны сөзсіз. Тұрғылықты жерімді, қызмет орнымды не болмаса мамандығымды ауыстырайын деген ой болмады ма?

– Біз – соғыстан кейінгі адал махаббаттан туған адамдармыз. Біздің бала кезімізде теледидар болған жоқ. Сондықтан көркем әдебиетке құмар болдық. Қазақ қаламгерлерінің кітаптарын қалт жібермей оқыдық.

Олардың қатарында Сафуан Шәймерденовтің шығармаларын, Өтебай Қанахиннің «Жас дәурен» деген романын жарыса оқығанбыз. Мектепқабырғасынан кітапқағашық болып өстік. Мен 1963 жылдың абитуриенті болдым. Ол кезде мектепті бітірген соң екі жыл қой бағу керек болатын. Маған қой бақтырмау үшін анам қолынан келгенше көмектесті. Анамның арқасында бізден бұрын бітіргендермен қатар аттестатымды қолыма ертерек алдым. Сөйтіп төрт-бес жылғы түлек Алматыға аттандық. Филология не тарих факультетіне түсем деп келгенмін. Қыздар педагогикалық институтының жанындағы хабар-

ландыруды қарасақ, «Кітапханатану» деген жазу тұр екен. Кітаптың ортасында кітап оқып отырады екенмін деп ойлады. Сөйтіп осы факультетке тапсырдым. Сонымен бір орынға он бір адам таласып, жоғары баллмен түсіп кеттім. Бұл – ұлағатты ұстаздарымның арқасы деп ойлаймын. Өзім Қазалы ауданындағы №420 мектептің түлегімін. Әдебиеттен де, тарихтан да, химиядан да, алгебрадан да мықты мамандардан тәлім алдық. Осы факультеттің 3-курсында озат студенттерді алыс қалаларға (Мәскеу, Ленинград, Киев) өндірістік тәжірибеге жіберді. Мен Ленинградтағы М. Е.

Салтыков-Щедрин атындағы Ресей Мемлекеттік көпшілік кітапханасында өндірістік тәжірибеден өттім. Ол жерде белгілі ғалымдар жұмыс істейді екен. Уылжыған жаспыз ғой өз саласында білікті, білімді мамандардан көп нәрсе қабылдадық, үйрендік. Ал 4-курста республикалық балалар кітапханасында тәжірибелік сынақтан өтіп, мұнан да жоғары баға алдым. Соңғы курста студенттерді әр түрлі кітапханаларға бөле бастады. Мен Алматыдағы ауыл шаруашылығы институтының кітапханасындағы бір орынға қалдым. Бірақ, субъек-

тивті себептермен қазіргі А. С. Пушкин атындағы Ұлттық кітапханаға келдім. Осылай, 1968 жылдың 4-шілдесінде кітапхана жұмысына кірісіп кеттім. Көп ұзамай, қазақ тілінде көлемді жұмыс жазу керек болды. Ол кезде қазақша білетіндер – некен-саяқ. Жазып бердім. Бір күні бас директор шақыртты. Қорқа-қорқа бардым. «Қызым, сен ғылыми методикалық бөлімге барасың, аға кітапханашы боласың», – деді. Бұл қызметке он-он бір жыл еңбек өтілі бар кітапханашы ғана тағайындалуы тиіс. Оған істей алмаймын деген сөз

жоқ. Содан методикалық бөлімге кеттім де қалдым. Жұмыстың көптігінен болар, кітапханадан басқа жерге бару деген ойыма да келген жоқ. Сөйтіп жүргенде, тағдырдың жазуы шығар, Өтебай Қанахин деген жазушыға, өзім «Жас дәурен» деген кітабын оқып ғашық болып жүрген адамға кездестім. Сол кісімен тұрмыс құрдым. Ол кісі де іскер адам екен. Кітапхана жұмысына жан-дүниеммен беріліп кеттім. Жұмыс та көп болды. Сондықтан кітапханадан ешқайда кеткен жоқпын. Сол жерде қырық жылдан аса қызмет еттім. Қырық жыл қырық күндей болған жоқ. Өтті де кетті...

– Кәсіби кітапханашы ретінде бірнеше жылдардан бері кітапты насихаттап келесіз. Оған қоса, кітапхана жанынан «қазақ тілі» орталығын құрып, мемлекеттік тіл саясатын жүзеге асыруға төгіп жүрген жанашырлардың бірісіз. Көптеген келелі мәселені көтеріп тұрасыз. Қандай да бір нәтижесі болып жатыр ма?

– Кеңес дәуірі дүркіреп тұрған кешегі күні қазақша кітаптарға қырын қарайтындар кем болған жоқ. Мұндай қорлықты ешкім көрмесін. Сары жақтыларды жеңу мүмкін емес. Жылап-жылап жүре беретінбіз. Ұлттық кітапханадағы мемлекеттік тіл орталығына жетекшілік еттім. Содан «Дулыға» деген бағдарлама әзірледім. Бағдарлама халыққа қатты ұнады деген үміттемін. Сұранысқа қарай, бірнеше рет қайта бастырылып шығарылды. Осы бағдарлама аясында облыстық, аудандық кітапханашыларды шақырып, арнайы шаралар өткіздік. Осындай іс-шараларға атсалысқандардың бірі

– мемлекет және қоғам қайраткері Оралбай Әбдікәрімов болатын. Бірнеше тармақтан тұратын шараларымыздың ішінде жазушылар кітабының тұсаукесерлері де бар еді. Жігерлі жастармен қосылып, әдемі идеялар ойлаймыз. «Әлемге танылғың келсе, өңіңді қазақша айт» деген шараны да шығарғанбыз кезінде. Бұл бізді көп қанағаттандырды. Жұрт өзінен-өзі кітабымың тұсаукесерін өткізейік деп келетін болды. Осылай тұсаукесер өткізу дәстүрге еніп кетті. Атқарған істерімді нәтижесіз дей алмаймын.

– **Кітапханашы мамандарға шеберлік сағатын ұйымдастырып, әріптестеріңізді кәсіби жетілдіру жолында тағы да Сіздің есіміңізді естиміз...**

– Шебер класстарға көп қатыстым. Ол кезде мықты мамандар Мәскеуден келіп жүргізетін. Бізде де білікті мамандар жетерлік, бірақ қазақ тілінде жүргізілетін шебер класы тым аз. Мен соған әлі күнге дейін өкпелімін. Анда-санда ұйымдастырылатын конференциялардың өзі көкпеңбек орыс тілінде өтетін. Сонда ауылдағы, аудандағы кітапханашылардың күні не болады?! Егемен ел болғанымызға жиырма жылға жуықтады. Біз кеңес өкіметінің мүддесін қорғайтын оқулықтарды оқыдық. Қазіргі күні де сол оқулықтар бар. Әлі солай. Сол факультет сол күйі қазақшаланған жоқ, оған тарихты апарып қосты. Қазақстанның егемендігін сақтаймыз десек, қазақ елінің мүддесін қазақша насихаттайтын

кітапханашыларды дайындауымыз керек. Сонда ғана өз саясатымызды жүргіземіз. Сонда ғана біз халқымыздың бетін бұрамыз. Ал орыс тілді кітапханашыларға арналған оқулықтармен кім қазақ кітапханасын құрады? Басқа бір жат ұлттың идеясымен жазылған дүние сол ұлттың мүддесін қорғайтыны белгілі. Біз – кеңес үкіметінің шекпенінен шыққан кітапханашымыз. Мамандығымызға қарай көп қиындықты бастан өткіздік. Қазақ тілінде жүргізілетін әдістемелік жұмыстарды оқысаң, қаның қайнайды. Сондықтан қазақ тіліндегі жұмыстарды, шеберлік класын жүргізу жолын іздестіру керек. Ол үшін оның институты болуы керек. Болмаса академиялық, ұлттық кітапханалар жанынан курстар ашу керек. Сонда ғана шеберлік класы нығая түседі. Одан біз ұтылмаймыз. Қазақстан кітапханашыларын толыққанды кітапханашы етіп шығарсақ, біздің идеологиямыз, біздің президентіміз ойлап отырған түпкі мақсат толық жүзеге асады. Бізге бәрінен бұрын ұлттық намысты оята алатын, қоғамға рухани серпіліс жасай алатын кітапханашылар керек. Егер қазақ кітапханашыларын тәрбиелейтіндей керемет жұмысымыз болмаса, кітапхана жұмысы жеміссіз.

– **Майдангер жазушы Өтебай Қанахиннің жұбайы екенсіз. Қаламгердің «Құдірет», «Дәмелі», «Жүрек қалауы», «Жер басып жүрсем», «Көл жағасында», «Мұрагер», «Маздақ» секілді көлемді прозалық шығармалары оқырман қауымының жүрегінде мәңгілік қалды. Ақшаға да сатып ала алмайтын құндылықтарымен қазақ**

тың көркем әдебиетінің сахнасын өздігінше өрнектеген өр тұлғаның шығармашылығы неге ойдағыдай зерттелмей отыр?

– Өтебай Қанахин деген кісі – халықтың адамы. Кезінде соғысқа қатысқан, жетімдер үйінде тәрбиеленген. Өте мәдениетті, өте білімді еді. Орыс, қазақ тілдерін жетік меңгерген. Кезінде орталық комитетте қызмет істеген. Қазақшылыққа салынып, жазушылар арасында алақан жайып атақ сұраған жоқ. Негізінде, ол кісі жүректен кетті. Оған «Қарт сарбаз хикаясы» деген кітабы себеп болды. Соның ішінде орыс ұлтына қатысты бір-екі ауыз сөз кеткен. Кітаптың қырық мың данасы шығып тұрған кезде әдейі өртеп жіберді. Бұл баласын өлтіргенмен бірдей ғой.

– Осы кітаптың бір данасы болсын өртелмей қалды ма?

– Бір данасы қалды. Құдайға шүкір, ұлттық санасы ояу азаматтар бар екен. Мұхтар Мағауин жасырып бір данасын «ұрлап» алып қалыпты, кейін 1993 жылы «Жұлдыз» журналының № 1 санын басып, оқырманмен қауыштырды. Қазір қолымыздан келгенше кітабын шығартып жатырмыз. «Ауыр күндер» деген кітабын екі рет қайта бастырып жарыққа шығарттым. «Құдірет» деген романы да библиографиялық сирек басылымдар қатарында. Оны да бірнеше рет шығарттым. Әлі де қарқынды жұмыстар жасалады деп ойлаймын.

– **Жазушының жазу стиліне, шығармашылығына сырт көзбен қарап, өзіңіз сынаған кездеріңіз болды ма?**

– Біздің о бастан келісіп алған шаруамыз бар. Ол маған «Менен үлкен жазушыларды қайнаға, менен кішілерді қайным дейсің», – деп шарт қойды. Ешкімді жеріне, еліне бөлген емеспіз. Қазақстанның қай жерінен болса да, жолдасымнан үлкендерді қайнаға, кішілерді Әбіш Кекілбаев, Қадір Мырза–Әлиден бастап қайным деп атап кеттім. Бұл маған тым жақсы болды. Керемет қолдаушылар таптым. Ал шығармасы туралы ештеңе айтпаймын. Өйткені мен кітапханашымын. Ол кісіге былай жаз деп айтуға болмайды. Жазушы адам өзінің жүрегіндегісін жазады, көргенін жазады. Сондықтан оның шығармашылығына араласқан емеспін.

– **Кейіпкерлерінің психологиялықкөңіл-күйінкүнделіктіоқиғамен шендестіре суреттей отырып, қажетті нотация мен оқушының жан тамырын дәл тауып, рухани сауығуға үлес қосқан қаламгердің сүйіп оқыған кітаптары? Идеалы кім еді?**

– Бүкіл әлем әдебиетін жақсы көрді. Оның оқымаған кітабы қалмаған шығар. Әлемдік деңгейдегі авторларды мойындайтын...

– **Ағамыздың кітапханасындағы кітап қоры туралы білгіміз келеді?**

– Үлкен кітапханасы болды. Алғаш Астанаға көш келе бастағанда, балам Парламентте істеп жүрген. Сол кезде кітапхананы да көшіргенбіз. Қазір үй салып жатырмыз. Кітапхананы қайта қалпына келтіреміз.

– **Кітапханашы мамандығы Сізді нендей жетістікке жеткізді?**

– Кітапханашы ретінде жетістігім өте көп. Кітапханашы мамандығын таңдағанымның арқасында бүкіл қазақстандықтардың махаббатына бөлендім. Сол кісілердің көкейіндегі мақсаттарының жүзеге асырылуына септігім тиді. Өз кезегінде олар да маған көмектесті. Қандай шара өткізсек те жазушылар жағынан қолдау таптық. Әбіш Кекілбаев, Қадір Мырза–Әли, Дулат Исабеков, Әшірбек Сығай бәріне рақмет айтамын. Бұлармен бірге өзім де рухани өстім. Бұл дүниеге екінші рет келер болсам, қайтадан кітапханашы болар едім.

– **Кәсіби тәжірибе алмасу мақсатымен шет елдерде болған боларсыз?**

– Көптеген шет мемлекеттерде болдым. Түркия, Чехословакия, Белоруссия және басқа да елдердің кітапханаларын көзіммен көрдім. Солардың ішінде, соңғы барғаным – Тегерандағы Иран Ұлттық кітапханасы. Мен сол елдің кітапқа, кітапханаға деген махаббатын көріп, толқып келіп, көлемді мақала жазғанмын. Жалпы шет елге бару керек, көру керек. Өзіңді өзің білмейсің. Қай дәрежеде келе жатқаныңды, өскеніңді не өшкеніңді білу үшін шетелге шығу керек. Бірақ Қазақстан кітапханалары әлемдік кітапханалардан қалыс қалған жоқ, алдыңғы қатарда келеді. Бұл – біздің білікті кадрларымыздың арқасы. Кітапхана ісінің ілгерілеуіне Роза Аманғалиқызы, Мұрат Мұхтарұлы секілді майталман мамандарымыз көп үлес қосты. Алайда, бүгінгі бәсекелестіктен қалып қоймау үшін кітапхана ісін ұдайы өсіру керек.

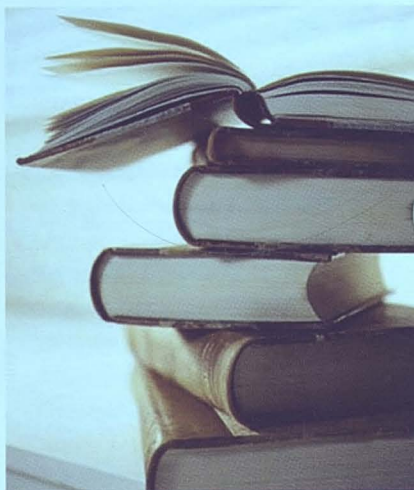
Всё богатство мира – В КНИГЕ

Ирина Николаевна Дараган – ветеран библиотечного дела, награждена медалью «Ветеран труда». За ее плечами работа на должности заведующей библиотекой Дома Политпросвещения г. Петропавловска, директора Целиноградской областной детской библиотеки им.А.П.Гайдара, директора Целиноградской областной универсальной библиотеки им.С.Сейфулина. Сейчас Ирина Николаевна трудится в читальном зале при общежитии Казахского гуманитарно-юридического университета. В Национальной академической библиотеке РК для библиотекарей г. Астаны Дараган И.Н. провела мастер-класс «А каждый читатель как тайна», на котором поделилась с коллегами опытом работы, говорила о необходимости постоянного повышения квалификации, саморазвитии, а также давала ценные советы касательно обслуживания читателей, применения различных форм работы с ними.

Вот уже 10 лет мы живём в новом тысячелетии. Какими мы стали за это время? Что и из каких источников мы узнаём нового о себе, о жизни, об окружающем мире? Как мы сегодня общаемся друг с другом?

Не спору, мы стали грамотными, информированными, продвинутыми, но, как кажется, сбой в человеческой системе всё же произошёл: мы разучились общаться. «Главная роскошь на земле – роскошь человеческого общения» – мудро заметил Антуан де Сент-Экзюпери. В наш век эти слова ак-

туальны как никогда. Мы перестали общаться, понимать друг друга, мало читаем и результат – потеря грамотности, низкая духовная культура. А что дальше?

Новый век совершенно напрасно разлучил Читателя с Книгой. А отсутствие потребности в хорошей книге влечёт за собой серьёзные последствия. В наше время самым популярным информационным ис-

точником признан компьютер. Компьютер нужен. Но в каких объёмах и порциях? Всё должно иметь нормы...

Я библиотекарь и главное моё оружие – Книга. Нигде, как в библиотеке, в этой «живой и деятельной» энциклопедии, мы не находим ответы на все вопросы.

Сегодня библиотека КазГЮУ расположена в новом красивом здании. Фонд составляет 315 тысяч книг. Для студентов открыты семь читальных залов, в которых установлены компьютеры, сканеры, работают разнообразные выставки. Я работаю в читальном зале общежития КазГЮУ. Фонд зала универсальный, т.к. в общежитии проживают преподаватели, сотрудники и студенты со всех факультетов. Всего у нас имеется 7652 экз. книг, из них – 3626 экз. учебной литературы по различным отраслям; 4026 – художественной литературы. Получаем газеты, журналы.

У меня есть своя программа работы со студентами. Главная её цель – воспитать интеллигентных образованных специалистов. Студент должен знать всё об университете, библиотеке университета, читальном зале, о городе, где он живёт и учится. Поэтому общение с читателями, беседы с ними я ставлю во главу угла своей работы.

При пропаганде учебной литературы необходимо использовать все источники по данной теме. Например, студент спрашивает учебник «Политология» А.А.Радугина, И.Г.Хан, А.Н.Булатова. А я им также предлагаю ряд других авторов, рассказывая, между делом, что Хан И.Г. — преподаватель КазГЮА (г.Алматы), автор такого-то учебника, что есть учебные пособия Ильина, Белова, Мальцева и др. И так по каждому предмету. Таким образом, студент узнает, какая есть литература. Прежде всего, он должен быть информированным!

Самое трудное, но и самое интересное – это дипломные, на-

учные работы, рефераты. Тут библиотекарь выдаёт всю информацию по выбранной теме, используя монографии, учебники, журналы, газеты, материалы конференций нашего и других вузов. Но самое важное, пожалуй, – это правильно составленная библиография. Провожу беседы, учу, подсказываю. Часто задают вопросы, просят посоветовать.

Недавно студент по имени Нурлан попросил почитать «Фауста» Гёте. Передавая ему книгу, я отметила, что это будет не просто чтение, а изучение той эпохи, истории. Гёте пользуется традиционными образами христианской легенды, но вкладывает в них совершенно иное – гуманистическое, просветительское содержание. Нурлан долго читал «Фауста», остался доволен. А во время беседы, после прочтения, привёл такие строки: «Лишь тот достоин жизни и свободы, кто каждый день за них идёт на бой». На что я ответила: «Немецкий философ Лессинг восклицал: «Как влюблена была Германия в своего «Доктора Фауста». У нас получился весьма интересный диалог. Также юристам рекомендую почитать романы Теодора Драйзера «Финансист», «Стоик». Как-то студент первого курса попросил книгу Цицерона ... Но я посоветовала пока подождать, так как ему будет трудно понять, потому что нет соответствующей подготовки. Ещё обратила внимание на то, что студенты из групп «Судебная криминалистика» чаще спрашивают стихи, а не детективы.

Художественная литература у нас представлена в открытом доступе: можно подходить, брать, читать в зале. При наличии читательского билета выдаём на дом. Из классики большей популярностью пользуются «Слова назидания» Абая, произведения А.С.Пушкина. Кроме этого, спрашивают книги Мухтара Ауэзова, Чингиза Айтматова, Эрнеста Хемингуэя, популя-

рен и сборник произведений молодых писателей и поэтов Казахстана «Мой Казахстан, моя земля» - победителей республиканского литературного конкурса с одноимённым названием.

Я очень внимательно отношусь к различным проектам, изучаю, какой бы тематики они ни касались: здравоохранения, культуры, образования... Но самое главное - все новинки, наш книжный фонд хорошо должны знать наши читатели – студенты. «Оперативная информированность» - один из важных принципов нашей работы. «Обзоры новой литературы» – это хорошо забытое старое. За 10 минут рассказываем о новых учебниках. Ежеквартально в Главном корпусе проводим «Дни информации». Каждый месяц организовываем книжные выставки. Например, «Труды учёных КазГЮУ», «Мой университет», «Новинки», «М.С.Нарикбаев – мудрый, талантливый учёный» к 70-летию со дня рождения.... Также у нас проходят различные конференции, Дни поэзии. Участвуем в республиканской акции «Одна страна – одна книга». Как известно, в этом году выбрана поэма Ж.Молдагалиева «Я - казах».

Также мы обязательно проводим с читателями беседы о вежливости, знакомим с правилами пользования читальным залом, каталогом и т.д. Учитывая, что первый курс - это бывшие школьники, с ними надо больше работать.

Мы работаем с читателями и на государственном, и на русском языках. Так называемого, языкового барьера, у нас нет. Если студент правильно называет автора и название учебника, или дисциплину – всё равно он получит книгу. У нас учатся оралманы из Китая, первое время, конечно, трудно было, но сейчас мы понимаем друг друга.

Можно ли привить любовь к чтению? Нужно! Необходимо рекомендовать для чтения то, что ты сам читал. После прочтения обяза-

тельно надо спросить: «Понравилась книга или нет?». О прочитанном с читателем надо беседовать. Если книга не понравилась, советуйте другую. Этот процесс должен быть постоянным. В нашем университете большой акцент делается именно на гуманитарное развитие, а значит на знание литературы. «Без чтения нет настоящего образования. Нет и не может быть ни вкуса, ни слога, ни многосторонней шири понимания. Чтением человек переживает век...», - писал русский писатель, публицист, революционный деятель А.И. Герцен. А русский филолог и педагог И.Соловьёв сказал: «Чтение - наименьшая затрата с наибольшей прибылью». В духе нашего времени, в современных реалиях это высказывание очень актуально. Из всего сказанного можно сделать вывод: профессия библиотекаря – бессмертна. Мы нужны всем нашим дорогим читателям - школьникам, студентам, учёным, преподавателям. Поэтому молодым библиотекарям мой наказ:

Любите свою профессию, на работу ходите как на праздник!

Уважайте читателей! Учитесь умению общаться с ними, находите подход!

В вас всегда должно быть стремление помочь читателю! Оперативно и правильно выполнить его запрос!

Изучайте книжный фонд. Повышайте свою квалификацию!

Говорите грамотно. Ясно излагайте свои мысли.

Постоянно учитесь новому.

Проявляйте терпение во всём!

Нашу встречу хочу закончить строчками:

«Всё, что создано умом,
Всё, к чему душа стремится,
Как янтарь на дне морском,
В книгах бережно хранится»

Любите книгу! Ни дня без книги!

Жалпыхалықтық оқуға – Жұбан Жыры

XX ғасырдың 60 жылдары жазба поэзиямыздың жауһар жыр айдынын толықтырған тағы бір тың туынды – Жұбан Молдағалиевтың «Мен қазақпын» эпикалық дастаны. Қазақ атын көкке көтеріп, ұлтқа мәңгілік әнұран боп қабылданған жырдың бас кейіпкері бар. Ол – қазақ. Қазақ ақыны қызыл империяның қаһарлы қылышынан қаймықпай қарап тұрып:

Мен қазақпын, мың өліп, мың тірілген,
Жөргегімде таныстым мұң тіліммен.
Жылағанда жүрегім, күн тұтылып,
Қуанғанда күлкімнен түн түрілген.

Мен қазақпын, биікпін, байтақ елмін,
Қайта тудым өмірге, қайта келдім.
Мен мыңда бір тірілдім мәңгі өлмеске,
Айта бергім келеді, айта бергім,...
– деген отты тармақтарды төгілтті.

Миллиондардың жүрегін қазақпын деп тербетіп, Алты Алаштың алғысын арқалаған Жұбан ақынның жалынды жыры жалпыхалықтық оқуға ұсынылды.

Биыл «Бір ел – бір кітап» акциясы төртінші рет ұйымдастырылғалы отыр. Жуықта аталған акцияны ұйымдастыру комитетінің кезекті отырысы өтті.

Басқосуда «Бір ел – бір кітап» акциясын ұйымдастыру комитетінің төрайымы Фариза Оңғарсынова: «Оқу акциясы екі-үш жылдан бері етек алып келе жатыр. Мұны, алдымен, американдықтар бастаған еді. Бұл – кітап оқуға жақындататын маңызды шара. Біздің елімізде кітаптан мүлде қол үзгендер қатары көп емес. Дегенмен, мұндай мәдени шара өте керек», – деп күн тәртібінде кітап таңдау тұрғандығын жеткізді. Ал-

Бір ел – бір кітап

дымен, ұсыныс жасаған жазушы С. Оразалиннің ой-пікірі: «Биыл Ж. Молдағалиевтің 90 жылдығына орай, автордың «Мен қазақпын» поэмасы таңдауға тұрарлық. Алайда Алаш идеясын кеңірек насихаттауға Ә. Бөкейханов лайық деп санаймын. Ұлт көсемі ретінде Ә. Бөкейхановты алайық. Оның шығармаларын көпшілік біле бермейді».

Мұнымен комитет төрайымы Фариза Оңғарсынованың ұстанымы сәйкеспеді: «Әлихан Бөкейханов жазушы емес, ұлт қайраткері? Сонда оны таңдаудағы принципіміз не? Сондықтан адам баласының мұң-мұқтажын дәл басатын, қарапайым жұрттың көңіліне қонатын көркем

туындыларды таңдауға алуымыз керек. Қазір мұхиттың арғы жағынан жеткен шығармаларды аударып жариялайтындар көп. Бірақ өз әдебиетіміз ғана ұлтты тәрбиелеуге қызмет етеді... Көркем әдебиетті ғана шығару керек... Егер біз тарихқа шегініп бай-билерді көрсеткіміз келсе, онда басқа шара ұйымдастыруымыз керек!..».

Ал ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Алдан Смайыл: «Біз сатылап келеміз бе? Әрбіреудің мерейтойын қуып жүрсек, әдебиеттен алыстап кетеміз... «Бір ел – бір кітап» акциясының принципімен жүргеніміз дұрыс. Сабақтастық болуы керек. Мағжаннан кейін Б. Майлинге түсейік. Оның

«Әлихан Бөкейханов жазушы емес, ұлт қайраткері? Сонда оны таңдаудағы принципіміз не? Сондықтан адам баласының мұң-мұқтажын дәл басатын, қарапайым жұрттың көңіліне қонатын көркем туындыларды таңдауға алуымыз керек. Қазір мұхиттың арғы жағынан жеткен шығармаларды аударып жариялайтындар көп. Бірақ өз әдебиетіміз ғана ұлтты тәрбиелеуге қызмет етеді... Көркем әдебиетті ғана шығару керек... Егер біз тарихқа шегініп бай-билерді көрсеткіміз келсе, онда басқа шара ұйымдастыруымыз керек...»

Фариза ОҢҒАРСЫНОВА

«Біз теледидардан біз қазақпыз деген сөзді естімейміз. Қазақтықтан құрып барамыз. Сондықтан «Мен қазақпын» жыры жалпы ұлтқа ұнайды»

Фарица ОҢҒАРСЫНОВА

әңгімелерін ұсынамын», – десе, оған ҚР Парламенті Сенатының депутаты Ғарифолла Есім ескерген жайттар қайшы келеді: «Бүгінде ауыл қазағы, қала қазағы деген сөздер шығып жатыр. Біздің жастарды ХХ ғасырдағы қазақ ауылы қызықтырмайды. Үлкен аудиторияға мұндай шығарманың қажеті жоқ. Егер Майлин әңгімелерін таңдасақ, онда Майлинді мазақ қылғанымыз. С. Мұқановтың «Бетәгезі», Б. Майлиннің бірқатар шығармалары тек филология факультетінің студенттеріне, түлектеріне керек... Мен таласпаймын. Бірақ біз әдебиетті насихаттап отырмыз ба әлде әдебиет арқылы осы замандық құндылықтарды алуымыз керек пе? Меніңше, әдебиеттен құндылық іздеуіміз керек...».

О дүниелік боп ортамыздан кеткен қаламгердің еңбегі ешкімге керек болмайды деген кереғар көзқарас білдірген Астана қаласындағы ОКЖ директоры С. Медеубеков: «Бізге тірі адам керек. Халыққа оны көрсетуіміз керек. Бізде мұның бәрі – «показуха». Оларды насихаттайтын жанашырлар жоқ. Ал автордың өзі жоқ

жауапты жазушы Әкім Таразидан естідік: «Сенің мынауың дұрыс емес. Мен Жамбыл облысындағы әскери бөлімшеде болдым. «Қилы заманды» сұрағандар көп болды».

Осы сәттегі Сенат спикері Ф. Есімнің пікірі көңілдерге қона кетті: «Менің таңдауымда үш адам бар. Олар – Фарица Оңғарсынова, Жұбан Молдағалиев және Жүмекен Нәжімеденов. Осылардың біреуін

«Менің таңдауымда үш адам бар. Олар – Фарица Оңғарсынова, Жұбан Молдағалиев және Жүмекен Нәжімеденов. Осылардың біреуін алайық. Акцияда көркем шығарма болуы керек. Қазақ елі мәселесін көтеріп жүрген қазіргі кезде «Мен қазақпынды» түлетіп жатсақ, біз адаспаймыз. Өзі де жоқ, көзі де жоқ Жұбан Молдағалиевті таңдайық. Кезінде жаттап өскенбіз. Соны таңдасақ деген ұсынысым бар. Ол – қателік емес. Оған ешкім ренжімейді. Керек десеңіз, өзі — ұран»

Ғарифолла ЕСІМ

алайық. Акцияда көркем шығарма болуы керек. Қазақ елі мәселесін көтеріп жүрген қазіргі кезде «Мен қазақпынды» түлетіп жатсақ, біз адаспаймыз. Өзі де жоқ, көзі де жоқ Жұбан Молдағалиевті таңдайық. Кезінде жаттап өскенбіз. Соны

Дауысқа ұсынылған авторлар мен шығармалар: 1. Жұбан Молдағалиев «Мен қазақпын», 2. Бейімбет Майлин «Шұғаның белгісі», 3. Бердібек Соқпақбаев «Менің атым Қожа». Сонымен кеңес қарары бойынша биылғы акцияда бүкіл ел бірге отырып талқылайтын туынды – Жұбан Молдағалиевтің «Мен қазақпын» поэмасы. Рухани көсем атынан қазақтың үніндей боп қалған өнұран елу жыл бойы жанға азық болған еді. Жүз жыл өтсе де өлең шоқтары жұлдыз боп жыр көгінде жана бермек. Ал Жұбан ақынның жыр деп соққан жүрегінің дүрсілі туған халқы қазақ барда тоқтамайды.

Басқосуға республикалық «Бір ел – бір кітап» акциясын ұйымдастыру комитетінің мүшелері қатысты.

«Бізге тірі адам керек. Халыққа оны көрсетуіміз керек. Бізде мұның бәрі – «показуха». Оларды насихаттайтын жанашырлар жоқ. Ал автордың өзі жоқ болса, шығармаларын сұраушы да жоқ. Біз халықты да, өзімізді де алдап жүрміз»

Сапарғали МЕДЕУБЕКОВ

болса, шығармаларын сұраушы да жоқ. Біз халықты да, өзімізді де алдап жүрміз». Аңсақ ойға дәлелді

таңдасақ деген ұсынысым бар. Ол – қателік емес. Оған ешкім ренжімейді. Керек десеңіз, өзі — ұран».

Жазушы Әкім Таразидің таңдауы тым бөлек: «Менің Фарицаны ұсынғаным бір жыл өтті. Бұл намысыма да тиіп

Дайындаған Айсұлу СЕЙІЛОВА
e-mail: azse@mail.ru

ШОҚАН ӘЛЕМІНІҢ ҒИБРАТЫ

Мұхаммед-Ханафия (Шоқан) Шыңғысұлы Уәлихановтың 175 жасқа толуына байланысты еліміздің түкпір-түкпірінде түрлі мәдени, ғылыми шаралар өткізіліп жатыр. Осы мерейтой қарсаңында Қазақстан Республикасының Ұлттық академиялық кітапханасында Шоқан Уәлихановқа арналған «Бүкіл адамзат баласын сүйемін...» атты көрме өтті.

Қазақ ғылымының қабырғасын қалаған ірі қайраткерге арналған көрме Тәуелсіз Қазақстан халқы мен қазақтың тұңғыш ғылымы Шоқан Шыңғысұлының «аққанжұлдыздай» қысқа ғұмырындағы адам баласына деген сүйіспеншілігін, арманын қауыштыру мақсатында ұйымдастырылды.

Көрмеге этнограф, саяхатшы, ғалым Шоқан Уәлихановтың «сегіз қырлы бір сырлы» әлемін зерделеу бағытында оның сурет салу өнері, өнерсүйгіштігі, өнерлі адамдарға деген ілтипатын ерекше көрсетуді басты назарға алдық. Шоқан тұлғасы, ең алдымен, зор жауапкершілік жүктейтін үлкен аманат екенін сезіндік. «Күміс кездік қын түбінде жатпас» деген даналық сөз ғалымның ғылым жолындағы қаншама қиындықтарға, қаншама қауіп-қатерге бас тіге жүріп жинап, жазған құнды еңбектеріне қатысты айтылғандай. Осы көрме арқылы Шоқанның портретін жасап, оқырманды ғалыммен сырласуға шақырдық. Жұмыс барысында біз өзіміздің Қазақстан Республикасы Ұлттық академиялық кітапханасындағы ғылыми және көркем әдебиетпен қатар кітаптар мен бейнелеу өнері жинақтарын (иллюстрациялар) пайдаландық. Бұл материалдар автордың кон-

баласын сүйу құрметі жүректерге жол табады деп ойлаймыз. Өз идеяларымызды дереккөздердегі Шоқанға қатысты цитаталармен толықтырдық. Көрмеде Шоқанның шежіресі, «жігіттің үш жұрты», еңбектері, достары, қызметі, саяхаты, естеліктері және салған суреттерінің галереясы ұсынылды. Этнография залының мамандары Шоқан салған суреттерге негізделген қазақ, қырғыз әйелдерінің бас киім үлгілерінен көрме жасады. Шоқан сол замандағы бас киімдерді көзімен көріп отырып салған.

цепциясына – көрменің басты идеясына негізделді. Біздің көрме – Шоқан Шыңғысұлы Уәлихановқа деген шексіз сүйіспеншілігіміз бен махаббатымыз. Егер кімде-кім осы уақытқа дейін Шоқан әлеміне мән бермеген болса, осы көрмеден кейін Шоқан сияқты бүкіл адамзат

Демек, ол ұлттық бас киімдердің нақты үлгісі болып табылады. Бұл – бір. Екіншіден, қазақта «дос басқа, дұшпан аяққа қарайды» деген қанатты сөз бар. Осы орайда, бас киімнің рөлі, бас киім кию әдебі, ырым-тыйымы яғни, бас киім мәселесіндегі қазақтың

ұлттық коды нақты сақталуы тиіс. Қазіргі кезде, өкінішке орай ұлттық нақышымыздың «сәнделіп» кеткендігі ешкімді таң қалдырмайды. Кейбір модельерлер бас киімді интерпретациялық үлгіде жасап, оны әртістер сахнаға киіп шығып жүр. Қалай ыңғайлы, оң ба, теріс пе кие беруге болады. Менің ойымша, бұл – бас киімдерге мүлде жат үлгі. Қазақ баласы бас киімді теріс кимейді, босағаға ілмейді, біреуге сыйға тартпайды, өзгенікін кимейді және бас киімді ауыстырмайды. Зер салып қарасаңыз, Шоқан салған суреттердегі әйелдердің бас киім үлгілері тереңнен сыр тартып тұр емес пе?! Мәселен, «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» мазарының жанындағы балбал тастардың (бүгін жоқ?) Шоқан суретіндегі Ай, Таңсық бастарындағы кимешек, орамала-

ры. Қандай ғажап! Кимешекке келсек, ол да – бір тылсым құдіретімен үндескен бас киім. Ақ матадан тігілуі, «ана» екендігінің дәлелі және жасына, тұрмысына, тайпасына қатысты түсінік беретін танымдық белгілердің топтастырылған энциклопедиясы боларлық кимешектің де қадірін біле бермейміз. Кимешектің алдында сәукелесін киіп, ұзатылып келген бойжеткен, балиғатқа толған кезінен бастап құндыз, көмшатпен көмкерілген беріктер киген. Ал бұлдіршін кезінде тиын, теңге, үкі қадалған әшекейлі тақия кигізген. Десек те, осындайда мына бір мәселе ойландырады. Сол тиын, теңге, үкі қадалған бас киімді сәбилерге неге кигізбеске? Адамның басын құрметтеуге тәрбиелеген ата-бабаларымыздың философиялық пайымдауы бүгінгі

заман талабына еш кедергісін келтірмейді. Керісінше, жақсы тілеумен, оңтайлы ырым-жоралғылар тұрмысымызды көркейтпесе, кемітпес. Ал қазір қытайдың месқарын құдайы мен аузына тиын тістеген бақасын қастерлеушілердің «барлық байлық сол екеуі арқылы келеді-міс» деген утопияға елітіп жүргендеріне не дейміз?! Міне, ой ойды қозғайды. Жақсы ой жақсы әрекетке жетелейді. Шоқан Уәлихановтың «Тек ақиқат білім ғана күдік туғызбайды, ол өмірді бағалауға, тұрмысқұруға үйретеді», – деген пәлсапалық пайымы осы көрменің кредосы іспетті. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні – Шоқан әлемінен алатын ғибрат, бағдар, тәлім мол

ТАРАЗЫНЫҢ ЕКІ БАСЫН ТЕҢ ҰСТАЙТЫН ТАРАЗИ

ҚР Ұлттық академиялық кітапханасында Қазақстанның Халық жазушысы, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, жазушы, кинодраматург Әкім Таразидің «Таразының екі басын тең ұстайтын Тарази» тақырыбында кітап көрмесі ашылды.

Әдемі әңгімелері мен романдары арқылы қаймана қазақтың қиялына қанат бітірген қайсар қаламгер Әкім Таразидің қазақ әдебиетіндегі қолтаңбасы қымбат. Оқырмандарының жүрегіне махаббатпен жол салған жазушының «Тасжарған» романы жарық көрген сәттен халықтың зор ықыласына

бөленіп, жастар жастанып оқитын сүйікті кітапқа айналғаны бәрімізге мәлім. Кейіпкерлері арқылы заман ағымының бейнесін көркем һәм шебер суреттеп, «Кен», «Жаза», «Бұлтқа салған ұясын», «Жаңбырлы түндер» тәрізді роман-повестерімен, «Жолы болғыш жігіт», «Жәке-Жәкетай», «Жақсы кісі» пьесаларымен, «Соқ, барабан»,

«Көкжиекке кеткен із», «Қараш-қараш оқиғасы», «Мұстафа Шоқай» фильмдерімен көпшіліктің көңіл төрінен орын алғанын білеміз.

«Жарты ғасыр бойы халқын шығармашылығымен сусындатқан Әкім ағаның кітап көрмесінің тұсауын кескелі отырмыз. Әкім Таразидің шығармалары – романдары, повестері, әңгімелері, ки-

носценарийлері қазақ әдебиетінің мол қазынасын толықтырды. Енді жазушының еңбектерін қала студенттері, жоғары және орта білім беру мекемелерінің мұғалімдері, оқушылары көріп, таныса алады. Бұдан бұрын Әбіш ағамыз бен Фариза апамыздың мерейтойына арналған бір айлық көрмеміз өткен болатын. Міне бүгін тағы да бір тарланның тамаша көрмесін ашып отырмыз», – деді көрменің ашылу салтанатында ҚР Ұлттық академиялық кітапханасының бас директоры, жазушы, драматург Рахымжан Отарбаев.

Көздің жауын алып, керемет ой сапарына жетелейтін көрмеде Әкім Таразидіңтағылымдығұмырбаянын айшықтайтын ақ қанат хаттар мен көнекөз тарихи фотосуреттер және жеке мұрасындағы құнды құжаттары, кітаптары, газет-журнал беттеріндегі жарияланымдары қойылды.

Дайындаған Сымбат МҰХАМЕДИЯРОВА
e-mail: 445Simbat@mail.ru

В начале апреля впервые в Астане состоялась книжная выставка-ярмарка «BookExpoAstana-2010». Прошедшая при поддержке Министерства связи и информации Республики Казахстан и личного акимата, она стала местом встречи главных действующих лиц книжной индустрии: издателей, писателей, библиотекарей, книготорговцев, полиграфистов. Для посетителей была представлена разнообразная продукция литературного, учебного, учебного, детского книгоиздания Казахстана, России и других стран.

КНИЖНОЕ СОЗВЕЗДИЕ

На выставке-ярмарке приняла участие и Национальная академическая библиотека РК, возможности которой были представлены на книжной экспозиции «Современные библиотечные ресурсы в помощь образованию и науке». Для желающих был проведен одноименный информационный семинар. Его участники ознакомились с направле-

ми работы НАБ РК и Казахской национальной электронной библиотеки (КазНЭБ), электронными услугами, разнообразными удалёнными базами данных и т.д.

Особенно внимание посетителей привлекла ярко изданная книжная продукция для детей. Так, издательство г. Шымкент «Шикунла и К» разработало специальную серию «Нурсауле-Лучик» для де-

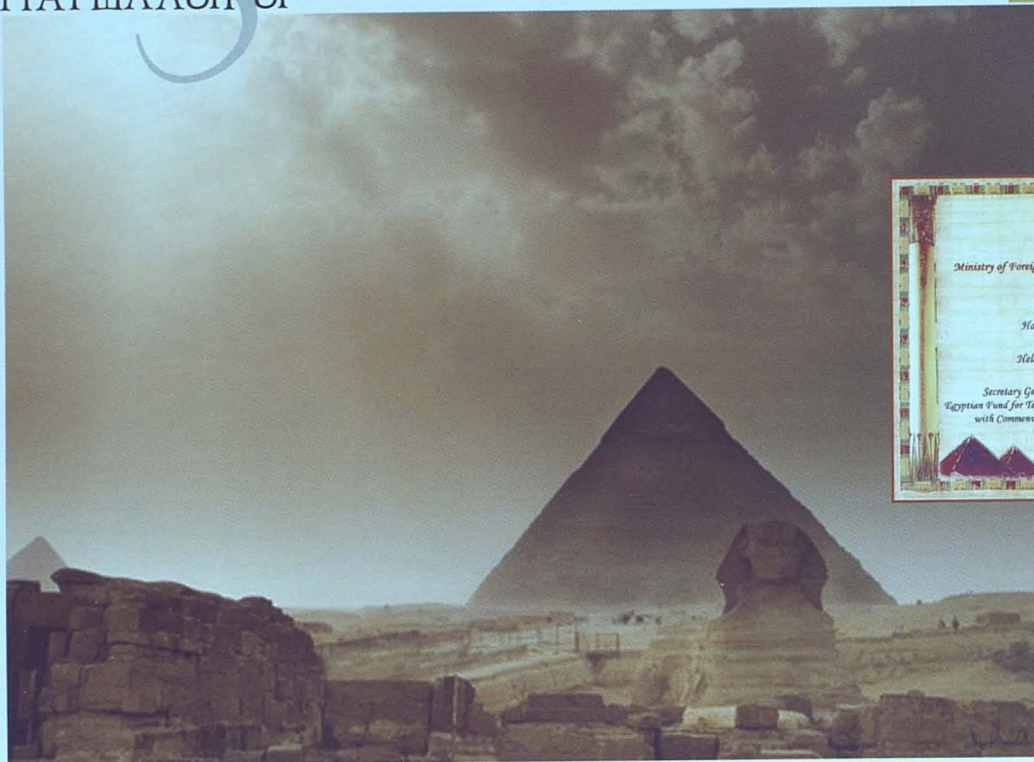
тей дошкольного и младшего школьного возрастов. Это красочно оформленные познавательные, учебные художественные книги на двух языках с игровой формой обучения. Здесь же для маленьких читателей были организованы игры и викторины, а их участники не только получили призы, но и запомнили, что встреча с книгой – это веселое и полезное занятие.

Немало людей собралось и у стенда московского издательства «Комикс». Тут и знакомые по мультфильмам герои и чисто книжные «властители детских дум». Формат - от толстых антологий до книжек-раскрасок.

Кроме этого, была выставлена продукция издательств «Кітап», «Атамұра», «Фолиант», «Деловой мир», «Дәуір», «Карапуз» (Россия), «Информ-

наука» (Россия), «Imak Ofset» (Турция) и многих других компаний, находящихся на рынке не менее 10–15 лет.

Дебют выставки BookExpoAstana-2010 в столице не остался незамеченным. И очевидным стало одно – что удовлетворить вкус современного читателя будет не так просто, но ведь именно наличие предложений свидетельствует о спросе. Все-таки в век новейших информационных технологий человек не может представить свою жизнь и без книги тоже.

МАМАНДАР МЫСЫРДА МАШЫҚТАНДЫ

Наурыз айында ҚР Ұлттық академиялық кітапханасының он төрт қызметкері іссапармен Египет Араб Республикасына аттанды. Сапарды Египет Араб Республикасындағы Қазақстан Елшілігі мен ТМД елдеріндегі ЕАР техникалық ынтымақтастық қоры ұйымдастырды. Мақсат – Египеттегі жетекші кітапханалармен танысу, өзара тәжірибе алмасу, кадрлар біліктілігін жетілдіру. Қазақстандық кітапханашылар Каир қаласындағы Ғылыми зерттеу орталығында оқу курсынан өтіп, сертификатпен оралды.

17-наурыз. Ғылыми зерттеу орталығында семинардың салтанатты алуы болып, семинар бағдарламасын ұйымдастырушылармен және үйлестірушілермен таныстық. Бұл күні қазақстандық делегация «Қағаз және цифрлы кітапханаларға ақпараттық технологияларды енгізу» тақырыбында дәріс тыңдады. Лектор – электронды кітапхана маманы Рами Ахмад Хамди. Қазіргі ақпараттық қоғамдағы кітапхананың ролі, азаматтардың ақпаратқа қол жеткізуіндегі теңсіздікті жою жолдары, озық технологияның көмегімен мәдени мұраны сақтау қажеттігі ой өзегіне ай-

налды.

Сол күнгі саяхат барысында Ұлттық мұрағатқа да ат басын бұрдық. Ұлттық мұрағаттың жалпы көлемі – 1000 ш/м. Мұрағат лабораториясында құжаттарды қалпына келтіру жолдары көрсетілді.

18-наурыз. Каирдегі екінші күн. Біз Египет Ұлттық кітапханасындамыз. Кітапхана 1870 жылы ашылған. Тұңғыш кітап қоры Каирдегі дәулетті тұрғындардың көмегімен құрылыпты. Археологтардың ежелгі көмбелерден тапқан кітаптары да – сирек қорлар қатарында. Мұндағы кейбір кітаптар мың жыл жасаған. Кітапханадағы

1,5 млн аса сақтау бірлігін құрайтын құндылықтар – кітаптар, сирек жазбалар, мерзімді басылымдар, микрофильмдер. Осы ресурстардың 60 %-ын араб тіліндегі, 25 %-ын ағылшын тіліндегі, қалған 15 %-ын еуропалық тілдердегі қорлар құрайды. Египетте жарық көретін басылымдардың 10 данасы осында жеткізіледі. Ал Египет жайлы жазылған кітаптарды тіркейтін орын да – осы кітапхана.

19-наурыз. Алыс Астанадан армандап, аңсап келген – Александрия кітапханасы. Біздің дәуірімізге дейінгі III ғасырда тарихқа еніп, аңыз боп қалған көне кітапхана. Екі жүз жылдан кейін кітапхана қорында 700 мыңға жуық жазба жиналған. Әрі қарай – соғыс, өрт. Соның салдарынан жылдар бойы жинақталған қазыналар жойылды. Александрия қаласы он алты ғасырдай кітапханасыз қалды. XX ғасырдың аяғында мемлекет басшысы антикалық Александрия кітапханасын қайта жаңғырту

жайлы қарар қабылдайды. Арнайы декларация шет елдік президенттер тарапынан да қолдау тапты. ЮНЕСКО-ның жетекшілігімен Александрия кітапханасын қайта құру жұмыстары басталды. Жоба құны 200 млн доллар деп бағаланады. Жобаға қатысқан 77 елден 1400 үлгі ұсынылады. Нәтижесінде норвегиялық сәулетшілерге сеніп тапсырылады. 2002 жылы жаңа ғимарат ресми ашылды. Африка континентіндегі алып кітапхана – 11 қабатты, биіктігі – 33 метр, жалпы көлемі – 45 мың шаршы метр. Ғаламат ғимараттың жер асты бөлігінде 8 000 000 том жәдігер сақтаулы тұр. Кітапхана қоры да қайта жаңғырды. Күн сайын мұнда әлемнің әр алуан нүктесінен туристер саяхат жасап жатады. Дыбыс жоғалтқыш жүйесінің арқасында кітапханада қашан да тыныштық. Ертегі елде ежелгі дүние ескерткіштерімен танысып біз

тұрдық.

21-наурыз. Келесі бағыт – Каир университетінің кітапханасы. 1908 жылы жеке тұлғаның қаражаты есебінен құрылған Каир университеті 1925 жылы Ұлттық Білім министрлігіне қарасты Мемлекеттік университет болып қайта құрылды. Университетте 23 факультет бар. Университет кітапханасы 1931 жылдан жұмыс істеп келеді. Қазіргі уақытта кітапхана пайдаланушыларына 235 атауда мерзімді басылым, 46 мың кітап, 60 мың CD дискілер ұсына алады. Бұдан бөлек, 14 мәлімет базасына еркін енуге мүмкіндік жасалған. XIII ғасырда табылған папирустардың бірегей коллекциясы да – Каир университеті кітапханасының үлесінде.

22-наурыз. «Жазбалар мен құжаттарды қалпына келтіру, оларды сандық форматқа өзгерту», «Диссертациялар технологиясы» тақырыптарында астаналық делегацияға дәрістер оқылды.

23-наурыз. Бұл күн­гі маршрут – Аме­ри­ка университетінің кітап­ха­на­сы мен Бейбарыс Сұл­тан мешіті. Каирдегі Аме­ри­ка университетінің кі­тап­ха­на­сы осы заман­дық талаптарға толық сай келеді. Кітап­ха­на­шы мамандар оқу орнындағы оқытушылар мен студенттердің ғылыми­зерттеу жұмыстарын жазу кезіндегі сұраныстарын орындайды. Кітап­ха­на қорындағы баспа өнімдері – 408 мың, электронды кітап­тар – 45 мың. Кітап­ха­на­да 79 маман қызмет көрсетеді. «Ми­лениум» бағдарламасы, Дьюи (ДҚД) жіктелімі бойынша жұмыс жасайды. АҚШ-тағы Конгресс

Екі ел кітапханашыларының өзара әріптестік байланысын әрі қарай жалғастыру үшін Александрия, ЕАР Ұлттық кітапханасы және ҚР Ұлттық академиялық кітапханасы басшылығы бірлесіп, үш жақты ынтымақтастық туралы келісімге қол қою қажет деп күтілуде.

Осы мақсатпен мамыр айында ҚР Ұлттық академиялық кітапханасының бас директоры Рахымжан Отарбаев Египет еліне жол жүреді.

кітапханасының электронды каталогына қосылған. Кітап­ха­на­да жеке отырып та, топ­пен бірге отырып та жұмыс жасай­тын орталықтар бар.

Бұдан соң, Египетті билеген төртінші сұлтан Бейбарыс баба­мыздың мешітіне аялдап, ғибадат еттік.

24-наурыз. Сәрсенбінің сәтті күнін «Кітап­ха­на қызме­тінде Интернет желісін қол­дану технологиясы және оны

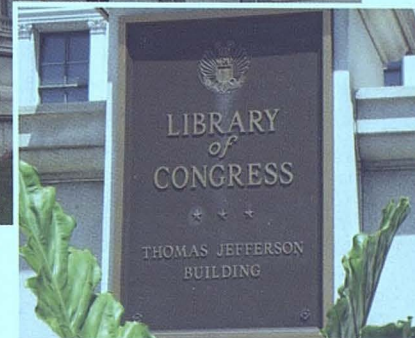
жетілдіру» тақырыбындағы лек­цияны тыңдауға арнадық. Баян­дамашы ғаламторды пайда болу тарихы, кітап­ха­на ісіне қажетті бағдарламалар тура­лы әңгімеледі. Сонымен қатар «Қашықтан оқу» де­ген атаумен Уния Му­хаммед оқыған лекци­яда екінші мамандық алуға аса қажет оқу түрі сөз болды. Оқудың жаңа форма­сы – АҚШ-да жоғары бағаға, жоғары сұранысқа ие.

28-наурыз. «Кі­тап­ха­на­шыны кәсіби әрі психологиялық дайындау» тақыры­бындағы дәрісте әріп­тестер кітап­ха­на­шы­ны кәсіби жетілдіру, ака­демиялық білім алу қажеттігі жөнінде ой бөлісті.

Мысыр сапары мә­дени-туристік бағдарлама­мен жалғасты. Бағдарла­ма аясында жер жүзіндегі жеті кереметтің бірі – Мысыр пира­мидасына, сондай-ақ Ніл өзені жағалауына, Шарм эль Шейх курортына барып демалдық.

Дайындаған **Ғалия Бөкейқызы**
e-mail: g.bukeevna@mail.ru

Конгресс кітапханасы (The Library of Congress, Washington) – әлемдегі ең үлкен кітапхана, Америка Құрама Штатының астанасы Вашингтонда орналасқан. АҚШ Конгресінің ғылыми кітапханасы болып саналады, үкіметтік органдарға, зерттеу мекемелеріне, ғылыми қызметкерлерге, жеке фирмаларға және өндіріс компанияларына қызмет көрсетеді.

Мұнда 1460 орынға сәйкес 22 оқу залы бар. Ұлттық цифрлы кітапхана да жайғастырылған. Кітапхана штатындағы қызметкерлер – 5 мыңға жуық.

КОНГРЕСС КІТАПХАНАСЫ

Мемлекет және муниципалды мекеме

1800 жылы 24-сәуірде муниципалды мекеменің негізі қаланды. Сол кезеңде АҚШ Президенті Джон Адамс (John Adams) астананы Филадельфиядан Вашингтонға ауыстыру туралы заңға қол қойған. Осы заңда Конгреске керек кітаптарды сатып алуға және оны сақтайтын ғимарат құруға 5.000\$ көлемінде қаржы бөлу туралы пункт сақталған. Кітапхананың

қызмет көрсету ережесіне сәйкес, кітапхана ресурстарына АҚШ Президенті, вице-президенті, АҚШ Сенатының мүшелері мен Палата өкілдері (АҚШ Конгресі) қол жеткізді. Мекеме «Конгресс кітапханасы» деген атауға ие болды.

1802 жылғы 26-қаңтарда президенттік билікке келген Томас Джефферсон (Thomas Jefferson) кітапхана қорың, оның ролін көтеруді тапсырады. Сол кезеңдерден кітапхана қоры ұлғая бастады.

1814 жылғы Азаматтық соғыста ағылшын әскерлері Капитолийді өртеп жібереді (Капитолий – Сенаторлар мәжіліс өткізетін ғимарат). Соның салдарынан Капитолий ғимаратындағы кітапхана үш мың дана кітабынан айырылады.

АҚШ экс-президенттердің бірі Т. Джефферсонның (1801-1809 жж.) билігі тұсында 6487 томнан тұратын әр алуан тақырыптағы кітап коллекциясы сатып алынған.

XIX ғасырдың ортасына қарай Ұлттық кітапхана ретінде

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

Конгресс кітапханасында қорды толықтыру жұмыстары жалғасын тапты. Алайда Конгресске қажетті деген әдебиеттерді сатып алу мүмкіндігі әр түрлі жолдармен шектелді. Оған дәлел, 1836 жылы орыс дворяны Бутурлиннің кітап коллекциясын сатып алуға тыйым салынуы.

1851 жылғы жойқын өрт кітапхана қорындағы 55 мың кітаптың 35 мыңға жуығын жалмаған. Сол кітаптардың үштен екі бөлігі Томас Джефферсон кітапханасының үлесіне жататын еді. Бірақ бұл кезеңде халықаралық кітап алмасу қоры бойынша жұмыс басталуы тиіс болатын. Кезекті қиындық қыспағына қарамастан заң әдебиеттері кітапханасы құрылды. Бұл бүгінгі таңда да кітапхананың басты бөлімі болып саналады. Заң әдебиеттері кітапханасының қоры 5 млн. томға жуықтайды.

Әр дәуірдегі алапат апаттардан кейін Капитолий ғимараты қайта құрылады. Оқырмандар қатары да көбейе түседі. Осылайша кітапхана туристер келіп

саяхат жасайтын жаңа имидж қалыптастырады.

1865 жылы Конгресс кітапханасы АҚШ-дағы кітапханалар бойынша төртінші орынды иеленсе, Ұлыбритания, Германия, Ресей және Франция Ұлттық кітапханаларынан көп жағдайда кенжелеп қалды. Сол мерзімдегі кітап қоры 80 мың томды құрады.

Бұдан соңғы 50 жылда Конгресс кітапханасы көп өзгеріске ұшырады. Жүз жылға жоспарланған жаңа мекемеге штатқа сәйкес 108 маман қызметке қабылданса, кітап қоры 740 мың томнан асты.

1870 жылы «Міндетті даналар туралы» заң қабылданды. Мұнымен қоса, жеке тұлғалардан кітап сатып алу, сыйлық ретінде қабылдау дәстүрі енді. Бұл тәжірибе әлі де сақталған.

Президенттер және ғимараттар

1897 жылғы қараша айында Конгресс кітапханасы жаңа

ғимаратқа көшірілді. Капитолийге қарама-қарсы орналасқан тұңғыш ғимарат жылдардың өтуімен Т. Джефферсонның атымен аталды. 1939 жылы іргесі қаланған екінші кітапханаға АҚШ-ның екінші президенті Дж. Адамстың есімі берілген. 1980 жылы бой көтерген үшінші ғимаратқа төртінші президент Дж. Мэдисонның есімі лайық деп танылды.

Конгресс кітапханасының үш ғимараты екі-үш қабатты жер асты жолы арқылы бір-бірімен байланысып жатыр. Әрбір таблода көрсетіліп тұрған ақпараттардан оқырман өзінің қайда екенін анық біле алады. Сондай-ақ мекеме жоспары да жол бойы сапаршыға серік болады.

Бәрі де Сіздерге арналады

Конгресс кітапханасында жылына 1 миллионнан аса оқырманға қызмет көрсетіледі. Интернетті пайдаланушылар үшін ғаламторға ену ақысыз. Күніне кітапхана қонақтарына төрт рет экскурсия жүргізіледі. Кітапханада саяхаттау немесе каталог залында жұмыс істеу үшін оқырман билетінің керегі жоқ. Алайда кітапхана қорын пайдалану үшін оқырман билеті міндетті түрде қажет болады. Ескерте кетейік, кітапханаға бір күнде саяхат жасап шығу мүмкін емес.

Ал кітапхана каталогындағы 30 миллионнан аса карточка электронды формаға ауыстырылды. Конгресс кітапханасының электронды кітапханасына ғаламтор желісі арқылы кез келген пайдаланушы еркін енуіне болады.

АҚШ бас кітапханасының принципі: жалпыхалықтық, қол жетімділік және ақы талап етпеу. Кітап қоры оқырмандарға әрдайым ашық. Кез келген кітапқа кітапханашының көмегісіз тікелей қол жеткізуге мүмкіндік бар. Кітапты компьютер арқылы жеке электронды формулярына жаздырып алады. Сондай-ақ кітаптың кітап пен газет-журналдардың қажетті беттерін ксерокөшіргіден өткізіпалаалады. Бірақ бұлау авторлық құқық туралы заңмен байланысты. Авторлық құқық тәртібі міндетті түрде сақталады. Авторлық құқықты ресімдеумен арнайы бір бөлім айналысады.

Қолдану ережесі

Кітапхананы пайдалану ережесіне сәйкес, сия қалам не гелді ручка алып кіруге рұқсат етілмейді. Қара түсті қаламды (карандаш) ғана қолдану керек. Полиция мен кітапхана қызметкерлері оқырмандарды бақылап тұрады.

Юдин жәдігерлері – кітапхананың басты байлығы

Конгресс кітапханасындағы қор жинақтау тарихы Ресеймен байланыстырылады. Атланттың арғы жағындағы алып кітапханада аты аңызға айналған алғашқы үй кітапханасы – Юдин кітапханасы сақталған.

Геннадий Васильевич Юдин (1840-1917) – ресейлік библиофил, көпес әрі өнеркәсіпші. Әмбебап кітапханасын жинауға 35 жылдық ғұмырын арнаған. Жылдардың өтуімен оны кітапханасының келешектегі иесі кім болады деген ойлар мазалайды. Мүлде иесіз қала ма деген

үрей де билейді. Көп толғаныстан кейін кітапханасын сатуға жарнама жасайды. Алғашқы хабарландырудан еш нәтиже болмайды.

Бұдан соң «The Washington Post» («Вашингтон пост») газетіне кітапханасының сатылатындығы жайлы жарнама жібереді. Құны – 250 мың рубль деп көрсетіледі. Бұл өз шығынын өтемейді. Дегенмен, Г. Юдиннің мақсаты жеке кітапханасын толығымен сақталған күйінде көру еді.

Көп үнсідіктен кейін Петербургтегі көпшілік кітапхана арқылы Николай II-ге кітапханасын 150 мың рубльге сатып алуға ұсыныс жасайды. Патша қаржының жеткіліксіздігінен ұсынысты қабыл алмайды.

Уақыт көшімен Юдин кітапханасының иесі табыла кетеді. Конгресс кітапханасындағы Славян бөлімінің меңгерушісі, эмигрант А. Б. Бабиннен кітапханасын сатып алатындығы жайлы хабар жетеді. Оған 100 мың рубль ұсынады. Ұзаққа созылған келіссөздерден кейін 1906 жылдың 3 қарашасында келісімге қол қояды. 1907 жылдың ақпанында 81 мың томдық коллекция, 4 мың томға жуық баспа материалдары, 1800 бірлікті құрайтын басылымдар мен қолжазба картотекалар 5 вагонға жүктеліп, Гамбург арқылы АҚШ-на жөнелтіледі. Үш ай өткенде Вашингтонға жеткізіледі. Коллекция туралы талқылау екі жылға созылады. Осылайша Юдин жәдігерлері Конгресс кітапханасының басты байлығына айналды. Бірақ жинақ толығымен сақталмаған. Кітаптардың бірқатары сатылып, енді бір бөлігі жоғары оқу орындарының кітапханаларына берілген.

Форматы

MARC 21 – USMARC (АҚШ Конгресс кітапханасы) және CAN/MARC (Канада Ұлттық кітапханасы) форматтарының бірлестігі.

MARC 21 мынадай форматтар кешенімен көрініс алады:

1. библиографиялық мәліметтер;
2. авторитеттік мәліметтер;
3. қорлар туралы мәліметтер;
4. мәліметтерді жіктеу;
5. әлеуметтік ақпарат.

Библиографиялық форматты жасау идеясы есептеуіш техника дамыған кезде туындап, жай ғана электронды каталогтар құруға мүмкіндік берді.

MARC форматы (Machine-readable cataloguing) АҚШ-да 1960 жылдары пайда болды. Оны әзірлеп шығарушы – Конгресс кітапханасы. Содан бері Құрама Штаттағы библиографиялық жазбалар жоғарыдағы форматпен құрылып жинақталуда. Формат үздіксіз жетілдіріліп тұрады. Конгресс кітапханасы осы саладағы жалғыз монополиялық заң шығарушы болғандықтан, американдықтарда корпоративті каталогтеуде, библиографиялық жазбалар алмасуда проблемалар болмайды.

Бірақ АҚШ кітапханасының үлгісімен басқа елдер де өз форматтарын құрған. Оған дәлел, Ұлыбритания – UKMARC, Канада – CANMARC, Австралия – AUSMARC. Соған сәйкес, MARC-ті USMARC деп қабылдаймыз.

Қорлары

Қорлар құрамы сан алуан. Кітап сақталған сөрелердің ұзындығы – 850 шақырым.

Құқық, тарих, филология, саясат, техника және жаратылыстану ғылымдары, сондай-ақ анықтамалық-библиографиялық басылымдар бойынша әдебиеттердің кең түрі ұсынылады. 1958 жылдан басталған «Ұлттық жинақ каталогы» библиографиялық басылымы («The National Union Catalog») және кітаптардың жиынтық каталогы көп сұранысқа ие.

Кітапханадағы жалпы ресурс қоры 130 млн аса сақтау бірлігін құрайды.

Конгресс кітапханасындағы басылымдар 470-тей өлі және тірі тілдерде берілген. Кітапханадағы құндылықтардың қолжазба қоры – 58 млн. Карталар мен атластар коллек-

циясы – 4,8 млн.

Ресурс қоры:

1. 30 миллионнан аса кітап және 470 тілдегі басқа да баспа өнімдері;
2. әлемдік газет өнімдерінің миллионнан аса нұсқасы;
3. 58 млн қолжазба;
4. 4,8 млн карта;
5. 12 млн фотография;
6. 2,7 млн дыбысты жазба;
7. 500 мың микрофильм.

Қордың жылдық өсімі – 1-3 миллион сақтау бірлігі.

Конгресс кітапханасына күн сайын 7 мыңдай құжат келіп түседі.

1994-2007 жылдар аралығында кітапхана қорындағы материалдар мәтінінің 10 %-ға жуығы цифрланған. Күн сайын 75-200 шамасында құжат сканерленеді.

Бірқатар оқырмандар диван не жайлы төсекте жатып, келесі тобы кітапхана күнгейіндегі көгалда отырып кітап оқиды. Осындай уақытта оларды оятуға не ескерту жасауға болмайды. Өйткені кітапхана оқырманға қашан да қолайлы жағдай жасауды міндет еткен.

Басшылық

2008 жылғы сәуір айынан бастап кітапханаға Джеймс Биллингтон жетекшілік етеді. Джеймс Биллингтон – орыс халқының тарихы мен мәдениеті туралы зерттеулердің авторы. 1999 жылы Дмитрий Лихачевпен бірге «Открытый мир» орыс-американ бағдарламасын әзірлеген.

Джеймс Биллингтон – Ресей ғылым академиясының шетелдік мүшесі, М. В. Ломоносов атындағы ММУ мен Тбилиси мемлекеттік университетінің құрметті докторы.

Джеймс Биллингтон – Бүкіләлемдік сандық (цифрлы) кітапхананы құрушы инициатор.

Конгрессте – Наурыз мерекесі

2010 жылғы 17-наурызда АҚШ-тағы Конгресс кітапханасында түркі халықтарының төл мерекесі – Наурыз мейрамына арналған

дипломатиялық қабылдау рәсімі өтті. Салтанатты шараны ұйымдастыруға Ұлыстың ұлы күнін атап өтетін елдердің Вашингтондағы елшіліктері атсалысты.

Осы шарада қазақтың ұлттық салт-дәстүрлері жайлы мате-

риалдар қойылған «қазақ бұрышы», қазақ еліндегі Наурыз мейрамын тойлау дәстүрі туралы деректер берілген стенд меймандар назарына ілікті. Мерекелік кеште еліміздің АҚШ-да білім алып жатқан бірқатар жастары өнер көрсетті.

АСТАНАДА – «АМЕРИКА БҰРЫШЫ»

22 сәуірде ҚР Ұлттық академиялық кітапханасы жанынан «Америка бұрышы» ашылды. Салтанатты рәсімге АҚШ-тың Қазақстандағы Уақытша сенімді өкілі Памела Спратлен ханым, ҚР Мәдениет министрлігі Мәдениет комитетінің төрағасы Ілияс Қозыбаев және ҚР Ұлттық академиялық кітапханасының бас директоры Рахымжан Отарбаев қатысты.

АҚШ Елшілігінің «Америка бұрышы» бағдарламасының мақсаты – қазақстандық қауымды ақпаратпен қамту.

«Америка бұрышы» кітапхананың кеңзалына жайғастырылған. Жаңа орталық оқырмандарға Америка Құрама Штаты туралы нақты мәліметтер береді, сондай-ақ алдағы уақытта әр алуан іс-шаралар өткізетін орын болады. Мәселен, мұнда АҚШ-тан келген мәртебелі меймандармен пікірталас, америкалық музыканттардың шебер класы, фильмдер демонстрациясы және сурет-фотоөнер

туындыларының көрмелері өткізіліп тұрады.

АҚШ Елшілігі «Америка бұрышына» Америка мәдениеті мен тарихына қатысты анықтама материалдар, көркем және деректі әдебиеттер, CD дискілер мен бейнематериалдар ұсынды. Жаңа орталық аптасына алты күн жұмыс істейді. Залдағы мультимедиялық топтамаларға, кітаптарға және мерзімді басылымдарға көпшілік еркін қол жеткізе алады.

Осы шара барысында «Джем Сейшен: Америкалық джаз елшілері әлемге құшақ жаяды» тақырыбында фотокөрме ұйымдастырылды. Көрмеде Луи Армстронг, Дэйв Брубек, Диззи Гилеспи, Бенни Гудмен, Дюк Эллингтон тәрізді әйгілі америкалық «Джаз елшілері» музыкалық бағдарламасы қарлығаштарының елу бес суреті қойылған. Суреттер «Джаз елшілерінің» өмір тарихын әдемі суреттеумен қатар, концерттік сапарларындағы түрлі жайттардан да мағлұмат береді.

Дайындаған Айсулу СЕЙІЛОВА
e-mail: azse@mail.ru

Роза ӨСЕРБАЕВА,
Шығыс Қазақстан облыстық
Абай атындағы әмбебап ғылыми
кітапхананың директоры

ҰЛЫ АБАЙ АТЫМЕН ӘЙГІЛЕНГЕН ӘМБЕБАП КІТАПХАНА

XIX ғасырдың соңынан бастау алатын Семейдегі көпшілік кітапхананың тарихы қазақ ұлтын әлемге танытып отырған ұлы тұлға Абай есімімен тығыз байланысты. Сондықтан да, 1992 жылы Қазақстан Республикасы Министрлер кабинетінің шешімі бойынша кітапханаға қазақтың көмеңгер ақыны Абай есімі берілді.

М. Әуезов, Қ. Сәтбаев, Қ. Мұхамедханов, Ә. Нұршайқов, М. Сәрсек, Т. Әбдірахманова, Р. Сейсенбаев, Н. Анов сынды әдебиет және қоғам қайраткерлерін кітапхананың құрметті оқырмандары ретінде атаймыз.

Ғасыр белесінен асып, көпшілікті ғылым, білім нәрімен сусындатқан еліміздегі ең іргелі

мәдениет ошақтарының бірі – Семейдің Абай атындағы облыстық әмбебап кітапханасының 1883 жылдың 3 қазанында саяси жер аударылғандар Е. П. Михаэлис, Н. И. Долгополов, Н. Я. Коншин және басқа да зиялы қауым өкілдерінің

ұйымдастыруымен негізі қаланды.

Облыстық Санақ комитетінің қамқорлығымен қызметін бастаған көпшілік кітапхана жеке ғимараты болмағандықтан Комитет жалға алып отырған Земляницын үйінің бір бөлмесіне орналасты. Комитет құрастырған кітапхананы пайдалану ережесі бойынша оқырмандардан абоненттік ақы алынды.

Алғашқы жылы кітапхана қорында 274 дана кітап болып, 130 оқырман пайдаланды. Әр жылдары кітапханаға қала тұрғындары мен П. Плещеев, Г. Юдин, А. Деров сияқты ауқатты көпестер қайырымдылық көмек көрсетіп, оның іргелі мәдениет ошағына айналуына ықпал етті.

Көпестер мен шенеуніктердің, жеке адамдардың сыйға тартуымен кітапхана қоры да біршама толығып отырды. Қазіргі кітапхананың сирек қорындағы кітаптарда кездесетін «Библиотека Федора Федоровича Трейерова», «В. Н. Коншина», «Товарищ. Курбатова и Игнатова. Пристань

Семипалатинская» экслибристері олардың жеке кітапханасы екенін айғақтайды.

Кемеңгер ақын Абай кітапхананың алғашқы оқырмандары қатарында болып, ғылым-білім ордасындағы мол қазынадан рухани сусын алумен қатар Е. П. Михаэлистей жан досын тапқан. Е. П. Михаэлистің кеңесімен Абай енді тек көркем әдебиеттің озық үлгілерін ғана емес философия, жаратылыстану, тарих тәрізді ғылым салалары бойынша энциклопедиямен, сөздіктермен, анықтамалармен танысып, әдебиеттерді талғап оқитын болған. Абай Е. П. Михаэлис арқылы далалы өлкені зерттеушілер С. С. Гросс, А. А. Леонтьев, Н. И. Долгополовпен танысады.

Абайдың орыс достары Семейде жазасын өтей жүріп, өлкедегі ғылымның сан-саласын зерттеумен айналысқан. Олардың қазақ тарихы, этнографиясы, құқығын, салт-дәстүрін зерттеу жұмыстарына Абайдың ақыл-кеңесі мен көмегі зор болған. Кітапхананың сирек кітаптар қорындағы Облыстық Санақ Комитетінің «Памятные книжки Семипалатинской области» басылымдарындағы, «Отчет общества попечения о начальном образовании» сияқты ғылыми еңбектердегі тарихи мәліметтер Абайдың ойшыл ақын ғана емес, сонымен қатар елінің мұңы толғантқан қоғам қайраткері ретінде тұлғасын бейнелейді.

Ғұлама ақынның аталған қоғамдарға мүше болғандығы туралы деректі құжаттар, Абайдың орыс достарының өлкені зерттеу ісіне қатысты жеке жинақтарда жария көрген еңбектері ерекше құнды басылымдар қатарында кітапхананың алтын қорын құрап отыр.

«Семипалатинский областной статический комитетъ за 1894 годъ» басылымында: 1894 жылы Семейдің көпшілік кітапханасының оқырман саны –130, ал білім деңгейіне қарай: 30 жоғары білімді,

38 орта, 41 бастауыш білімді және 21 оқырман үйінде білім алғандар деген дерек береді. Оларды ұлтына қарай топтағанда: 111 орыс, 9 поляк, 1 неміс, 5 еврей және 4 қазақ деп бөлінген.

Кітапхана қызметкерлері абоненттердің әдебиеттерді үйге алып оқуға сұраған 4338 сұранысын қанағаттандырған. Сол үйге берілген әдебиеттердің 2498-і кітап болса, 1840-і мерзімді басылымдарды құраған. Оқырмандар жиі сұрайтын әдебиеттер қатарында орыс классиктері Л. Н. Толстойдың, М. Е. Салтыков-Щедриннің, И. С. Тургеневтің, А. П. Чеховтың, Н. В. Гогольдің, Ф. М. Достоевскийдің, И. А. Гончаровтың авторлық шығармалары жиі аталады.

1902 жылдың 2 желтоқсанында Н. В. Гогольдің қайтыс болғанына 50 жыл толуына байланысты Бастауыш білім беру қоғамы қалада ақысыз оқу залын ұйымдастырып, оған жазушының атын береді. Кітапханашы Н. Г. Гиршфельд ханымның қызмет көрсетуімен 1902 жылы 693 оқырманды қабылдап, 319 абонент үйіне 1615 дана кітап алса, қалған 374 оқырман әдебиеттерді оқу залына алып оқыған.

Алғашқы кезеңде Н. В. Гоголь атындағы халықтық кітапхана өз алдына жеке оқу залы болып, 1906 жылы оған Семей көпшілік кітапханасының қоры қосылып, Н. В. Гоголь атындағы кітапхана деп аталды.

Абайтанушы, ғалым Қайым Мұхамедханов «Ұлы ақынның қайраткерлік қызметі» атты мақаласында Абай заманындағы Семейдің көпшілік кітапханасын «...ол замандағы Сібір қалаларындағы кітапханалардың ішіндегі ең байы деп танылған. Семей кітапханасында орыс және әлем әдебиеті классиктерінің шығармалары мол болған. Тарих, философия, табиғаттану, тағы басқа ғылым салаларына арналып жазылған кі-

таптарды және сол кезде Ресейде шығып тұратын: «Вестник Европы», «Русская мысль», «Русская речь», «Исторический Вестник», «Новости», «Новое время» журналдарын Семей кітапханасы жаздырып алып тұрған», – деп бейнелеген.

Кітапханадағы сирек басылымдардың алтын қоры

Кітапхана іргетасы қаланғаннан бері жинақталған баспа туындылары бүгінгі күні сирек басылымдар қорын құрап отыр. Сирек қорымыз негізінен XVI-II ғасырдың II жартысы мен XIX ғасырды толық қамтитын Ресейлік кітап баспа туындылары, ал өлкетану әдебиеттері Семейлік басылымдар: Облыс басқармасы немесе көпес Плещеев баспаханасынан жарық көрген кітаптар, жалпы жиынтық қоры 4,5 мың данадан тұрады.

Бағалы дереккөздер қатарында өлкетануға байланысты әдебиеттер, оның ішінде Императорлық Орыс Географиялық Қоғамының Батыс Сібір бөлімі Семей бөлімшесінің «Запискілеріндегі...» далалы өлкені зерттеушілер – Б. Герасимов, Е. Михаэлис, Н. Коншин, Г. Потанин, Ф. Зобниц, А. Седельников, Е. Шмурло, В. Сапожниковтың, Ә. Бөкейханов, Ж. Ақпаевтың ғылыми-зерттеу мақалалары қамтылған.

Қазақ зиялылары, қуғын-сүргін құрбандары – Сәкен Сейфуллин, Ілияс Жансүгіров, Бейімбет Майлин, Халел Досмұхамедов, Жұмағали Тілеулин, Жұмахан Күдерин, Әлімхан Ермеков сияқты арыстарымыздың көзі тірі кезінде жария көрген, кейін қудалауға түсіп, оқуға тиым салынып «арнайы қорда» сақталған кітаптарын ерекше мақтанышпен атауға болады.

Сонау XIX ғасырдан бері ғұламалар мұрасын ғасырдан

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

ғасырға дейін сақтап, талай оқырманға білім ордасы болған киелі шаңырақ бүгінде жаңа заман талабына сай қызмет көрсетуде. Ұлттық рухани қазынамызды ғаламтор арқылы әлемдік ақпараттық кеңістікке шығару мақсатында сирек басылымдар қоры сандық жүйеге көшіріле бастады. Астана қаласындағы Қазақстан Республикасының Ұлттық академиялық кітапханасы ұжымымен әріптестікте жүзеге асырылып жатқан Қазақстандық Ұлттық Электронды Кітапхана (ҚазҰЭК) қорын құру жобасы бойынша XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басын қамтитын қазақ еліне, өлкетануға қатысты әдебиеттер алдыңғы кезекте сандық жүйеге көшіріліп, аталған кітапхана қорына енгізіліп, пайдаланушыларға ұсынылуда (www.kazneb.kz). Бұл – «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруға қосқан қомақты үлес.

Шығыс Қазақстан облыстық Абай атындағы әмбебап ғылыми кітапханасы – Семей өңіріндегі оқырмандарға кең ауқымда қызмет көрсете алатын алып ақпарат орталығы.

Ғаламтордағы біздің кітапхана

1995 жылдан мамандарымыз Түркия, Қырымда және Норвегия, Оңтүстік Корея елдерінде өткен Халықаралық IFLA конференцияларына қатысып келеді.

Кітапхана 1996 жылы «Сорос-Қазақстан» қорының гранты арқылы ғаламтор желісіне қосылды.

2002 жылы АҚШ Мемлекеттік Департаментінің Мәдениет және Білім Беру ісі жөніндегі Бюросымен қаржыландырылып, Айрекс /АҚШ/ ұйымының IATP бағдарламасы бойынша ғаламтор орталығы пай-

даланушыларға қызмет етті. 2005 жылдан бастап ғаламтор орталығы кітапхана басқаруына көшіп, қала жұртшылығына арнап ғаламторды пайдалануға оқыту курстары, түрлі тренингтер, семинар-кеңестер өткізіп келеді.

Кітапхана тынысы ғаламтор жүйесінде «Шығыс Қазақстан облыстық Абай атындағы әмбебап кітапханасы» (<http://semeilib.kz.iatp.net>) сайтында, Семей өңірінің айтулы тұлғалары жайлы – «Абай атындағы кітапхананың өлкетану қоры» (<http://abaykray.kz.iatp.net>) сайтында мол мағлұматтар берілген. Астана қаласындағы Ұлттық академиялық кітапханасы ұжымымен бірлесіп жүзеге асырылып жатқан «Әлемге танылған тұлға» (www.abay.nabr.kz) жобасы Абай оқыған кітаптар арқылы біз таныған ақын өлеміне қатысты деректер мен мәліметтерден тұрады.

Бүгінгі кітапхананың мақсаты – қала жұртшылығының сұранысын қамтамасыз ету үшін өзінің ақпараттық әлеуетін нығайту, оқырман қауымның ақпараттарды білуге деген талап-тілегіне қолдау көрсету, электронды ресурстарды тиімді қолдануға үйрету. Жалпы оқырман сұранысына жауап беретін ақпараттық орталық ретінде кітапхананың алар орны ерекше. Қазір кітапхананың кітап қоры 343 мыңнан асып, оны 17 мыңнан аса оқырман пайдаланады. Жыл сайын 400 мыңға жуық кітап пайдаланушыларға беріліп, кітапханаға келушілер саны 176 000-нан аса оқырманды құрап отыр. Жылына кітапхана 200 атауға тарта мерзімді басылымдарды жаздырып алады.

Бүгінгі таңда кітапхана Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Жолдауларын насихаттау бойынша аймақтағы әдістемелік орталық ретінде көптеген ведомстводағы кітапханалар мен Абыралы ОКЖ кітапханаларына көмек беріп, жұмыстарын үйлестіріп келеді.

Оқырмандарды жаңа тех-

нологиялар арқылы ақпаратпен қамтамасыз етуде кітапханалық автоматтандырылған ақпараттық жүйе іске қосылған. Пайдаланушыларға сапалы қызмет көрсетуде ИРБИС автоматтандырылған кітапханалық жүйесі іске қосылған. Кітапханадағы «Абай», «Әуезов», «Шәкәрім», «Мұхамедханов Қ.», «Сирек қор», «Әдістемелік материалдар», «Президент Жолдауы» мәліметтер базаларына кітапхана қорына енгізілген кітаптар мен мерзімді басылымдар беттеріндегі мақалалардың библиографиялық сипаттамасы 107 мыңнан асып отыр.

Кітапхананың «Заң» мәліметтер базасы – күнделікті жаңартылып, толықтырылып отыратын Қазақстан Республикасының ресми нормативті құқықтық актілерінің редакциясындағы барлық өзгерістердің құқықтық мәліметі. Бүгінгі күні мәліметтер базасында жиналған 42 930-дан аса орыс және қазақ тілдеріндегі нормативтік актілер жиынтығы құқықтық ақпараттың таптырмас көзі болып табылады. Оқырман қауымның талап-тілегін орындауда Германиядан, Моңғолиядан, Өзбекстаннан, Ресейден, сондай-ақ еліміздің түрлі қалаларынан виртуальді тапсырыстар қабылданып, сұраныстар қанағаттандырылады.

«Бүгінгі күннің кітапханасы – біртұтас мәдениетті қалыптастыратын орта». Ұжымымызға ортақ ұстаным – осы. Соған сәйкес, кітапханашылар пайдаланушыларын ақпаратпен қамтамасыз етумен қатар, кітап пен оқу ісін насихаттауды да назарынан тыс қалдырмайды. Мамандар жаңа технология мүмкіндіктерін меңгере отырып, кітапхана ісін үздіксіз дамытуда. Рухани қазынаның кемел кенішіне айналған бұл кітапхана да қазақ қоғамның мәдени жетілуіне өздігінше үлесін қосып келеді.

Гүлназия БОДЫҚҚЫЗЫ,
Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
жанындағы «Отырар кітапханасы»
ғылыми орталығының жетекші
ғылыми қызметкері

ӘЛКЕЙ МАРҒҰЛАН мұрасы

Ұрпаққа білім беріп, ұлттық мүдде негізінде тәрбиелеуде, арғы ата-бабалар жайлы дәйек-деректерді санасына сіңіруде жастарды тарихи мұралармен таныстырудың тәлім-тәрбиелік мәні зор. Осы орайда, Қазақстан ғылымы мен өнерінің, әдебиет қайраткерлерінің, ұлттық мүддені қадірлейтін жеке тұлғалардың мемориалдық-мұражай кітап қорларын жүйелі жинақтаған Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті жанындағы «Отырар кітапханасы» ғылыми орталығының ұжымы атқарып отырған рухани танымдық, ғылыми бағыттағы жұмыстары оқырман игілігіне жарап жатыр.

Орталықтағы Германия Сыртқы істер министрі Д. Геншердің, жазушылар С. Бегалиннің, М. Қаратаевтың, Т. Кәкішевтің, Р. Сыздықованың, О. Нұрмағамбетованың, С. Қирабаев пен Ә. Бейсенованың, Т. Жұртбайдың жеке кітап қорларымен бірге Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі, археолог, шығыстанушы, этнограф, тарихшы, әдебиетші Әлкей Хақанұлы Марғұланның

мұражай кітапханасын да университет ғалымдары, ізденушілер мен студенттер кеңінен пайдалануда.

Алғаш білімді ауыл мектебінен алып, одан соң Ленинградтағы мемлекеттік университеттің Шығыс тілдері бөлімін табысты аяқтағаннан кейін аспирантураға түсіп, 1940 жылы көне қыпшақ тілінде жазба ескерткіштер жөніндегі ғылыми-зерттеу еңбегі үшін

ғылым кандидаты дәрежесіне лайық деп танылады. 1946 жылы қазақ халық эпосы туралы ғылыми еңбегі үшін филология ғылымдарының докторы дәрежесін иеленген ғұлама ғалым Қазақстанның, соның ішінде Орталық Қазақстанның көне дәуірдегі мәдениетін, салт-дәстүрін зерттеу саласында көп жұмыс жүргізді.

Әлкей Марғұлан зерттеулерінің бір саласы

Әлкей Хақанұлы Марғұлан — Қазақстан археология мектебінің негізін салушы, ғылымның көптеген салалары: этнография, тарих, шығыстану, әдебиеттану, өнертану бойынша көрнекті қайраткер. Филология ғылымдарының докторы (1945 жылы), Бүкілодақтық География қоғамының толық мүшесі, Қазақ ССР ҒА академигі (1958 жылы), профессор (1960 жылы), Қазақ ССР ғылымының еңбек сіңірген қызметкері (1961 жылы).

Ғалым 1904 жылы 11 мамырда Павлодар облысы, Баянауыл ауданында дүниеге келді. Әкесі Хақан — атақты Олжабай батырдың тікелей ұрпағы.

Әлкей Марғұланның ұзақ жылғы қоғамдық өмірдегі және ғылымдағы үлкен еңбегі жоғары бағаланып, Ленин, Еңбек Қызыл Ту ордендерімен және бірнеше мемлекеттік медальдармен марапатталды.

түрлі тарихи кезеңдердегі архитектуралық жүйемен салынған ежелгі ескерткіштер және оларды салыстыру арқылы ғылыми деректерді жинауға бағытталған. Қазақтың ұлан-ғайыр даласы ежелгі ескерткіштерге кенде емес. Киелі мекендер, мазарлар мен археологиялық кешендер, атақты байлар мен билер, елін жаудан қорғаған батырлар мен хан-сұлтандар жайлы шежіре айтып сыр шерткендей көрініс береді.

«Ұлы адамдар ғасырларға қызмет етеді», — деп жазушы Ғ. Мүсірепов айтқандай жас ұрпаққа, келешекке зерделі ой, ғылыми жол, өшпес өнеге қалдыру тек ғұламаларға ғана тән болса керек. Ғалымның ғылыми орталыққа өткізілген әрбір затының өзіндік тарихы бар, зерттеуді қажет ететін мұрағаттар. Басым бөлігі ғалымның 700-ден астам кітап қоры бар жеке кітапханасынан тұрады. Кітапханасында қазақ, орыс, неміс, ағылшын, қытай тілдеріндегі археология, этнография, шығыстану, тарих, өнертану салаларына байланысты кітаптар, шетел ғалымдарының қолтаңбамен сыйға берген кітаптары, ғылыми зерттеу экспедицияларының карталары, қолжазбалары сақталған.

Марғұланның айрықша көңіл бөліп, ұзақ жылдар шұғылданғаны — аты әлемге әйгілі қазақтың тұңғыш ғалымы Шоқан Шыңғысұлы Уәлихановтың өмірі мен еңбегі. Шоқантану саласына саналы ғұмырын арнап, талмай еңбек етті. Ғалымның басқаруымен 1958 жылы Шоқанның таңдамалы

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

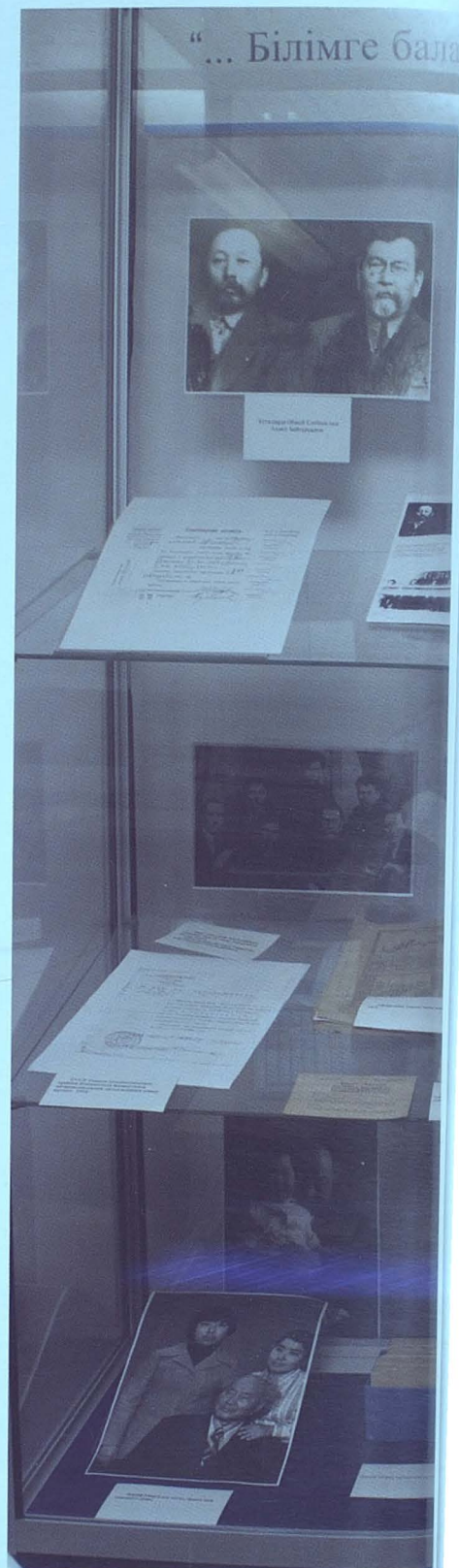
шығармалар жинағы жарық көрді. 1957-1968 жылдарда Ә. Марғұланның басшылығымен Ш. Уәлихановтың бес томдық академиялық жинағы дайындалды. Архивтерді ақтара отырып, Шоқанның қаламынан туған 300-дей шығармасын тапты. Оған ғылыми редакция жасап Шоқан туралы өмірбаяндық кітап жазып, қолжазбасын қалдырды. Осы еңбектерінде ғалым Шоқан өмірін цифрлар дерегінің шолақ тізбегімен емес, нақтылы болмыс шындығымен, тарихи-әлеуметтік тұлғасымен біртұтас қалпында танытуға ден қойған.

Оның «Шоқан және Манас» атты монографиялық еңбегі Ш. Уәлихановтың бауырлас қырғыз халқының эпосы «Манасты» зерттеуге қосқан үлесін анықтайды.

Ә. Марғұлан қазақ фольклорын, қазақтың сөз байлығын тексерумен де шұғылданды. Қазақ халқының ертедегі жауынгерлік дәстүрі, XVI-II-XIX ғасырлардағы тарихи қозғалыстары, қазақ халқының Ресейге қосылуының ізгі

ықпалы туралы архивті тексеріп, олардың әдебиеттегі көрінісі жөнінде де зерттеген материалдары ұшан-теңіз. Ол Абайдың, Жаяу Мұсаның, Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің жаңа қолжазбаларын, хаттарын тауып жариялады. Филология саласындағы елеулі еңбегі – қазақ эпосының шығу, жасалу тарихы туралы зерттеулері. Қазақтың ертедегі баатырлар жырын халықтардың сол замандағы қоғамдық тарихымен, тұрмысымен, көркемөнерімен байланысты зерттеу – ғалым көтерген мәселенің негізгі нысанасы.

Ә. Марғұлан – аса білгір тарихшы. Оның қола дәуірінің тамаша, жарқын сәттерін суреттеген «Древняя культура Центрального Казахстана», қазақ даласында көшпелі өмір салтының қалыптасу кезеңіне арналған «Бегазы-Дандыбаевская культура Центрального Казахстана» атты қомақты монографиялық еңбектері – дүниежүзіне белгілі, Қазақстандағы археологиялық зерттеулердің шыңы іспеттес

дүниелер.

1950 жылы «Из истории городов и строительного искусства Древнего Казахстана» атты әйгілі кітабы жарық көрді. Онда қазақтың ата-бабасы таза көшпелі халық болмағаны, қазақта отаршылдық дәстүрдің ертеден келе жатқаны археологиялық, архитектуралық және этнографиялық мазмұндағы материалдар негізінде көрсетілді.

Ғалым Сырдария бойындағы қалалардың пайда болуын, дамуын қаңлы, оғыз, қыпшақ тайпаларының тарихымен, көшпелілікті, отырықшылықпен ұштастыра қарастырады. Аталған кітабында, Ә. Марғұлан Оңтүстік Қазақстан экспедициясы тапқан материалдарға сүйене отырып, Отырар мен оның айналасындағы қалашықтар қалдықтарын сипаттайды. Кітапта Отырар сұлбасының сызбасы, керамика суреттері келтіріледі.

Ә. Марғұланның зер сала зерттегендерінің бірі – Қыдырғали Қасымұлының «Тарих-и Оразмұхаммед» атты еңбегі. Бұл еңбекті де дерек көзі ретінде Қазақстанда арнайы талдауға алынуы Ә. Марғұлан есімімен байланысты «Күміс сандық құпиясы» атты мақаласында ғалым Ресей кітап қорларына түскен Оразмұхаммед сұлтанның жеке кітапханасы жөнінде жазып, жалпы қолжазба мәдениетінің ортағасырлық қазақ қоғамына да тән болғандығына тоқталады [4]. «Мұндағы ең қадірлі нәрсе», – деп көрсетеді Ә. Марғұлан, – «...сол кездегі мәдениетке үлгі болған Сыр

бойындағы қалаларға көп тараған тарих, әдебиет, шежіре туралы айтылатын кітаптардың өте сирек түрлерін жиып алуы. Сырдариямен байланысудың мәдениетке үлгі болатын бір келесі түрі – XVI ғасырдағы қазақтардың араб қарпімен жазған хаттары. Оларда араб жазуы ғасырлар бойы толық қалыптасып, қазақтардағы жазу мәдениеті өзбек, түркмен, татарлардағы сияқты бір қалыпқа түскенін көрсетеді...» [5].

«Казахское народное прикладное искусство» деп аталатын үш томдық еңбегінде қазақтың қолөнері және сәулет өнерлеріндегі зерттеулерін жүйелеп, олардың ғылыми негіздерін жасауға көп көңіл бөледі. Бұл еңбек ұлттық өнерімізді ұрпақтарымызға жеткізіп, оларға эстетикалық тәрбие береді.

«Орталық Қазақстан архитектурасы» деген кітабы ғалымның қаламынан шыққан соңғы дүние болып саналады.

Аталған кітаптардың барлығы да ғылыми орталықтағы ғалымның мұражай-кітапханасында сақтаулы тұр. Орталық мұражай қорын ғалымның кітаптарымен қатар, көп жыл пайдаланған жеке заттары, экспедиция кезінде табылған қыштан жасалған құмыра, ыдыс қалдықтары, сондай-ақ телеграммалар, хаттар, шақыру билеттері, фотосуреттері толықтырып тұр.

«Ә. Марғұлан ашқан жаңалықтар қазір де жалғасын тауып жатқандықтан «Қазақстанды Еуразия көне мәдениетінің бесігі» деп атай бастады», «Академик Ә. Марғұлан – ұлы ғалым, азамат

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

және гуманист», – деген Президент Н. Назарбаевтың сөзі ғұлама ғалымның баға жетпес зерделі еңбектерінің тәрбиелік мәнін, қажымас қайраткерлік еңбегінің нәтижесін көрсетіп тұрғандай әсер береді.

Белгілі ғалым М. Жолдасбеков «Ғалымдардың ғалымы Әлкей Марғұлан» атты мақаласында оның телегей теңіз білімін: «Әлкей Хақанұлы нағыз әр салалы ғалым, себебі, ол – әдебиетші, тарихшы, түрколог, археолог, өнер зерттеушісі әрі саяхатшы-этнограф. Осыған Әлекеңнің ұстаздығы мен жазушылығын қоссақ, бір адамның басына осынша бақыттың топтасуы – сирек кездесетін құбылыс», – деп сипаттаса, ал мінезіндегі қарапайым адамгершілік қасиеттері жөнінде «Осынша көп білгеніне қарамастан, бұл кісілер сұмдық қарапайым еді. Олармен сөлемдесу, сөйлесу онша қиын болмайтын», – деп еске алады [2,14].

«Отырар кітапханасы» ғылыми орталығының сирек кітаптар мен қолжазбалар бөліміндегі ғалымның мол мұрасы – еліміздің ертеңі үшін таптырмайтын зор қазына. Мұндағы Ә. Марғұланның

аса құнды кітапханасы мен қолжазбаларын, альбомдарын, бағалы бұйымдарын насихаттау – бөлім қызметкерлерінің борышы.

Ә. Марғұланның жеке кітапханасында сирек кездесетін кітаптар да сақталған. Мысалы, Абай Құнанбаев. Өлеңдер 1954 ж.; Әдебиет және искусство, 1941 ж.; Дадашев С. А. и др., Архитектурные памятники Баку. 1946 г.; Дадашев С. А. и др., Архитектура Азербайджана 1948 г..

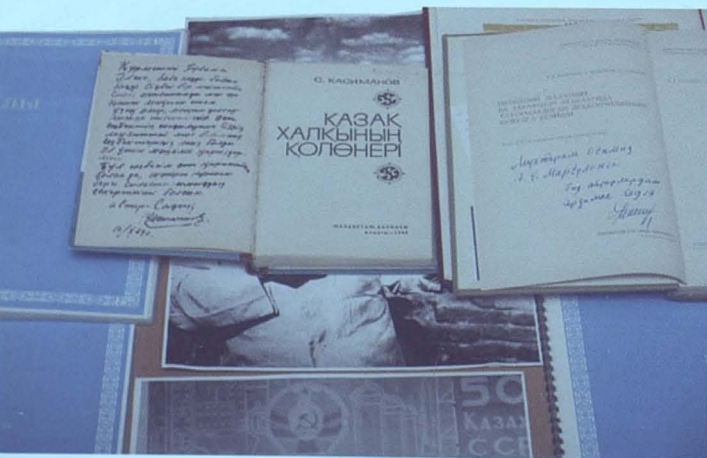
Тәуелсіз мемлекетіміздің тұғыры нығайып, ұлттық құндылықтарымызды, төл тарихымыз бен әдебиетімізді дамыту, тың деректермен байыту бағытында келелі мәселелерге бетбұрыс жасаған бүгінгі уақытта әдеби мұраларда жатқан көркем дүниелерді қайта көтеру, оның өсіп-өнуіне үлес қосқан айтулы ғалымдардың мұраларын жан-жақты зерделеу – жас ұрпаққа

білім беру және оларды ұлттық мүдде негізінде тәрбиелеудегі көкейкесті мәселенің бірі.

Бұл Елбасымыз Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған дәстүрлі Жолдауларынан бастама алып, «Мәдени мұра» Ұлттық стратегиялық жобасы негізінде жүргізіліп жатқан мемлекеттік деңгейдегі игі істерге атсалысу болып табылады.

Ғылымның сан саласын жете меңгерген парасатты ғұлама, Қазақстандағы археология ғылымының негізін салушы зерделі ғалым, ғылымның көрнекті ұйымдастырушысы, аяулы азамат және педагог Ә. Марғұланды бүкіл қазақ жұртшылығы өзінің адал ұлы ретінде құрмет тұтады [1,17]. Бүгінгі жаһандану жағдайында Ә. Марғұланның ғылыми еңбектері жастарымыздың бойына ұлттық тәрбиені қалыптастыруда маңызды рөл атқарып отыр.

1. Марғұлан Ә. Х. Шығармалары. I том. Алматы: Алатау, 2007.- 608 б.
2. Жолдасбеков М. Ғалымдардың ғалымы Әлкей Марғұлан. //Zaman – Қазақстан, 1998 жыл, 17 көкек.
3. Қазақ әдебиеттану ғылымының тарихы. I том. Алматы: ҚазАқпарат, 2008.- 646 б.
- 4,5. Қазақ әдебиеті, 2004. 1-қаңтар. 3 б.

Сейіт КЕНЖЕАХМЕТҰЛЫ,
жазушы, этнограф

Асыл қазына Жер астында жатпайды

«Жол қуған қазынаға жолығады» деп дана халық тегін айтпаған. Бұл – тек қазына, байлық, олжа табу деген сөз емес, мағынасы терең, ғибратты қағида. Таратып айтар болсақ, ел көресің, жер көресің, жақсы адамдармен танысасың, түрлі оқиғаларға жолығасың деген ұғымды біліреді. Мен де қаламгер әрі зерттеуші этнограф ретінде үлкен жолдарға жиі шығуды бұрыннан әдетке айналдырған адамның бірімін. Осы жолдар мені тарихи, рухани оқиғалар мен қазыналарға жолықтырды. Бұлардың бәрі халқымыздың тарихы мен мәдениетіне тікелей қатысты.

Зарап ҚҰСАЙЫНОВ,
«Қызылжар нұры» газетінің
бас редакторы

1. Соңғы жылдары кітапханаға, кітапқа деген сұраныстың азайғаны анық. Оның объективті және субъективті себептері бар. Техника қарыштап дамыды. Қазіргі жастар бірдеңені білгісі келсе, кітап ақтарып жатпайды, Интернетке кіреді де іздеу салады. Әрине, іздегенін тауып алады, уақытыда үнемделеді. Бірақ сол бір мәліметті кітаптан іздеу барысында мыңдаған, миллиондаған ақпаратты алар еді ғой. Себебі, ақпарат оның санасында тұрар еді. Шынында да, соңғы уақытта кітапханаға баратындар қатарының сирегенін аңғарамыз. Бұрын күні-түні кітапханада отырушы едік. Ал қазір қатар сиреген. Оның да себебі сан түрлі. Алдымен, жастардың кітапқа деген құлшынысы төмен. Өйткені, кітап – бүгінгі қоғамның басты құндылығы болудан қалып барады. Оның үстіне өзге де айналысатын істер көбейіп кетті. Уақыт та табылмайды. Екіншіден, қазір кітапхана көп. Қай оқу орнын алсаң да кі-

Мен кітапхана ішінде туып, кітап арасында өскен адаммын. Анам Сәлима – алдымен медреседе діни әрі рухани білім алып, кейін Торғай қаласындағы қолөнер училищесін орыс тілінде бітіріп, оюшы, тігінші, тоқымашылық өнерді толық меңгерген зиялы адам. Мені өнерге, білімге, әдепке, ұлт мәдениетіне тәрбиелеген – осы кісі. Мен туғанда ауылдың кітапханашысы әрі бастауыш мектеп мұғалімі болып істеген. Ес білгеннен бері көргенім үй толған кітап еді. Оның көпшілігі латын жазуымен болатын. Мектепке барғанға дейін анамнан латын, араб жазуын үйрендім. Өсе келе мұның пайдасы зор болды. Кейін анам ауылдық Кеңес төрайымы, колхоз басқармасының орынбасары, қайтадан кітапханашы болып жұмыс істеді. Маған әдебиет әлеміне жол ашқан да – сол асыл тұлға. Өзі де өлең жазатын, халық ауыз әдебиетінің үлгілерін керемет білетін.

1949 жылы 3 сыныпта оқимын. Қазіргі Жанкелдин ауданына қарасты Шеген ауылында Бұхарадан оқыған дәмолла Кәтен әулиенің үлкен үйі мектебіміз еді. Осы үйдің бір бөлмесі біздің үйіміз еді. Бір күні кітапхананы көруге (әлде бақылауға) бір кісі келді. Кітаптарды бір шолып өтіп, оның бір шетінде тұрған «Құран Кәрімді» және бірнеше араб жазуындағы (ішінде Ахмет кітабы бар еді) кітаптарды көріп, анама қатты-қатты сөздер айтты. «Мүмкін

бұл халық жауларының немесе осы Кәтен молданың кітабы шығар, акт жасаймын», – деді. Заңның қатты кезі апам (анамды апа дейтінмін) қорықты. Райкомда нұсқаушы болып істейтін Хамит Уәлиев деген інісін айтқаннан кейін жұмсарды. Бірақ біраз кітаптарды «кейін берем» деп алып кетті. Анам кейін де қатты қорқып жүрді. Бірақ артынша Құранды алып келді. Сол Құран менде әлі сақтаулы тұр. Апамның көзі ғой.

Сөйтпін менің алғаш көрген қызығым да, мүлкім де – осы кітаптар еді. Кейін өзім де кітап жинаумен айналыстым. Өсіресе, көне кітаптар мен қолжазбаларды, ескі тарихи суреттерді көп жинадым. 1960 жылдар ішінде Торғайдағы А. Имановтың музейінде директор болып істегенім мен үшін үлкен әдеби, ғылыми табыстардың басы болды. Мұнда Әлиханнның, Ахметтің, Міржақыптың және басқа да тарихи тұлғалардың, 1916 жылы ұлт-азаттық көтеріліске қатысқан сарбаздардың суреттері мен естеліктері, басқа да тарихи құжаттар, кітаптар көп болатын. Ең өкініштісі, құнды қазыналар 1963 жылы музей жабылғанда «қажетсіз» деп танылып, құртылды. Соның ішінде, 1947 жылы Ә. Қастеев салған Амангелді батырдың суретін ғана тығып қалдым. Бұл аса құнды сурет Арқалық қаласындағы «Дала өлкесі» музейінің төрінде тұр. Мұны мен белгілі ұлт жанашыры, сол кездегі Торғай обкомының

хатшысы Өзбекәлі Жәнібековтің өтініші бойынша тапсырғанмын. Бұл туралы кезінде баспасөздерде жазғанмын. Сол музейден аман сақтап қалған «Тап соғысына қатысқан азаматтар» деген кітап пен (Қызылорда – 1927 ж.) өзіміз көзіміз көрген, сөзін тыңдаған «сегіз қырлы, бір сырлы» өнерпаз ақын Н. Ахметбековтің «Амангелді дастаны» (Алматы 1951 ж., редакторы Қ. Аманжолов, алғысөзін жазған Қ. Жармағанбетов) жинағы әлі қолымда. Бірсыпыра естеліктер мен халық ақындарының өлендерін 2003-2009 жылдары өзім қызмет істеген «Отырар кітапханасына» тапсырдым.

Осы жерде айта кететін бір жайт ежелгі Торғай қаласында және сол жердегі Торғай, Жыланшық өзендерінің бойында бұдан бірнеше ғасыр бұрын салынған мешіттер-медреселердің, үйлердің ішінде, қабырғаларында көптеген қымбат кітаптар болған. Олардың көпшілігі кейін табылмады. 1928 жылы дүниеден өткен әулие Оспан қожаның мешітіндегі кітаптар 1920-1954 жылдарға дейін сақталған. Ол қазыналарды алуға ешкімнің батылы бармады. Тек ұзақ жыл айдаудан, неміс тұтқынынан аман орап қалған Қапыш молда бірсыпыра жарамдыларын алып, тозған, тышқан жеген дегендей пайдалануға келмей қалған көп кітапты мешіттің михрабына көмдірген. Сол сияқты қазіргі Жанкел-

дин ауданындағы Көкалат, Қызыләскер ауылының ортасындағы үлкен қорымда 1950 жылдар шамасында бұрынғы молдалардан қалған екі арба кітап көмілген. Осы кітап жөнінде ойласқанымызда Торғайдың белгілі азаматы, әулие Оспан қожа немересі Ғазиз қажы біріншіден ол кітаптарды қайта қазып алуға рұқсат болмайтынын, екіншіден бұл қазыналардың көп жыл жатқандықтан мүлде бүлініп кетуі әбден ықтимал екенін айтты.

Қыпшақ елінің белгілі молдасы Жүзбай қажы Ғалия медресесін 1876 жылы бітіріп келіп, 1894 жылы Жыланшық өзені бойында мешіт салдырған. Мешіттің ұзындығы – 32, ені – 18 метр болған. Сырты кесек дуалмен қоршалған. Зұлмат заман кезінде сол дуалдың бұрышына көп кітап көмілген. Кейін қанша іздестірсе де сол кітаптар табылмады.

1960 жылдар басында жоғарыда айтылған дәмолла Кәтен үйін жөндеу кезінде көлемі өте үлкен бірнеше кітаптар табылған және олар өте жақсы сақталған. Бірақ жөндеу жұмысын жүргізіп жатқан шешен азаматтары сол кітаптарды алып, бір түнде жоқ болған. Әрине, олар кітап бағасын білген адамдар ғой. Айта берсек, мұндай жайттар көп қой. Бұдан кейін менің назарым осындай кітаптарды іздестіруге ауды.

Алдымен 2003 - 2004 жылдардағы жер астынан табылған құнды кітаптар

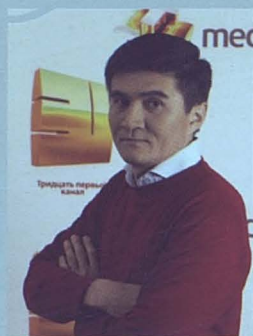

тапханасы бар. Соңғы түскен кітаптардың көбін солардан да тауып алуға болады. Сондықтан орталық кітапханалар оқырмандары ортайып қалып отыр.

2. Өз басым электронды кітапханаға көп құлшына қоймаймын. Кітап қағазының исін иіскеп жатып оқудың өзі жақсы емес пе?! Оны жатып та, отырып та оқуыңа болады. Ал компьютерді құшақтап жүрмейсің ғой. Шынын айту керек, компьютерді жақсы меңгерген де жан емеспін. Ал мен сияқтылар өте көп, сондықтан электронды кітапханаға кіретіндер көп бола қоймас. Ауылдық жерлерде тұратын азаматтар мұның не екенінен де хабарсыз.

3. Бар. Бірақ Әзілхан Нұршайықов ағамыз сияқты қызының жасауына беретіндей кітапхана жоқ. Мектеп жасынан кітап жинадым. Ол кездері қат басылымдарды шырақ алып іздейтінбіз. Алматыға, басқа қалаларға сапар шеккен адамдардан қажетті кітаптарымызды сатып әкелеуін өтінетінбіз. КСРО кезінде классик жазушылардың шығармалар жинағын Мәскеуден жаздырып алатын да жағдай болатын. Қазір тәубе дейік. Іздеген кітабыңды табу мүмкіндігі зор. Кітапханамда қазіргі кейбір ақын-жазушылардың тың шығармалары лайықты орын алған.

1. Өркеніетке қарай қадим басқан қазіргі кезеңде кітапхана қажет пе?
2. Электронды кітапханаға деген көзқарасыңыз?
3. Өзіңіздің жеке кітапхананыз бар ма?

Болат МҮРСӘЛІМ,
журналист

1. Дәл қазіргі уақытта кітапханаға бас сұқпай, адамзат өркениетінің көшінен қалыспаймыз деп пікір айта алмайсыз. Іргелі ғылыммен, шынайы шығармашылықпен айналысатын жастар кітапхананың аурасын ештеңеге айырбастай алмайды. Керісінше, қазақтың әр қала-ауылына, мектебіне дейін кітапхана жұмысын, оның қорын нығайту керек. Халықтың жалпы білім деңгейін тек кітапхана ғана көтеретін шығар? Еуропа елдерінде бұл мәселе аса ыждаһаттықпен қарастырылған. Кітапхана жүйесін жақсартудағы Еуропа тәжірибесі кісі қызығарлықтай. Сондықтан өркениетке қарай қадам басамыз десек, біз сол тәжірибеден үлгі алсақ керек. Батыстың даңғазалығы туралы әңгіме басқа мәселе.

2. Қазақстанда электронды кітапхана қалыптасқан

туралы айта кетейін.

1980 жылдардан бастап, Жазушылар Одағына және Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институтында қызмет істеуіме және ғылыми зерттеу жұмыстарымен айналасуыма байланысты жол сапарларға мүмкіндік бола бермеді. 2003 жылы Астана қаласына қоныс аударып, «Отырар кітапханасында» жұмысымды жалғастырдым. Мұндағы ғылыми жұмыстар тағы да дала жолдарына алып шықты. Алғашқы сапарым табыспен басталды. Кезінде көп кітап ұстаған осы елдің белгілі молдасы Арыстанбек Тілесбайұлының қазыналары мені қатты қызықтыратын. Бұл кісінің кітаптары 1982 жылы өзі қайтыс болғанда бірге жерленген. Осы дүниелерді қазып алуға сұрап, 1987 жылы да, 1995 жылы да барған едім, алайда рұқсат ала алмадым. 2003 жылдың маусым айында Жанкелдин ауданына бардым.

XIX ғасырда Торғай уезінде Оспан қожа, Сатыбалды ишан, дөмолла Көтен мен Ханапия және басқа да білімді адамдар болған еді. Ханапия кезінде Меккеде оқып, Торғайға келіп он жыл ислам жолымен елді оқытып, Меккеге қайта аттанып, сонда қайтыс болған. Көтен Қожаұлы Бұхара медресесін бітіріп, 1931 жылы Торғайда қайтыс болған. Қазір осында Көтен атында көше бар. Алаш қайраткері М. Дулатов сүйсіне жазған Байту молда, Бейіс хазіреттер де осы жерде мектеп,

медресе ашып, орыс патшасы әкімдерінен қуғын көрген. Негізгі ойым осы кісілер ұстаған, пайдаланған сирек кітаптарды іздеп табу болатын. Байту молданың немересі дәрігер болып істейді екен. Ол атасының кітаптарын Әбжамал деген кісінің алғанын айтты. Әбжамалдан соң оны Арыстанбек молдаға берілгендігі анықталды. Осы жерде Арыстанбек молданың рухани қазыналары туралы сөз болды. Бұл кісінің сол кітаптарына сұрау салғанымда туысы Әбжамалов Төлеухан басы-қасында болған еді. Әңгіме үстінде бұл кісі менің бірнеше рет келгенімді және алуға реті болмағанын айтты да, туысқаны әрі сол ауылдың үлкені ретінде Арыстанбек молданың кітаптарын қазып алуға уәде берді. Сөтіне қарай молданың қызы Рабиға да Торғайда екен. Ол кісі де ризалығын беріпті. Сөйтіп жұма күні діни рәсімін жасап, Төлеухан ақсақалдың қатысуымен молданың бас жағында көмілген кітаптарды жиырма бір жылдан кейін қазып алдық. Бұл жерден елуден астам бағалы кітаптар шықты. Мысырда, Бағдатта, Қазанда, Уфада басылған бұл дүниелер негізінен ислам философиясы мен тағылымдары, араб мәдениеті мен тілі туралы, Мұхаммед пайғамбар және оны тану, Құранның түрлі басылымдары мен хадистер, молданың өз қолжазбалары, тіпті өзі пайдаланған, жазған қарындашы да кітаптар арасынан шықты. Өрине,

жиырма бір жыл жер астында жатқан кітаптардың көпшілігі қатты бүлінген, бірсыпырасының бастапқы және соңғы беттері оқуға келмеді. Солай бола тұрса да, осы кітаптар арасынан өте бағалы басылымдар табылды. Бұл дүниелер «Отырар кітапханасы» мен Астанадағы Қазақстан Республикасы Президенттік мәдениет орталығының сирек кітаптар қорында сақтаулы тұр.

Осындай ғажайып олжаның табылғандығы туралы газеттер мен теледидар хабарлары жариялағаннан кейін маған әр жерден хабар жете бастады. Алдыңғылардың бірі болып жанкелдиндік (Қостанай облысы) Амандық Ілиясов келді. Ол Торғай қаласының шығыс жағына он үш шақырым жердегі құлаған үйлердің арасынан көп кітап көргенін айтты. Дереву Амандыққа жолығып, өзі бара алмайтын болған соң кітап тұрған жердің картасын сыздық. Өйткені 1949–50 жылдары екеуміз де осы жердегі «Гамқамыс» бастауыш мектебінде бірге оқыған едік. Кітап осы мектептен екі-үш шақырым жердегі «Сырға» деп аталатын ертедегі қоныс орнында екен. Алайда соңғы жетпіс жылдан бері бұл жерді ешкім мекендемеген. Білгеніміз үй иелері 1928, 1931–33 жж. зобалаңда жер ауып кеткен және ашаршылықта көз жұмған. Іздеген жерді де, кітаптарды да тез тауып алдық. Соның ішінде ең құнды дүние рухани көсеміміз Ахаңның (Ахмет

Байтұрсынұлының) 1915 жылы Орынборда басылған «Тіл құрал» кітабы болды. Кітаптың 51–107 беттері толық сақталған. Жетпіс жылдан астам жер астында жатқанына қарамастан кітап жазулары өте анық әрі беттері оңай ашылады. Басқа да алты-жеті кітап шықты. Олар өте қатты бүлінген, бірсыпырасы шымтезекке айналып, бірігіп қалған. Негізінен діни кітаптар, Құран, хадис парақтары. Құлаған үйдің көлемінен және табылған кітаптардан үй иелерінің ауқатты әрі білімді адамдар екенін аңғару қиын емес. Бұл жер – белгілі қоғам қайраткері, қазақтың тұңғыш зиялы қыздарының бірі Нәзипа Құлжанованың атамекені. «Бесқопа» деп аталатын осы ауылға Торғай қаласы да, белгілі қоғам қайраткері Кәрім Тоқтабаев ауылы да жақын.

Ахаң кітабын ақ орамалға орап, Торғайдағы Сәмкен Омаров деген азаматтың үйіне келіп түстік. Сөз аталған кітаптан бастап, тарихи оқиғаларға ауысты. Осы жерде біреу қаладағы орыс моласынан белгілі бір адамның құлпытасы жер астынан табылғанын айтты. «Яковлев емес пе екен?» деген ой сап ете қалды. Дереву қала ішіндегі орыс зиратына жеттік. Міне, ғажап! Алдымызда Яковлевтің және оның анасы Надежданың құлпытасы қатар жатыр. Жазуы да тайға таңба басқандай «Торғай уезінің негізін салушы, уезд бастығы, полковник Яков Петрович Яковлев» (1890 жылы 70

жоқ. Абайдың, Шәкәрімнің шығармалары жинақталған жеке-жеке сайттар бар, бірақ бұл аз. М. Әуезов шығармаларының 50 томдығы салынған он сайт болса, бізге артықтық етпес еді.

Шет тіліндегі сайттарды оқи алмаймын, тіл білмеймін. Бірақ, Ресейде Пушкин, Толстойнан бастап, бүгінгі ғылым-технология, шетел әдебиетінің электронды кітапханасы интернетінде толық. Аса қат, қолға түсе бермес кітаптарды содан іздеуге болады. Дегенмен, электронды дүниенің кәдімгі кітаптың орнын баса алмайтындығы басы ашық нәрсе. Компьютерден оқысаң, көзің ауырады, қағазға шығарып алып оқысаң, дәл кітаптай әсерлі болмайды. Сондықтан тек керегін ғана оқысың.

Осы Ресейдің электронды кітапханасы туралы сыншы Тұрсынжан Шапай ағамызбен бір сөйлескен едім. Ол кісі айтады: «Қазақстан экономика жағынан Ресейден баяғыда озып кетті ғой. Нәтижесінде – бізде түк те жоқ, оларда бәрі бар» дейді. Сол рас сөз.

3. Аздап бар.

ҮШ САУАЛ
1. Өркеніпте қарай қадам басқан қазіргі кезеңде кітапхана қажет пе?
2. Электронды кітапханаға деген көзқарасыңыз?
3. Өзініздің жеке кітапхананыз бар ма?

Ырысбек Дәбей,
жас ақын

1. Бұл жерде адамзат өркениетін бір бүтін тұлға деп қарасақ, өркениеттің – материалдық және рухани құндылықтардан тұратындығын ұмытпаған жөн. Ендеше, кітапхана қажеттілігін, рухани байлықтың орнын ешнәрсе алмастыра алмайтындығын естен шығармаған абзал.

2. Электронды жүйе – заман талабы. Біз қаласақ та, қаламасақ та бұл үрдіс күн санап тез әрі ауқымды «державалығын» сәулелендіреді. Қағаз бен экран арасындағы парықты алға шығарып, қабылдай алмай жатқандығымыз шындық. Бәрібір болашақ электронды кітапхананы жалпыхалықтық сипатқа бағындырары даусыз.

3. Аздаған кітаптарым бар. Қажетім түскен, керекті дүниелерді кітапханадан алып оқимын. Үйімде жеке кітапхана болуын армандаймын. Сол кітапхана орналасуға тиіс «ұлы территория» – арманның арманы. Маусым сайын «кедей болсаң, көшіп көрді» бір қайталап, қаланың әр түкпірінен қоныс шалар ғадетіміз бар емес пе? Ендеше, жеке кітапхана...

жасында дүние салған) деп анық жазыған. Торғайдағы орыс орта мектебінің директоры Болат Шегеновтің басшылығымен оқушылар осы зиратты тазалау үстінде шеті көрініп жатқан үлкен тасқа жолыққан. Оны тереңдетіп жағалай қазғанда атаған құлпытас шыққан. Жанында оның анасының да құлпытасы жатыр екен. Алайда ұстаз да, оқушылар да жаңалық аштық деп ойламаған және ешқайда хабарламаған.

Я. Яковлев кім? Ол 1861 жылы Орынбордан Торғай бекінісіне бастық болып келген, әскери бекініс салған, кейін 1868 жылы Торғай уезі құрылғанда оған бастық болып сайланған патша қолшоқпары еді. Оның жақсы ісі Ы. Алтынсаринге мектеп ашуға көмек бергені болса, жағымсыз ісі – Ахметтің әкесі Байтұрсын мен Ақтасты он бес жылға Итжеккенге айдатып, бүкіл әулетті торғайдай тоздырғаны. Ахаңның «Оқ тиіп он үшімде, ой түсіріп, Бітпейтін жүрегімде бар бір жарам», – дейтіні, міне, осы тұс болатын. Міне, бір күндегі екі оқиғаға бір сәт ой жіберейікші. Ахаңның кітабы және оның жас жүрегіне жара салған Яковлевтің құлыптасының бір күнде табылуы қалай? Әлде қиын тағдырдың қайта тоғысуы ма? Қалай десек те осында бір құпия байланыс бар сияқты...

Қазақта «Жүрген аяққа жөргем ілігеді» деген бар. 2008 жылы жазда Қостанай, Ақмола облыстарында бо-

лып бірталай қолжазбалар таптым. Оның ішінде діни шығармалар да, ел аузындағы тарихи өңгімелер де бар. Мысалы, қарт журналист ақмолалық М. Мәжікеев жинаған өткен ғасырлардағы ақын-жыраулар – Қарсақтың, Қуанышбай ақынның, қостанайлық Сәт ақынның 200 беттік тарихи өлең-дастандары бар. Әуликөлдiк ақын, журналист марқұм А. Атымтаевтың бірнеше жүз беттік машинкамен басылған өлеңдері мен очерктері, торғайлық еңбек ардагері, бұрын «халық жауы» атанып, жазасын өтеп келген С. Ысқақовтың 48 беттік естелігі тарихи құндылығымен назар аудартады.

Өңгіме кітап жайында болғандықтан жұрт есінде жүрген тағы бір жайт бар. Қазақ халқы XVIII–XIX ғасырларда қанша сауатсыз десек те кітапты жоғары бағалаған, тіпті қасиет тұтқан. Оны жыртыпаған, далаға тастамаған, керісінше ең қымбат мүлік есебінде жоғалмайтын жерге сандық түбіне сақтаған. Атадан балаға мұра етіп те қалдырған. Өкініштісі, өткен ғасырдың ойрандары халыққа сол кітаптарды ұстатпай, оның иелерін жазаға тартқан. Көптеген құнды дүниелер сан түрлі себептермен жойылып, құрып кетті.

Егер ел арасына шығып, ыждағатпен қарап іздестірсе әлі де мол дүние табылады. Бұдан бір жыл бұрын Ы. Алтынсаринатындағы Арқалық педагогикалық институты

ты жанынан Ыбырайтану ғылыми орталығы ашылған еді. Мұнда Ы. Алтынсариннің өмірін, қызметін зерттеумен бірге елдің тарихы мен мәдениетіне, әдебиетіне байланысты деректер, өлеңдер, қиссалар, ауыз әдебиеті үлгілері жиналуда. Бір жыл ішінде осы орталыққа Аманкелді сарбаздары әрі ақындар Жолдыбайұлының өлең-дастандары, Сәт Есенбайұлының өз қолымен жинақтап кітапша етіп түштеп кеткен араб жазуымен жазылған қолжазбалары келіп түсті. Сол сияқты бірнеше жыл қуғын-сүргінде де жасымаған Шіменбай Әлшораұлының өлеңдері мен естеліктері, Қажен Именов ақсақалдың 1941–45 жылдың қанды шайқасын-

да жүргенде жазған күнделігі мен хаттары, Орта жүзге жомарттығымен аты әйгілі Әбдірахман қажының кейінгі ауыр қал-жағдайын баяндайтын өлең-жырлары табылып, жинақталды. Бұл орталық жұмысының басы ғана, іздестіру жұмысы әлі де жалғастырылуда. Өткен жылы Ақтөбе облысында тұратын бір кісіден екі кітап сатып алдым. Бұл – Ақылбек Сабалұлының «Қырық үзір қиссасы» мен «Кесікбас» атты кітап. Екеуінің де жарыққа шыққанына ғасыр асып тұр.

Демек, асыл қазына жер астында қалмайды. Сөздің асыл қайнарының көзі әлі де ашыла түседі.

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

Манат МАХАНОВА,
ОҚО, Мақтаарал ауданы,
Жетісай қаласы,
А. Байтұрсынов атындағы орта мектеп
кітапханашысы

1. Интернет, басқа да электронды ақпарат құралдары қаншалықты дамыса да кітаптың орнын баса алмайды. Кітап – асыл қазына. Сол қазынаның қайнар бұлағынан сусындап өскен бала ғана егемен еліміздің бүгінін ертеңге жалғайтын аптал азамат болып өседі. Ғылым мен техника нәғұрлым қарыштап дамыған сайын кітаптың, кітапхананың ролі биіктей бермек.

2. Қазір қазақстандық кітапханалардың басым бөлігі жаңа технологиялар негізінде жұмыс істеуде. Қолымыздағы мұраны халық игілігіне айналдыру жолдарының бірі – осы. Бұдан өзге сан қырлы іс тетіктерін тауып, елдің рухани пәрменін арттыру – біздің тікелей міндетіміз. Жаңа ғасыр азаматы зиялы, білімді, өз жерің, елін ғана емес, ғаламды таныған тұлға болуы керек. Кітапхана – халыққа ортақ қазына. Мемлекетіміз экономикалық жағынан өркендеген сайын кітапханалар қайта ашылып, қызметі жанданып, Электронды кітапханалар дүниеге келді. Ғаламтордағы қазақ кітапханасы әр қазақтың көзіне оттай басылады. Іздегенің интернеттен табылып жатса, оны жатсынудың қажеті жоқ.

3. Жеке кітапханам бар. Бірақ мен шалғайдағы мектеп кітапханашысы ретінде Жетісайдағы А. Байтұрсынов атындағы орта мектеп кітапханасының жай-күйін қысқаша баяндағым келеді. Кітапхана қоры жыл сайын тамаша кітаптармен толығуда. Мәселен, мемлекеттік тапсырыс бойынша «Отырар кітапханасы», «Классиктер», «Қазақстан тарихы», «Оқу құралдары» шоғырымен шыққан кітаптар топтамасы, энциклопедиялар мен анықтамалар – біздің құны бөлек байлығымыз.

1. Өркениетке қарап қабат басқан кәзіргі кезеңде кітапхана қажет пе?
2. Электронды кітапханаға деген көзқарасыңыз?
3. Өзіңіздің жеке кітапхананыз бар ма?

Құдияр БІЛӘЛ,
жазушы

1. Қажет. Себебі, өркениет жетістігі өлшемінің негізі – білім. Ал білім бастауы – кітап. Базбіреулер айтып жүргендей Интернет ешқашан кітапты алмастыра алмайды. Өйткені Интернет тек ақпараттық мәліметтер берумен шектеледі. Ақпарат білімге жол ашқанымен негізгі сұранысты қанағаттандыра алмайды. Сондықтан сайып келгенде кітапқа жүгінуге тура келеді. Бұл – бір.

Екіншіден, сұрақтың өзінен мәлім болғанындай, өркениет пен кітаптың бір-бірімен үндесе бермейтіндігі аңғарылады. Біз «жабайылау» кезімізде кітапты көбірек қажет еттік те, ал қазір... Сонда кітаптың орнын не алмастырды? Ештеңе. Себебі, біз «алмастырды» деп жүрген нәрселердің бәрі түптеп келгенде уақыт өлтіруге негізделген. Шынтуайтына келгенде, біз неғұрлым өркениеттен яғни, кітаптан алшақтай түскен сайын адамдықтан да шеттей бастаймыз. Сондықтан оны «өркениет» емес, өз құрылымына лайық атаумен атаған жөн шығар.

2. Электронды кітапхана – ғылым жетістігі. Әрине, оны пайдаланған абзал.

3. Жоқ. Қазір қолымда Құран ғана бар.

Ахмет ТОҚТАБАЙ,
Шоқан Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері, доцент

ЗАЙСАН ҚАЛАСЫНДАҒЫ ҒАЛЫМЖАН ИБРАГИМОВ ТҰРҒАН ҮЙ

1963 жылы мен Зайсан қаласындағы мектеп-интернаттың 5 класына қабылданып мектепте жүргенде Ғалымжан Ибрагимовтың «Қазақ қызы» романы қолыма түсіп оқи бастадым. Роман өте қызық, ең бастысы автор шығармада қазақтың XIX-XX ғасырлар басындағы өмірін шынайылықпен бейнелеп, ерекше сүйіспеншілікпен жазыпты. Қасымда менен басқа да кітапқұмар балалар мен қыздар көп қой, енді соларға оқыңдар деп кеңес бере бастадым. Өстіп кітап қолдан қолға өтіп жүргенде тәрбиешіміз Жүсіпхан ата кітапты көріп қап қолына ұстап тұрып, ерекше ілтипатпен «Е, мынау Ғалымжанның кітабы ма, мен мұны ертеде арап әрпіндегі нұсқасын оқығам, Ғалымжан татар халқының ұлы перзенті ғой, қазақты ерекше жақсы көрген. Айтпақшы Ғалымжан Зайсанда болған ғой, мына III Интернационал көшесіндегі детсад болып тұрған үй – көпес Ыбырайым Манаповтың үйі, ол Ғалымжанға туыс болған, сонда революциядан бұрын бір жаз тұрған», – деді. Жүсіпхан ата сол кезде 60-тан мол асқан кісі болатын, өзі – Омбының қазағы, ұзын бойлы, ақсары келген, Ілияс Жансүгіровше мұрт қоятын, қымбат киімі болмаса да таза киініп, тіп-тік жүретін, өзінен бір ескі қазақ интеллигентіндей сыпайылық пен білімділік сезіліп тұратын. Кеңес үкіметін жаратпайтын. Ауыл шаруашылығы жұмысына балаларды апарғанда сезімтал,

көкірегі ояу деген балаларға кеңес үкіметінің қазаққа қанша зиян әкелгенін, бүкіл қазақ интеллигенциясын құртқанын әңгімелеп беруші еді. Жүсіпхан ата, бізге 5-6 класстарда екі жыл тәрбиеші болды да Омбы жаққа көшіп кетті. Кетерінде маған: «Ахмет, менің елім Омбы ғой, бірақ Зайсаннан кетейін деп кетіп бара жатқан жоқпын, бұл жер тау, қан қысымым жоғарылап кетеді, бара сала саған адресімді жіберем, Зайсандағы жаңалықтарды жазып тұрарсың», – деп еді. Содан ұстазыммен байланысым үзілді, мен де Ғалымжанды ұмыттым.

1978 жылы Республика Мәдениет министрлігіне қарасты тарихи ескерткіштерді зерттеу және реставрациялау жөніндегі «Казпроекреставрация» институтында істеп жүргенде менің ұсынысыммен Зайсан қаласындағы XIX ғ. соңы мен XX ғ. басында қызыл кірпіштен жасалған 30-дан астам үйлер мен ғимараттарды есепке алып, жоспарын, жобасын архитекторларға сызғызып әр ескерткішке паспорт жасадық. Үйлер мен ғимараттардың көпшілігі татар халқынан шыққан купецтер мен ауқатты адамдардікі болып шықты. Ескі ғимараттарды зерттеу кезінде Зайсанның қарт тұрғындарымен көп әңгімелестім, жасы 80-нен асқан Фатима Мазақованың әңгімесі ерекше есте қалды. Әңгіме барысында Фатима апайдың есте сақтау қабілетіне таң қалдым. Зайсан тарихына байланыс-

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

Нағима ӨМІРЗАҚҚЫЗЫ,
М.Жұмабаев атындағы Петропавл қазақ гуманитарлық колледжінің директоры

1. Еліміз талай-талай тар жол тайғақ кешуден сүрінбей өтіп, өркениетке де жетті. Тарихи жылдарға назар аударсақ, білім мен руханият, әдебиет пен мәдениет бар жерде өркениетке ілгерілеушілік белең алған. Қазіргі өркениетті заманда өткен заманғы тарихи құндылықтарымыз бен рухани мұраларымыздың қоры – кітапхана екендігі белгілі. Еліміз өркендеген сайын руханияттың ордасы кітапханаларымызды сақтап қана қоймай байытып, дамытып, заманауи деңгейде өркениет көшіне ілестіруіміз керек. Келер буын жас ұрпақ та бұл үрдісті жалғастыра беретіндігі даусыз. Кітапханасыз өркениетті қоғамды елестету қиын.

2. Экономикалық өрлеу кезеңінде электронды кітапханаларды да көбірек пайдаланатындығы даусыз. Қазіргі жас ұрпақ ғаламторға тез үйреніп келеді. Тіпті, бос уақытын компьютер алдында өткізетіндіктен электронды кітапхана қажет. Заман талабына сай деңгейде электронды кітапхананың жұмыс істеуі керек. Оны кез келген уақытта оқырман тиімді пайдалана алады.

3. Әрине, жұмыс барысында қажетті мәліметтерді алып отыру үшін, рухани жан-дүниені сусындату үшін жинаған кітаптарым бар.

ҮШ САУАЛ
1. Өркениетке қарай қадам басқан қазіргі кезеңде кітапхана қажет пе?
2. Электронды кітапханаға деген көзқарасыңыз?
3. Өзіңіздің жеке кітапхананыз бар ма?

**Бейбіт Нәлібаев,
журналист**

1. Кітапхана «қартаюуда». Оның орнын Интернет, теледидар, радио және электронды сайттар басты. Сол себепті қазіргі адамдардың кітапханаға баруға зауқы да, уақыты да жоқ. Кітап оқу тұрмыс деңгейінің көрсеткішіне әсер етпейді деп есептегендіктен бұл пікір, әсіресе, қалалық жерлерде мықтап бекіген. Ауылдық жерден кітапхана ашуды жолға қойған дұрыс. Кітапсүйер қауымның көбі – ауылда. Кітап оқу керек. Интеллектуалды дамудың серіппесі – осы. Алайда, нарық заманы кітапханадан бұрын кітаптың тілін түсінікті жұп-жұмыр тілде жеткізе алатын үйретушілерге мұқтаждығын оятты. Өркениеттер қақтығысында идеялардың күресі болатыны және оның кітап арқылы жүзеге асатыны да анық. Төл туындыларымызды шетелдік жылтыр мұқабалы жат пиғылды кітаптардан арашалау – алдыңғы буынның міндеті. Жоғары оқу орны қабырғаларындағы профессорлар мен оқытушылардың нұсқаулары жастардың кітапқұмарлығын жандандырмайды. Студенттер үшін кітапхана – анықтама бюросы.

ты Қазан төңкерісінің арғы-бергі жағындағы әңгімелерді күні кеше көргендей ғып айтады. «1916 жылы май айында Зайсан қаласындағы татар қыздар медресесінде оқып жүргенде, – деп еске алады Фатима апай, – Ыбырайым Манаповтың қызы бізге математикадан сабақ беретін. Ұстазымыз европаша киінген, ұзын бойлы, кең иықты қолаң шашты қою мұртты европаша киінген 30-дар шамасындағы жігіт ағасын ертіп әкеліп, жазушы Ғалымжан Ибрагимов деп таныстырды. Мұғаліміміз бір класста 14 қыз бар екенің, оқу үлгерімің, отбасы жағдайларын айтып таныстырып жатты. Сол кезде Ғалымжан Ибрагимов сыныпта қазақ қыздары бар ма деп сұрақ қойды. Мұғаліміміздің ишарасы бойынша біз төрт қазақ қызы орнымыздан тұрдық. Ғалымжан аға таза қазақ тілінде біздің семьямыз, оқу үлгеріміміз, қандай пәнді жақсы көретініміз, келешекте не істейтінімізді сұрап отырды, сөзінің аяғында қазақ қыздарының оқу керек екенің, құрбыларыңның арасында айта жүріңдер», – деді. Сонда мұғаліміміз Ғалымжанағаларың қазақ қызы туралы роман жазып жүргенің, соған деректер жинап жатқаның қосымша айтып берді. Ғалымжан аға жымия күліп, қазақ қызы туралы еңбегін бастағанына біраз жылдар болғаның, енді аяқтап қалғаның айтып өтті. 1983 жылы Зайсанның тумасы, «Жазушы» баспасының бас редакторы Отан соғысының

басынан аяғына дейін қатысқан отставкадағы полковник Есет Әукебаев менің Зайсандағы ескерткіштерді зерттеп жүргенімді естіп былай деді: «Зайсанға революциядан бұрын Ғалымжан Ибрагимов келген, «Қазақ қызы» романына материалдар жинаған. Ол кезде Зайсанда татардан шыққан бай саудагерлер көп болған. Табиғаты әсем сұлу бай сауда қаласы Зайсанға Қазан, Уфа қалаларынан, әсіресе, жаз кезінде демалушылар көп келген, олардың арасында татардың сол замандағы интеллигенттері аз болмаған». Мен Ғалымжан туралы естігендерімді түскен үйі жайында Есет ағаға баяндап бердім. Ол кісі қуана отырып: «Зайсанда Ғалымжанды білетін татардың, қазақтың үлкен адамдары әлі де болуға тиіс, уақытың болса тағы да сұрап көрші», – деп кеңес берді.

Ғалымжан Ибрагимов тоқтаған үйі әлі күнге дейін біршама жақсы сақталған. Үйді 1900 жылы Қытай мен Ресей арасында сауда жүргізген 1-гильдиялы көпес Ибрагим Манаповтың заказымен атақты халық архитекторы Баязит Сәтбаев салған. Фимараттың планы тік төрт бұрышты, жатағандау келген фундаменттің үстіне қызыл кірпіштер қаланған. Құрылыстың архитектуралық ерекшелігі: бас фасадындағы симметриялы түрде салынып, алдыға қарай шығып тұрған екі пешті портал Орта Азиялық сәулет үлгісінде ерекше салтанаттылық пен әсемдік береді. Пештақтарда доғаша иіл-

ген сүйір терезе ойықтары келісті жасалған. Пештақтардың конструкциясы қиғаш қаланған кірпіштермен көмкерілген. Кірер есік екеу, біреуі үйдің жанынан шығарылған, ал негізгі есік ішкі фасад жағында. Сегіз бөлмеден тұрады. Шатыры қаңылтырмен жабылған, әдемі өрнектелген су ағатын трубалары үйдің бұрыш-бұрышына орналастырған, үй домалақ пештермен (контромарка) жылытылған, едені қалың тақтай. Үйдің қабырғалары, босағалары кірпіштермен әшекейлеп қалап, әсемделген. Үйдің ұзындығы – 22,7м, көлденеңі – 9,11 м., биікігі – 2,8 м.

Ибрагимнің ұлы – Смағұл Манапов Қазан қаласында білім алған большевиктік Ленин идеясына берілген нағыз революционер болған. 1917 жылы апрель-май айларында А. Шегіров И. Ф. Ошкинмен бірге өз үйінің подвалында большевиктік «Ұшқын», «Искра» листовкаларын қазақ-орыс тілдерінде басып халық арасына таратқан. Арнаулы баспа станогінде «Ұшқынның» (Искра) 17 нөмірі теріліп өлге үлестірілген. С. Манапов ақ казактар қолынан 1918 жылы Өскемен түрмесінде өлтірілген.

Үйдің шығыс архитектурасымен салынған үлгісі, Г. Ибрагимов пен С. Манаповтың өміріне байланысты тарихы маған ерекше әсер етті. 1985 жылы Зайсан аудандық партия комитетімен келісе отырып, өз қаражатыма екі ескерткіш-мемориалдық тақта жасаттым.

«Революционер Смағұл

Манаповтың үйі. Бұл үйде 1917 жылғы апрель-май айларында большевиктік «Ұшқын» – «Искра» газеттері шығып тұрған».

«Бұл үйде 1916 жылдың май-июнь айларында Татар әдебиетінің классигі Ғалымжан Ибрагимов тұрып «Қазақ қызы» романын жазған». Мемориалдық тақталар қазақ және орыс тілдерінде дюралюминийден Алматы ауыр машина жасау зауытының құю цехында құйылды. 1987 жылғы январьда Зайсан аудандық компартиясының көмегімен тақталар Зайсан қаласына жеткізіліп, III Интернационал көшесіндегі №22 үйдің қабырғасына ілінді. 1991 жылы III Интернационал көшесіне С. Манаповтың есімі берілді. Тақталар 1987 жылдан 1993 жылға дейін ілініп тұрды. 1993 жылдың жазында тақталар жоғалып кетті. Естуімізше, тақталарды ұрылар алып түсті метал есебінде Қытайға өткізіп жіберіпті. Қазір мұны қайта қалпына келтіру үшін мрамордан тақта жасату жұмыстары жүріп жатыр.

2009 жылғы 18-19 қыркүйекте Зайсан қаласының 140 жылдығына байланысты бұл үйді «Ғалымжан Ибрагимов атындағы әдебиет, өнер, ғылым музейіне» айналдыру жайында Зайсан әкімшілігіне ұсыныс жасап хат жаздым. Хатқа Зайсаннан шыққан 30-ға жуық ақын-жазушы, ғалым және өнер адамдары, әскери қызметшілер қол қойды.

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

Мәліметті алу орны ғана. Бұл – моральдық-психологиялық күйзелістің белгісі. Мәселен, жер астында кен қазатын шахтердің маңдайында фонар жапсырулы тұрады. Бетін қайда бұрса, жарық сонда түседі. Бүгінгі заманның оқырманы бетін кітапқа бұра алғанмен, оны қандай көзқараспен оқырын білмей дал. Сондықтан ойлау мәдениеті орнамаған жерде кітапхананың ғұмыры баянды болады деп айту қиын.

2. Өз басым компьютердің экранынан кітап оқи алмаймын. Ондағы кітаптарды принтерден шығарып алғаннан гөрі қымбаттау болса да кітап дүкендерінен сатып алғанды жөн көрем. Электронды кітапхананың артықшылығы – іздеген тақырыбың мен сөйлемінді тез тауып беретіндігі.

3. Кітапхана деуге келмейтін аздап жиған кітабым бар. Жеке кітапхана демекші есіме бір хикая түсіп отыр: «Қожанасырды әке-шешесі ілім үйренсін деп медресеге беріпті. Медресеге барған соң, Қожекең ұстаздарының дәрісін тыңдаудан бұрын дәптеріне көшіріп жаза береді екен. Оқу мерзімі аяқталып, қап-қап дәптерін есегіне артып өліне жөнеліпті. Жолда жуынайын деп аялдағанда есегі үстіндегі дорбаларымен бірге қашып кетіпті. Ауылына оралған Қожанасырға әкесі: «Сөйле, балам, неше жыл бойы қандай ілім үйрендің», – дегенде Қожекең: «Ілімімнің бәрі есегіммен бірге қашып кетті», – деген екен. Айтайын дегенім аздықөпті кітаптарымның ішінде әлі оқымаған кітаптарым да бар.

1. Өркеніетке қарай қадам басқан қазіргі кезеңде кітапхана қажет пе?
2. Электронды кітапханаға деген көзқарасыңыз?
3. Өзіңіздің жеке кітапхананыз бар ма?

Юлия ПОЛОНСКАЯ,
журналист

1. Новые технологии вовсе не исключают обращения к истории, традициям. Безусловно, современный мир меняется очень быстро, время ускоряется. Используя инструменты и широкий набор информации, которые предоставляет развитие всемирной сети Интернет, можно быстрее найти необходимые данные, чем при обращении в библиотеку. Однако именно библиотеки, на мой взгляд, являются неким хранилищем наследия, накопленного веками в рукотворном, оригинальном виде. Просторные читальные залы, огромные фонды и хранилища... Когда держишь в руках книгу, изданную в позапрошлом веке, ощущаешь свою сопричастность к истории. Библиотека - это особая атмосфера, особое сообщество людей... Ведь грамотный и профессиональный библиотечарь - это не только архивариус, но и собеседник. Литературные вечера, выставки, различные проекты - эти и многие другие традиции, хранителем которых является библиотека, призваны работать

Фаина ТИМЕРШИНА,
заведующая отделом развития
Карагандинской ОУНБ
им. Н.В. Гоголя

На пути к виртуальному правительству

В соответствии с Посланием Президента народу Казахстана от 19 марта 2004 года «К конкурентоспособному Казахстану, конкурентоспособной экономике, конкурентоспособной нации» в стране принята Государственная программа формирования «электронного правительства». Ее основной идеей является достижение «прогрессивного информационного Казахстана» через «электронное правительство» на основе активного взаимодействия государства и институтов гражданского общества.

Программа имеет долгосрочный характер и предполагает создание инфраструктуры, развитие сервисов «электронного правительства» и, как следствие, построение информационного общества.

Для обеспечения доступа к электронным услугам в 14 библиотеках Карагандинской области с 2006 года появились первые информационные киоски с прямым выходом в Интернет. Их них 4 киоска первого поколения (Карагандинская, Осакаровка, Балхашская, Каражалская библиотеки) и 10 пунктов общественного доступа к правительственному portalу и сайту Президента РК второго поколения, оснащенные двумя компьютерами, лазерным принтером, сканером (Каркаралинская, Абайская, Шахтинская, Темиртауская, Сатпаевская, Шетская, Жанааркинская, Приозерская, Нуринская, Жезказганская ЦБ им. С. Сейфуллина). Следует отметить, что доступ к portalу «Электронное правительство» предоставляется пользователям бесплатно, что очень важно для библиотекарей. Обслуживание через сеть Интернет ведется в 40 библиотеках.

Таким образом, уже являет-

ся общепризнанным тот факт, что через библиотеки в большей степени будет решаться задача обеспечения доступа населения к услугам «электронного правительства». В этой связи естественно перед библиотекарями области встал вопрос: «Что же такое электронное правительство? Сможем ли мы в силу своей миссии и небольшого опыта работы в Интернете принять участие в процессе формирования «новых знаний» у граждан?».

Вопросов было много. Ответы нашлись не сразу. На тот момент было очень мало информации как об электронном правительстве, программе снижения информационного неравенства, в общем, так и о роли казахстанских библиотек в популяризации данного проекта.

К изучению этого вопроса приступили методисты и библиографы ОУНБ им. Н.В. Гоголя. На государственном и русском языках были под-

на повышение уровня духовности современного общества, развитие личностных интересов, воспитание в человеке внутренней культуры, чего нам сегодня очень не достает.

2. Электронные библиотеки - влечение времени. Без внедрения новых технологий в работу библиотечных фондов не возможна их адаптация к условиям современного потребителя информации. Однако, нужно постараться для создания грамотной, подвижной и, главное, удобной системы управления электронным архивом и поиска информации. Ведь огромные законсервированные гигабайты данных сами по себе для пользователя не представляют большой необходимости. Информация ценна только тогда, когда она доступна и легка в обращении.

3. Своей домашней библиотекой я всегда гордилась. Любовь и уважение к книге воспитали родители, для которых она всегда представляла огромную ценность. Мама еще в юности начала собирать многотомники и собрания. Без ложной скромности скажу, что нашей библиотеке художественной литературы конца XIX - начала XX века могут позавидовать многие фонды. Меня, к сожалению, продолжателем этой традиции назвать нельзя. В моей библиотеке все чаще встречается поп-литература, часто книги теряются, остаются у знакомых, так что стройностью она не отличается. Однако, я думаю, что домашняя библиотека всегда будет цениться как некая семейная реликвия, которая передается из поколения в поколение. Кстати, ничто, по моему мнению, так не украшает интерьер, как стеллажи с книгами.

БЛИЦ-ОПРОС
1. В современном мире, так называемом веке новых технологий, есть ли необходимость в библиотеках?
2. Ваше мнение об электронных библиотеках?
3. Есть ли у вас личная библиотека?

Павел МОРОЗОВ,
президент общественного
фонда «Әділдік»

1. В свое время говорили, что с приходом кино и радио упадет нужда в театрах. Ан нет. Людям свойственно вербальное, тактильное и прочие виды общения. И я считаю, что даже в мире супертехнологий останется место для старых, добрых книг. Возможно, уровень продаж понизится, так как сейчас уже изобретены «умные книги», на которые можно закачивать и читать. Относительно библиотек, то они останутся в любом случае, так как в школах и университетах пока не придумали ничего лучше. Да и некоторые книги дорого обходятся для простого обывателя, и их легче взять в библиотеках.

2. Электронные библиотеки – это веяние современности. Они позволяют за достаточно небольшую сумму денег иметь доступ ко многим книгам. А через интернет можно читать почти всю доступную литературу. Но существует проблема с правами на книги и с тем, что часто книги распространяются бесплатно.

3. К большому сожалению, я редко пополняю свою библиотеку книгами традиционными. Но это с лихвой покрывается книгами в электронном виде.

готовлены презентации по популяризации «электронного правительства», разработаны рекомендации, проведены практические занятия среди библиотекарей области.

Необходимо отметить, что в эти годы у нас наметились положительные тенденции во взаимоотношениях с акимами сельских округов. Они стали принимать участие в выездных семинарах, организованных областной библиотекой.

Сотрудники центральных библиотек включили популяризацию электронного правительства в разделы годовых, квартальных планов. Они раскрывали возможности и перспективы развития электронного правительства, освещали основные направления. Так, например в Шахтинской ЦБС разработана программа «Основы информационной культуры», куда включены занятия по знакомству с порталами «электронного правительства». В Шахтинской, Балхашской, Абайской, Приозерской ЦБС прошли виртуальные путешествия по сайтам www.akorda.kz и www.e.gov.kz. В Абайской ЦБС организованы День информации «Информационный Казахстан», информационный час «Государственная программа формирования электронного правительства в Республике Казахстан», экспресс-информация «Это интересно: зарубежный опыт создания электронного правительства». Большим спросом пользуется раздел «СМИ», информационные агентства, такие как «Интерфакс», «Казинформ». Еже-

дельно проводятся обзоры по материалам национального информационного агентства «Казинформ» на темы «Елдің басты жобалары - Главные проекты страны», «Әлем және дағдарыс – Мир и кризис», «Власть и политика», «Экономика и финансы», «Халық санағы – 2009» и т.д.

Если в 2006-2007 гг. большая часть материалов на сайте «электронное правительство» несла в себе информационный характер, то в последнее время стали появляться новые услуги. Прошла интеграция с порталом электронного правительства (www.e.gov.kz) таких систем, как «е-торговля», «е-образование», «е-здравоохранение», «е-гражданин», «е-госслужба», «е-правосудие», «е-лицензирование». Пополнение контента предстоит и в дальнейшем.

На сегодня библиотекари предлагают пользователям 1 085 информационных и 132 интерактивных услуг, которые распределены по следующим категориям: Граждане (государственные услуги для граждан, полезная информация населению); Бизнес (государственные услуги для бизнеса, полезная информация предпринимателям); Иностранцы (государственные услуги для иностранных граждан, информация иностранным инвесторам); Услуги (информация об услугах государственного и частного сектора для всех категорий пользователей).

Например, раскрывая новые услуги «Электронная подпись», «Как получить

сертификат электронной цифровой подписи?», библиотечные работники организовали виртуальное путешествие по адресу <http://www.pki.gov.kz> (сайт Национального удостоверяющего центра (НУЦ) Республики Казахстан). К сожалению, пока небольшое количество пользователей, обращается к «Порталу электронных услуг» (<http://www.egov2c.kz>), который оказывает интерактивные услуги для физических и юридических лиц, имеющих электронную подпись.

Сегодня очень популярна тема «Электронные услуги – эффективный инструмент взаимодействия населения с государством». Библиотекари Абайской, Шахтинской, Темиртауской, Бухаржырауской, Приозерской, Сатпаевской ЦБС с помощью буклетов, публикаций в местной прессе, информационных листов сообщают о взаимодействии государства и населения посредством электронных услуг. А также об уже имеющихся в Казахстане электронных услугах, оказываемых в рамках «электронного правительства», в частности, с использованием порталов государственных органов, созданных в рамках Программы снижения информационного неравенства. Для библиотек и пользователей были подготовлены списки порталов госорганов, где можно получить ту или иную услугу.

Анализируя их, нужно сказать, что в библиотеках области используется Электронный государственный библиотеч-

ный фонд – Казахстанская национальная электронная библиотека (КазНЭБ) (www.kazneb.kz). В рамках Школы профессионального развития в ОУНБ им. Н.В. Гоголя прошло занятие секции библиографов «Библиографическое обслуживание в электронной среде». Основным вопросом, на который было обращено особое внимание, это работа библиотек Карагандинской области с КазНЭБ.

В центральных городских и районных библиотеках состоялись практические занятия по поиску и заказу документов в КазНЭБ «Новый этап библиотечного развития». Для читателей оформлены стенды с информацией о проекте КазНЭБ, проводилась разъяснительная работа. Каждая ЦБС получила, разработанный Национальной академической библиотекой РК, видеоролик по работе в КазНЭБ. Были распространены информационные листки о возможности предоставления круглосуточного онлайн-доступа к пользовательскому фонду портала независимо от географической удаленности пользователя, поиск и заказ в электронном каталоге, а также просмотр полнотекстовых электронных копий книг, изданных в Казахстане.

Доступ к portalу КазНЭБ в библиотеках области имеют 463 пользователя. Были выполнены следующие виды услуг: просмотрено 919 электронных копий в режиме чтения и скачено 1 936 листов из 27 книг.

Пользуется спросом веб-

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

Роза ДОСУМОВА,
журналист телерадиокомпании «Мир»

1. Мне кажется, спрос на библиотеки будет всегда. Особенно среди тех, кто занимается научной работой. Студентам и моим коллегам вряд ли есть необходимость.

2. Это будущее библиотеки. Однако нужно будет подписаться на нее. Видимо, только остронуждающиеся будут пользоваться таким видом сервиса.

3. Личная библиотека была и есть, правда в Алматы. В основном, она состоит из серий всемирной литературы и русской классики.

БЛИЦ-ОПРОС
1. В современном мире, так называемой эреке новых технологий, есть ли необходимость в библиотеках?
2. Ваше мнение об электронных библиотеках?
3. Есть ли у вас личная библиотека?

портал государственной программы «Культурное наследие» - «Мәдени мұра» (www.madenimura.kz), который осуществляет популяризацию историко-культурного наследия Казахстана, чтения книг в режиме он-лайн и сохранности культурного наследия нации. Не менее интересен для пользователей веб-портал МКИ РК «Национальное наследие» (www.ata-mura.kz). С его помощью пользователи Абайской ЦБС знакомились с материалами сайтов «Мәдени мұра» и «Асыл мұра» на темы «Тарих және мәдениет ескерткіштері», «Мәдени саяхат», «Мәдени мұра - мемлекттік бағдарламасы», «Ұлыстың Ұлы күні», «Қазақ аспаптары». Для пользователей выполнялись запросы по электронным версиям энциклопедий «Қазақстан», «Қазақстан жазушылары», «Қазақ мәдениеті». А также здесь можно прослушать аудио - книгу Абая «Қара сөздер».

Далее хотелось бы оста-

новиться на веб-порталах министерств, которые еще не так популярны в Карагандинской области. Список их пока не велик, но вся работа по их популяризации впереди. На информационно-познавательный веб-портал в сфере образования (www.eduportal.kz) Министерства образования и науки РК пока заглядывают в основном школьники - их ин-

тересуют результаты единого национального тестирования, условия поступления по международной программе Президента Республики Казахстан «Болашак». Не так часто обращаются пользователи к данным портала Агентства РК по информатизации и связи «Центр дистанционного обучения» (www.it-bilim.kz).

Популяризируя веб-портал, создан-

ный Министерством здравоохранения РК (www.info-health.kz), библиотечные работники предлагают получить справочную информацию об учреждениях здравоохранения страны, оказываемых ими услугах и предоставляемых льготах, проводимых мероприятиях, здоровом образе жизни, а также получить квалифицированную консультацию врачей на форуме. Информационно-познавательный портал Министерства индустрии и торговли РК (www.mit-portal.kz) предлагает информационные и интерактивные услуги для населения, общественных организаций и бизнес-структур; как для состоявшихся предпринимателей, так и для тех, кто хочет начать свое дело.

В популяризации электронного правительства библиотеки области сделали первые шаги и, подводя предварительные итоги, можно выделить несколько основных моментов.

Во-первых, в 14 библиотеках области организованы пункты общественного доступа, в 40 библиотеках используют ин-

тернет-ресурсы.

Во-вторых, практически в каждой библиотеке области установлен электронный учебник по обучению населения компьютерной грамотностью (СИН), организованы практические занятия, как для библиотекарей, так и для пользователей.

В-третьих, продолжается техническое оснащение библиотек области. На сегодня 303 библиотеки (89%) компьютеризированы, телефонизированы 235 (69%).

Подключены к Интернет 168 библиотек из 341 (49,2%), доступ к сети имеют 108.

Но наряду с популяризацией электронного правительства перед библиотекарями возник ряд трудностей, которые накладывают свой отпечаток на эффективность работы.

Так, одной из главных проблем является отсутствие полноценного доступа населения к Интернету. В более 100 библиотеках на селе в ближайшее время не будет доступа к сети Интернет из-за отсутствия технических возможностей. Ограничен доступ в Интернет в 60 сельских библиотеках, так как преобладает коммутируемый доступ. Также это незначительное финансирование на использование Интернета, низкая компьютерная грамотность сельских библиотекарей (30%) и сельского населения.

Отсутствие доступа к сети Интернет, неравные возможности в использовании ИКТ различными социальными группами населения являются одним

из основных препятствий в реализации инициатив е-правительства. Какие же пути решения этих проблем?

На мой взгляд, очень важно, чтобы не только городские, но и сельские библиотеки были подключены к Интернет и, самое главное, имели доступ к сети. Кроме этого, необходимо обеспечить их электронными учебниками, подключить к спутниковым каналам дистанционного обучения. Интернет увеличивает значение библиотек в организации доступа к сервисам электронного правительства. Сегодня Интернет-услуги являются не только наукоемким, но и конкурентоспособным направлением, где библиотеки, используя свои кадровые и технические ресурсы, могут повысить качество обслуживания населения.

Если библиотеки являются точками доступа для сокращения цифрового неравенства, значит, их надо поддерживать, официально признать публичные библиотеки каналом реализации программ электронного правительства. Важно, чтобы здесь был не дорогой, надежный и скоростной доступ к сети; организованы тренинги для сотрудников библиотек в рамках программы «электронного правительства».

Но и нам, библиотекарям, важно переосмыслить роль библиотек, обратить внимание на развитие стратегического маркетинга: изучать интересы пользователей, ресурсы, чтобы способствовать изменению ментальности обыч-

ного гражданина, который, по сути, должен стать основным пользователем виртуального правительства. Цифровая грамотность библиотекарей и пользователей, умение работать с современными технологиями должны стать приоритетными направлениями в работе библиотек.

Практика показывает, что наличие доступа к сети Интернет совсем не означает наличие доступа к информации. Для этого нужны специальные технологические, навигационные навыки, которыми библиотекари пока не обладают в достаточной степени. Навигационная функция в Интернете выдвигается в качестве приоритетной.

Развитие IT и Интернет-технологий с одной стороны способствует совершенствованию работы библиотек и оптимизации демократических процессов в нашем обществе. Но с другой - создают ряд определенных проблем в вопросах открытого доступа к информации, являющейся общественным достоянием. Иногда закрадывается тревожная мысль - отодвинут ли технологии и другие современные тенденции информационного сектора нас, библиотекарей, на второй план, или нам представляется шанс стать истинными проводниками и распорядителями информации в интересах общества. Это зависит только от нас самих, от нашей активности, желания работать и умения ориентироваться в быстроменяющемся мире.

Пятьдесят лет в жизни человека – это прожитые детство, юность, молодость, зрелость. Это первая влюбленность, выпускной бал, коллеги и друзья ... Моменты жизни человека можно соотнести и с деятельностью республиканской научно-технической библиотеки (РНТБ), которая в конце апреля отметила свой полувековой юбилей. Сегодня РНТБ является членом Международной ассоциации

пользователей и разработчиков электронных библиотек и новых информационных технологий, учредителем Ассоциации по осуществлению сотрудничества с международными, государственными и другими организациями «Информационный консорциум библиотек Казахстана». Активно сотрудничает с крупнейшими библиотеками, издательствами Казахстана, России, информационными центрами и представи-

тельствами Посольств в нашей республике.

Поздравить одну из самых известных и старейших библиотек в стране пришли представители ведущих библиотек Республики Казахстан, Российской Федерации, Республики Беларусь. Все они приняли участие в международной конференции «Информационное обеспечение инновационного развития Казахстана», посвященной этой знаменательной дате.

Полвека на благо ОТЕЧЕСТВЕННОЙ НАУКИ

Ербол Сулейменов

Гостиничный комплекс «Казахстан» на два дня превратился в место встречи библиотечного сообщества республики и ближнего зарубежья.

Приветствием гостей открыла конференцию президент АО «Республиканская научно-тех-

ническая библиотека» Кама Урмурзина. На сегодня это единственная библиотека в стране, которая обслуживает коллективных пользователей. Ее более чем 40-миллионный фонд составляют самые различные виды отечественных и зарубежных документов, как на традиционных, так и на электронных носителях.

Поздравил с юбилеем коллектив РНТБ президент АО «Национальный центр научной информации» Ербол Сулейменов.

Далее работу конференции продолжила профессиональная программа, в рамках которой были заслушаны доклады гостей.

«Роль библиотек в информационном обеспечении науки и инноваций на современном этапе» - так звучал доклад генерального директора ГПНТБ России Якова Шрайберга. Об информационном обеспечении

Во время конференции

инновационной деятельности предприятий и организаций Беларуси рассказала директор Республиканской научно-технической библиотеки Беларуси Раиса Сухорукова. Интересный доклад о корпоративных информационных ресурсах России представил собравшимся исполнительный директор Ассоциации региональных библиотечных консорциумов (АРБИКОН) Александр Племнек. Кроме этого, участники конференции затронули такие темы, как библиотечно-информационное обеспечение, внедрение современных технологий в работе библиотекарей и многие другие немаловажные аспекты.

Несомненно, пятьдесят лет – это богатая история, множество человеческих судеб, связанных с библиотекой, периоды побед и поражений. И, конечно же, это повод еще раз оглянуться назад, посмотреть, как все

Кама Урмурзина

Александр Племнек

Яков Шрайберг

Раиса Сухорукова

начиналось.

Создание республиканской научно - технической библиотеки 10 февраля 1960 года было направлено на укрепление библиотечного дела и совершенствование службы научно-технической информации в республике. РНТБ развивалась как многоотраслевая библиотека, методический и библиографический центр со специализацией в области техники и смежных с нею наук. Со дня открытия и до 1991 года здесь были определены основные направления работы. Это комплектование фонда, обработка литературы, состава справочно-поискового аппарата. В это же время положено начало организационно-методической работе, сделаны первые шаги по выявлению и упорядочению сети технических библиотек республики. В 1965 - 1970 годах в структуре РНТБ открыты Республиканский патентный

фонд (РПФ) и отдел нормативно-технической документации; положено начало реализации программы по созданию областных научно-технических библиотек (ОНТБ). В процессе работы стало очевидно, что успешное выполнение поставленных задач может быть обеспечено лишь при условии координации и кооперирования усилий библиотек различных систем и ведомств. Так, в 1977-1980 годах были созданы единые территориальные справочно-информационные фонды. Библиотека работала под руководством Госплана республики, в тесном контакте с Казахским научно-исследовательским институтом научно-технической информации и технико-экономических исследований (КазНИИНТИ), получала квалифицированную по-

мощь от ГПНТБ СССР, ВПТБ, Центральных отраслевых библиотек, сотрудничала с РНТБ союзных республик.

Распад Советского Союза, а с ним и единой библиотечной системы, породил множество проблем. Первая из них касалась формирования фондов и заключалась в том, что огромные информационные ресурсы и традиционные источники комплектования остались за пределами Казахстана. Договорные отношения с российскими книготорговыми организациями были расторгнуты из-за прекращения межбанковских расчетов. РНТБ лишилась обязательного экземпляра книжной продукции, который получала в течение многих лет из Центрального коллектора научных библиотек в Москве, и российской периодики. Прерва-

лись связи с органами информации России - источниками комплектования специальных видов технической документации и отраслевой библиографии. Отсутствие в фонде важнейших библиографических пособий пагубно отразилось на справочно-библиографической и информационной работе.

Пришла в упадок и система книгообеспечения. Резко сократился выпуск научной, производственной, учебной литературы. Прекратился книгообмен. Распались единые отраслевые и территориальные справочно-информационные фонды, строившие работу на основе принципов кооперирования, координации и специализации, а также депозитарии, накопившие значительные массивы документов для перераспределения. За несколько

лет существования этой системы значительное количество малоиспользуемых изданий, переданных из Казахстана в московские библиотеки, оказалось безвозвратно утраченным.

Самым непосредственным образом на судьбах научно-технических библиотек сказалась тяжелая ситуация в экономике. Подавляющая часть низовой библиотечной сети была упразднена, порой вместе со своими учредителями, другая законсервирована.

Впервые за многие годы трудовой деятельности коллективу библиотеки пришлось решительно искать выход из кризисной обстановки, не рассчитывая на постороннюю помощь. Но благодаря энергичным усилиям сотрудников обстановка постепенно стабилизировалась.

В конце 90-х годов начался новый виток в деятельности РНТБ, связанный с изменением ее статуса. Она была реорганизована в Республиканское государственное казенное предприятие "Республиканская научно-техническая библиотека" Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (затем Министер-

ства образования и науки РК).

Определена основная сфера деятельности РНТБ - формирование справочно-информационного фонда, обеспечение доступности научно-технической информации для населения, библиотечно-информационное обслуживание читателей и коллективных пользователей, информационное обеспечение патентных исследований и многие другие.

С 2005 года РНТБ несколько раз подвергалась реорганизациям, но всегда при любой форме собственности ее деятельность была четко скоор-

динирована в соответствии с миссией, которая заключается «в выполнении одной из важнейших социальных функций государства, состоящей в высокопрофессиональном удовлетворении

информационных потребностей специалистов научно-производственной сферы и всех граждан, заинтересованных в услугах библиотеки».

В мае 2007 года произошло не имеющее аналогов в мире преобразование такого социального института как библиотека в акционерное общество «Республиканская научно-техническая библиотека».

Сейчас АО «РНТБ» – это библиотека широкого научно-технического профиля, 11 региональных филиалов, с каждым днем растущее количество абонентов и, конечно же, сотрудники, большинство из которых отдали библиотеке всю жизнь, опыт и профессионализм.

Мы тоже поздравляем коллег с такой замечательной и знаменательной датой. Желаем новых побед, больше покоренных вершин, творческого энтузиазма и неиссякаемой энергии!

Невозможно строить будущее, не обратившись к прошлому – эта истина вполне применима и для библиотечного дела. В течение нескольких лет в ОУНБ им. Л.Н.Толстого вынашивалась идея написания истории библиотеки, в которой половина сотрудников трудится не один десяток лет.

Отдел развития библиотек уже второй год занимается научно-исследовательской работой по сбору материалов об истории ее возникновения, становления и развития, по итогам которой планируется издание книги. Была создана рабочая группа в составе ветеранов библиотечного дела, заведующих отделами.

Дарига ДАУРЕНБЕКОВА,
старший консультант
отдела развития библиотек
Костанайской ОУНБ
им. Л. Н. Толстого

История на КНИЖНЫХ ПОЛКАХ

В истории развития ОУНБ можно условно выделить четыре основных периода: это своеобразная «предыстория» с 1892 по 1936 годы, период становления с 1937 по 1959 годы, превращение библиотеки в крупный информационно-культурный центр с 1960 по 1991 годы и, наконец, дальнейшее развитие библиотеки в условиях независимости и внедрения новых технологий с 1991 года по настоящее время.

Каждый из этих периодов характеризуется спецификой главных направлений её деятельности. В год образования в библиотеке насчитывалось 16 тысяч книг, читателей обслуживали всего 6 сотрудников. В этот период в библиотеке решались две основные задачи: пополне-

ние фонда и обеспечение максимально широких возможностей для его использования.

На втором этапе деятельность областной библиотеки была направлена на активное содействие решению задач, поставленных коммунистической партией и советским правительством. В это время происходят изменения социально-профессиональной структуры общества, возрастают потребности людей в расширении политического, общеобразовательного и профессионального кругозора.

В 60-80-е годы в области была образована широко разветвлённая библиотечная сеть. В этот период библиотека подходит к решению задач централизации сети массовых библиотек и координации работы библиотек всех ведомств.

В ходе исследования фондов Государственного архива Костанайской области, областного историко-краеведческого музея, Национальной библиотеки РК, архива и фонда областной библиотеки и при встрече с ветеранами библиотечного дела стали известны некоторые исторические, доселе нераскрытые, факты. В связи с тем, что никаких специальных фондов о библиотечном деле в архивах не существует, а материал разбросан по самым разным административным учреждениям (в основном, по ведомствам просвещения), исследование вопроса затруднялось отсутствием источников. Ещё одним, не менее важным источником служат газеты второй половины XIX - начала XX веков.

Если же говорить об исто-

Обслуживание читателей в областной библиотеке в военные годы

рии зарождения и развития библиотечного дела в Казахстане в целом, то немалый интерес представляет брошюра Н.К. Даулетовой и Е.Н. Шмелевой «Из истории библиотечного дела в Казахстане». Авторы впервые попытались представить историю библиотек в дореволюционном Казахстане. Правда в работе недостаточно использованы архивные источники, дореволюционные газеты. Она написана на основе «Обзоров» областей и некоторых широко известных работ современных историков. В этом году мы получили в подарок от дочери Назиры Кожаметовны дополненную и переизданную книгу Даулетовой Н.К. и Шмелевой Е.Н. «История становления и развития библиотечного дела в Казахстане».

Со временем возникла необходимость в расширении круга источников и более подробном

описании истории библиотек в дореволюционном Казахстане. Одним из первых, кто занялся изучением этой темы, является известный казахстанский историк В. З. Галиев. В ходе исследования мы использовали некоторые интересные факты из его книги «Библиотечное дело в Казахстане /вторая половина XIX - начало XX веков/» об основании и развитии библиотечного дела в городах и селах Казахстана. В ней раскрыта конкретная обстановка, названы инициаторы библиотечного дела в различных регионах. Приводятся данные по развитию библиотечного дела. Книга написана на основе архивных источников, выявленных в различных архивохранилищах Казахстана и

России.

Возникновение и деятельность библиотек тесно связаны с общественной жизнью конца XIX - начала XX веков в Казахстане, где библиотеки создавались главным образом в губернских и уездных городах, в которых преобладало русское население.

В 1867-1868 годах на территории нашей страны были проведены реформы административно-территориального устройства, в результате которых

местность, на которой теперь располагается город Костанай, вошла в состав Тургайской области с центром в г. Оренбурге. С Оренбургом связана деятельность выдающегося казахского просветителя Ибрая Алтынсарина, который стал основателем библиотечного

1941 г. г. Костанай, госпиталь № 2445, солдат Кучвальский

дела в нашем регионе.

17 ноября 1881 года И. Алтынсарин подаёт рапорт об укомплектовании библиотек при училищах Тургайской области, где он пишет: «Я намерен учредить библиотеки учительские и ученические, на что я и собрал уже 700 рублей. Цель этих библиотек заключается не только в том, чтобы книгами из них пользовались одни учащиеся и учителя, но чтобы и окончившие курсы, вообще грамотные люди, имели в степи места, откуда есть возможность брать полезные книги и руководства к дальнейшему их самообразованию». Дело начало продвигаться. Сохранились различные рапорты И. Алтынсарина по этому поводу.

В 90-х годах XIX века развитие библиотечного дела в Тургайской области подхватило «Общество попечения о начальном образовании», которое также одним из первых организовало торговлю книгами в Кустанае.

Достоверно известно, что первая народная библиотека в городе Кустанае появилась в далёком 1892 году именно по инициативе этого Общества. В областном историко-краеведческом музее сохранился уникальный документ, свидетельствующий об этом. 18 мая 1891 года председатель Совета общества в Николаевском (Кустанайском) и Илецком (Актюбинском) уездах Тургайской области, инспектор школ А. Васильев подал прошение Его Превосходительству господину Военному губернатору Тургайской области о ходатайстве перед Министерством внутренних дел

об открытии в поселении Кустанай народной библиотеки со складом при ней учебных книг и о размещении данной библиотеки в здании 1-го одноклассного русского училища.

Ходатайство было поддержано. И 30 января 1892 г. начальник главного управления по делам печати МВД Е. Фектистов уведомил Военного губернатора Тургайской области об утверждении Министром внутренних дел Устава Кустанайской бесплатной народной читальни, с внесением в него некоторых изменений и дополнений.

В 1894 г. в Народном доме г. Кустаная была открыта первая публичная библиотека.

Уже в 1918 г. постановлением Кустанайского уездного и ряда других исполкомов Советов рабочих и крестьянских депутатов все общественные библиотеки были национализированы и переданы в ведение местных органов народного образования.

В ноябре 1919 г. городская библиотека была переименована в Центральную.

С осени 1921 года состояние библиотечного дела стало значительно ухудшаться. Гражданская война и интервенция, голод и эпидемии 1920-1921 годов нанесли генофонду Казахстана тяжелейший урон, а их социальные и экономические последствия долгие годы и десятилетия оказывали влияние на судьбу народа Казахстана.

В 1924 году Главполитпросвет Казахстана установил единые нормативы по типам библиотек, предусматривав-

шие ежегодные расходы на комплектование фондов.

Кустанайская область была образована в июле 1936 года. В имеющихся документах отмечается следующее: «С января 1937 года, в связи с образованием Кустанайской области, городская библиотека стала именоваться областной библиотекой». Во второй части книги И. Тернового «Кустанайская область: прошлое и настоящее» говорится, что областная библиотека была образована на базе городской, соединённой в 1932 году с библиотекой клуба профсоюзов. К сожалению, точных сведений о том, от какой именно из них ведёт свою историю ОУНБ им. Л. Н. Толстого нет. Организатором Кустанайской областной библиотеки была Елена Михайловна Петрушина. В Государственном архиве Костанайской области сохранился годовой отчёт библиотеки за 1938 год, написанный ее рукой: «Стройка новых фабрик и заводов, быстрое развитие колхозов и совхозов, успехи ликвидации безграмотности и рост развития городских и деревенских масс повысили до чрезвычайности тягу к знанию. В библиотеку хлынули массы читателей. Вопрос о скорейшем развитии библиотечного дела стал сейчас во весь рост. Начиная с 1932 по 1938 годы, библиотека ведёт кочующий образ жизни, переезжали шесть раз. У местного органа городского образования Кустаная библиотека находится на положении пасынка. Перевод библиотеки почти ежегодно, это было невозможно. Рвутся книги, теряются чи-

татели, а вместе и книги, ломается мебель и т. д.»

Здесь же сохранилась Выписка из протокола № 14 заседания президиума Кустанайского областного исполнительного комитета Советов от 17-18 мая 1939 года. §15 "О библиотечной работе в области" пункт 2. Обязать Кустанайский горсовет в течение мая-июня 1939 года выполнить решение облисполкома, предоставить областной библиотеке удовлетворяющее требованиям её работы помещение, а также подыскать помещение для городской библиотеки и открыть последнюю к 1 июля сего года." (ГЖО. Ф.268.0П.1.Д.154. Л.144).

И только Постановлением СНК Казахской ССР от 22.08.1940г. помещение по улице Садовая закреплено за областной библиотекой. Ныне это улица Дулатова, дом № 68 - памятник истории и архитектуры, дом купца Лоренца (начало 20 века). В настоящее время здание занимает СПК «Тобол».

Е.М. Петрушина в годы войны была отозвана на партийную работу. На посту директора ее сменила Анна Павловна Селиверстова (Вертинская). В своём отчёте о работе библиотеки за 1939-1940-е годы она пишет: «Являясь центральной в городе, библиотека превратилась в культурный очаг. За сравнительно небольшой промежуток времени значительно пополнился фонд по различным отраслям науки».

В 1938 году читальный зал библиотеки имеет три энциклопедических словаря, БЭС и не

полное собрание энциклопедических словарей братьев Гранат, Брокгауз и Эфрона». (Мы сверились с инвентарной книгой читального зала того периода, сейчас они занимают достойное место в редком фонде).

Особая страница в истории областной библиотеки - это Великая Отечественная война. В самом ее начале в область хлынул большой поток беженцев и эвакуированных вместе с предприятиями людей. Библиотека жила напряжённой жизнью, ни на один день не прекращала своей работы. На первых порах резко сократилось число читателей, так как многие уходили на фронт. Организация работы в условиях военного времени требовала новых форм работы обслуживания. Библиотекари не ограничивались работой в стенах библиотеки, они посещали призывные пункты, госпитали. Известно, что в городе Кустанае в годы войны было сформировано 4 эвакуационных госпиталя: №№ 2445, 2446, 3597, 3598. Библиотека шефствовала над госпиталем № 2445, который находился в школе им. Н.К.Крупской (ныне здание Центра по обслуживанию населения).

Благодаря библиотекарям военной поры сегодня мы имеем священные реликвии-пись-

А.П.Вертинская, директор областной библиотеки в 1943-1978 г.г.

ма с фронта. Читатели в память о библиотеке уносили с собой на фронт книги, писали письма коллективу нашей библиотеки. Например, в Государственном архиве Костанайской области сохранились письма Ивана Пинчука, который писал в библиотеку в 1943 году. Удивительно простые строки, написанные от всего сердца, раскрывают всю любовь человека к книге.

А.П.Вертинской за отличную работу во время Великой Отечественной войны в госпитале № 2445, за проявленный энтузиазм и преданность делу была объявлена благодарность от начальника госпиталя. После войны она была награждена медалями «За доблестный труд в

Великой Отечественной войне 1941-1945гг.», «Тридцать лет Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945гг.».

В 1965 году страна широко отмечала 20-летие победы. В Костанае тиражом в 2 000 экземпляров вышла книга – памятка «Вечно живые», составителями которой были Л.П. Селиверстова, М.А. Дутова, редактором - А.П. Вертинская.

Оценку памятке дал советский поэт и прозаик Константин Симонов. В газете «Правда» за 28 февраля 1969 года была опубликована его статья «Не забыто и не будет забыто». В ней дан обзор книг о Великой Отечественной войне. В статье нашлось место и книге-памятке «Вечно живые». Вот что пишет К.Симонов: «Кустанайская книжка «Вечно живые», изданная областной библиотекой, представляет собой скромную, но содержательную памятку, в которой рассказано о земляках-кустанайцах, ушедших на войну и ставших Героями Советского Союза, и о новых земляках, о Героях Советского Союза, работающих в Кустанайской области после войны. В этой же памятке приведены и данные о земляках-кустанайцах, мужественно, не согнувшись, прошедших через фашистские лагеря смерти. И ещё один раздел есть в этой памятке, тоже очень интересный для человека, равнодушного к истории своего края. В этом разделе рассказано о том, сколько тысяч пудов хлеба, сколько денег, сколько ценных пожертвований, сколько тёплых вещей дали труженики Кустанайской области в фонд Победы за все годы войны. Книжка скромная,

по виду непритязательная, но в издании её заложен высокий общественный смысл».

После этой публикации в библиотеку обрушился шквал писем с просьбой прислать книгу-памятку.

Для исследования истории областной библиотеки были проведены встречи с ветеранами библиотечного дела. И одна из них состоялась в июне 2009 года с Л.П. Селиверстовой, родной сестрой А.П.Вертинской, которая рассказала о приезде К.Симонова в Кустанай.

Одним из ярких событий в истории библиотеки стало то, что решением Исполнительного Комитета Кустанайского областного совета депутатов трудящихся от 29 июня 1949 года, по ходатайству коллектива областной библиотеки было принято решение о присвоении Кустанайской областной библиотеке имени Льва Николаевича Толстого.

О том, что это имя присвоено библиотеке не случайно, свидетельствуют архивные документы. Особый интерес в наследии Л. Н. Толстого заслуживает неопубликованная переписка с читателями-крестьянами. В последние годы жизни писатель получал множество писем из самых отдалённых уголков России, в том числе и из национальных окраин. Ни одна строка не оставалась без внимания адресата, о чём свидетельствуют ответные письма и пометки на полученной корреспонденции.

Материалы, рассказывающие о переписке Льва Николаевича с кустанайцами, были собраны ныне покой-

ным профессором Кустанайского педагогического института Н. И. Кандалиным, который занимался исследовательской работой по этому вопросу и не раз посещал музей Л.Н.Толстого в Москве. Немалый интерес в этом плане представляют местные источники, в том числе фонды бывшего литературного музея Кустанайского пединститута.

По утверждению Н.И. Кандалина, в фондах московского музея Л.Н.Толстого имеются «кустанайские следы»: более десяти отлично сохранившихся писем кустанайцев В.И. Касиванова и И.В.Колесникова. На каждом – личные пометки писателя. Нами был сделан запрос в этот музей с просьбой прислать копии писем, но, к сожалению, ответа не получили.

По имеющимся источникам, кустанайцы живо интересовались литературными событиями своего времени, показывая завидную осведомлённость о литературных процессах.

Переписка Л.Толстого с кустанайцами позволяет говорить о том, что влияние писателя на крестьянские массы было поистине безграничным не только в центральной России, но и в окраинных национальных регионах страны, причём воздействие в процессе общения было обоюдным.

Научно-исследовательская работа по выявлению и сбору материалов об истории областной библиотеки продолжается.

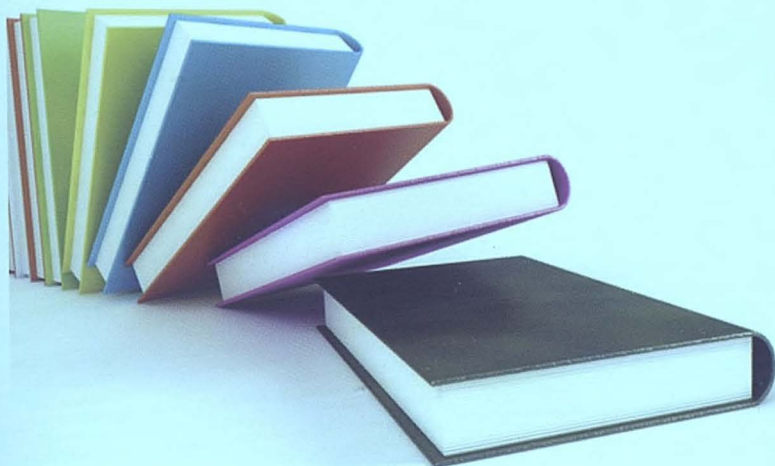

Каргоз ОТАРБАЕВА

Отношение к книгам в разное время и у разных народов всегда было неоднозначным. Не думаю, что и для большинства людей из нынешнего поколения они стоят на первом месте. Я не говорю про укороченный сюжет произведений, которые некоторые из нас читают лишь для того, чтобы не получить низкую оценку на уроке. А всё то, что так до истерики точно описывают произошедшее в романе - это лишь списанный отголосок интернета. Наверно, вы думаете, что для нашего поколения важно только смотреть МТВ, читать «глянец», думать о красивой, модной одежде, сидеть в агенте, обсуждать чужую жизнь ... Ведь так?

В связи с этим хотелось бы задать вопрос – почему вы осуждаете наше поколение за якобы не читаемость? Скажите, а вы сами читаете? Хотя нет. Поставлю вопрос по-другому - что вы читаете? Детективы? Скрашиваете серые будни “насыщенной” жизнью какой-нибудь Тани, супернаходчивой

Мы *не* ПАРОДИЯ ...

девушки? У всех тех людей, которые с таким высокомерием поглядывают на нас, есть железный аргумент: «А в наше время всё было не так, мы читали больше, мы были умнее, у нас были рамки поведения, в отличие от вас».

Но если вы такие опытные, умудрённые жизнью люди, то откуда в таком случае взялись мы, такие «недалёкие», помешанные на модной музыке, не читающие ничего, кроме журналов? Ведь растили, воспитывали нас вы. Так почему же вы позволили нам стать такими, какие мы есть сейчас?

Согласна, когда-то в свое время вы читали то, что вам

рекомендовали. Но ведь и в каждом поколении есть такие люди, которые и вовсе не держали в руках книги, кроме легко “проглатываемого” чтива. Так почему же вы так нас осуждаете за это? К данной ситуации, я думаю, замечательно подходит следующая пословица - “В чужом глазу соринку увидит, а в своем бревна не замечает».

Хочу вас заверить - и мы читаем. И никак не меньше вас. В этом плане спасибо Интернету, или, как говорит молодёжь: “Мегалайн аман болсын!”, который помогает найти практически любую книгу, начиная от любимых вами детективов и до, скажем, Ницше или Миямото Мусаси.

Если приводить примеры, то могу с уверенностью заявить, что большинство моих друзей ЧИТАЮТ книги, причём в большом количестве. И не обычный слезливый романчик, продающийся в переходах и киосках, а произведения таких

известных ныне писателей, как Чак Паланик, Анхель де Куатье, Харуки Мураками, Рю Мураками, Паоло Коэльо, Артур Голден. Поверьте, нас, читающих подростков, очень много.

Возможно, мы и не читаем признанных классиков XX века. Причина проста - нам это не интересно. Слишком нудно. Слишком, как бы сказать, понятливо они писали про то, что мы об этом уже давно знаем, заворачивая простую истину в объёмную обёртку. Зачем? Про поэтов того времени говорить ничего не буду, просто преклоняюсь перед ними. Но, например, Пушкин прекрасный поэт, возможно и гениальный, но его рассказы подходят лишь для дошколят и скажите мне, пожалуйста, куда девается его гениальность в таких рассказах? Или, к примеру, возьмём Есенина, так же его рассказы оставляют желать лучшего. Может, я не права, но и вы считать себя правыми не

можете. Могу заявить - мы читаем и читаем качественную художественную литературу. Возможно, и не всегда это показываем. Ведь бахвалиться этим как-то не прилично. Хочу заметить, что в вашей молодости создавались условия для чтения, в библиотеках была уйма книг в свободном пользовании, в магазинах так же был выбор, большой ассортимент. Сейчас же книжные магазины могут предложить лишь небольшой выбор книг. Есть в большом количестве обывательские

романчики, фэнтези, пособия для развития мышления, по ведению домашнего хозяйства, а качественной прозы, книг по философии вы и не обнаружите. Даже если они и будут, то в небольших количествах. Или просто переизданные.

По-моему, мы ничем не отличаемся от вас. Ну, кроме возраста и опыта, которые, как известно, приходят со временем. Мы подобие вас, не скажу что пародия, ведь пародия подразумевает под собой не лучшую копию оригинала. А мы не хуже вас, поверьте.

Могу ли я надеяться на то, что я хоть немного смогла доказать вам, что для нынешней молодёжи книги ещё имеют ценность? Только дайте нам выбор. И мы сможем его сделать в пользу хорошей художественной литературы. А если подумать, то можно совмещать и глянец, и прозу. Главное, чтобы с умом.

КІТАП
ПАТШАЛЫҒЫ

ШАЛКИІЗ ЖЫРАУ

(1465-1560)

Қазақ жыраулық поэзиясының атасы – Шалкиіз Тіленшіұлы 1465-жыл шамасында Жайықтың шығыс бетінде дүниеге келеді. Жыраудың әкесі, сірә, сахара феодалдарының бірі болса керек, ал шешесі кейін Кіші жүздің ұйтқысы болған, орыс деректерінде Сыртқы Орда (Заяцкая Орда) аталатын ұлыстың әмірі Мұса бидің қызы екен. Болашақ жырау үш айлығында анасынан айрылады да, нағашы әжесінің қолына беріледі. Сөйтіп, Шалкиіздің Дәшті-Қыпшақ жерін жайлаған түркі руларының бірінен екіншісіне көшкен бір ғасырға жуық сапары жөргектен басталады. Мұсылманша жақсы білім, сахара салтымен тамаша тәрбие алған Шалкиіз қай атырапта өсіп, ер жетті – бұл жағы белгісіз. Тек айдынды аламан ғана емес, арқалы жырау ретінде де даңқы шыққан Шалкиізді 1490-жылдарда Ноғайлы әміршісі Темір бидің төңірегінен көреміз. Шығармаларына қарағанда, осы кезде жырау бірде әскери жорықтар сапында, бірде әміршісінің нөкері қатарында Қырым, Терістік кавказ, Дон бойын тегіс аралап шығады. Алайда, төкаппар жырау Темірмен үнемі жарастық таба бермеген. Темір өлгеннен соңғы жерде жырау (тәрізі, осы уақытқа дейін өзімен қырбай болып жүрген) Мұса ұрпақтарымен қайта табысады. Өз заманындағы саяси күрестердің ешқайсысынан сыртқары қалмаған Шалкиіз Ноғайлыда XVI ғасырдың 40-жылдары басталған Жүсіп пен Исмайылдың әйгілі тартысы кезінде Жүсіп партиясын жақтайды. Алайда, дұшпандары тарапынан қуғынға, достары тарапынан күндеуге ұшыраған жырау көп ұзамай нағашыларымен біржола араздасып, Қазақ Ордасына қайта өтеді. Шалкиіз бір ғасырға жуық жасап, 1560-жылдарда қайтыс болды деп шамаланады.

Алаштан байтақ озбаса,
Арабыдан атты сайлап мінбен-ді!
Күлікке тастай болып тимесе,
Үстіме көбе кимен-ді!
Күмістен екі қолтық жоқ болса,
Сыпайылық сүрмен-ді!
Алғаным ару болмаса,
Алдыма алып сүймен-ді!
Дулығамның төбесі
Туған айдай болмаса
Батыршылық сүрмен-ді!

Жапырағы жасыл жаутерек
Жайқалмағы желден-дүр,
Шалулығы белден-дүр,
Төренің көжігуі елден-дүр,
Байлардың мақтанбағы малдан-дүр,
Ақ киіктің шабар жері майдан-дүр,
Кешу келмек сайдан-дүр,
Жалаңаш барып жауға ти,
Тәңірі өзі біледі,
Ажалымыз қайдан-дүр!

Жақсының жақсылығы сол болар,
Жаманменен бас қосып,
Сөйлемекке ар етер;
Жаманның жамандығы сол болар.
Сөйлесе дәйім бетін қара етер;
Бір жақсыға басың қосып сөз айтсаң,
Сол жақсы жаманлығың жақсылыққа жыр етер.
Бір жаманға басың қосып сөз айтсаң,
Сол жаман сырың сақыламай,
Әрдайым дұшпаныңа әр ісінді қор етер.

Күпшек сынды тіл жалмаған күреңді
Тілеген достан аяман!
Тілекті бірге тілеген
Малымды достан аяман
Тайғақ кешу, тар жерде,

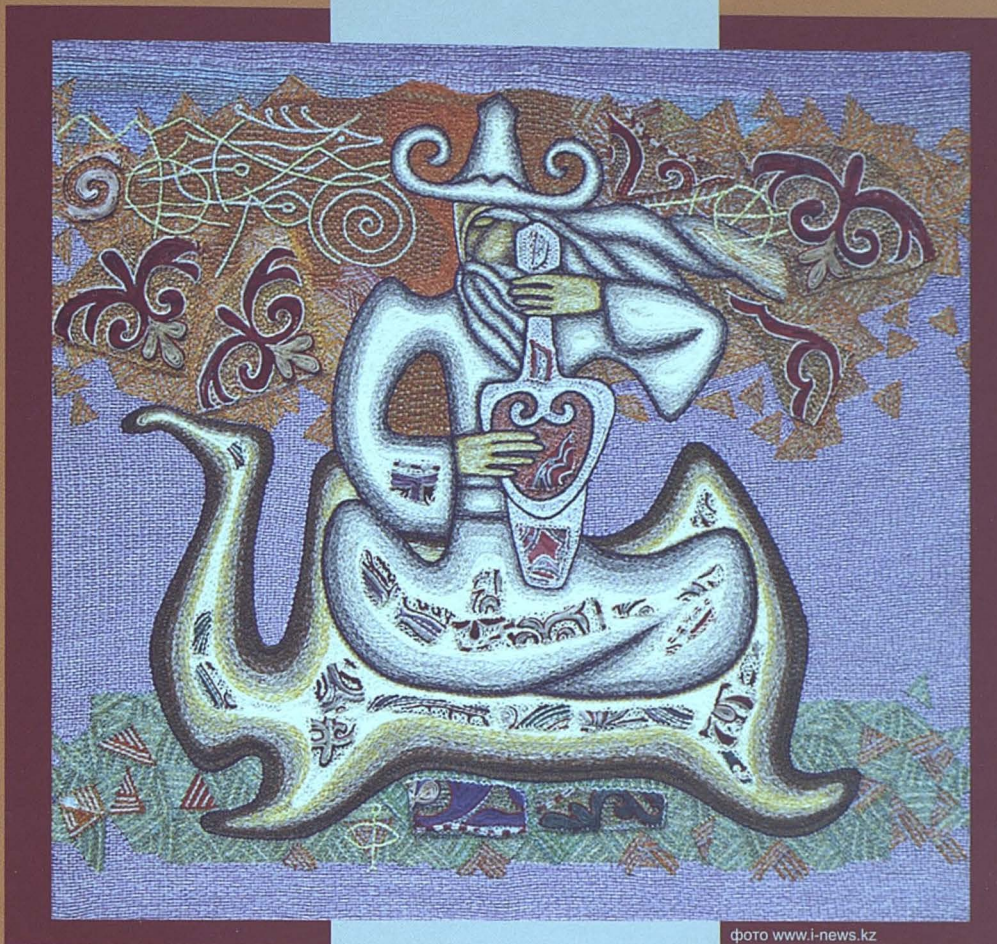

фото www.i-news.kz

Менім достым бар-ды һар жерде,
Іздесем табылмайды тар жерде.
Табылмаса қайтейін,
Мен ісімді Хаққа тапсырғанмын һар жерде.

Қоғалы көлдер, қом, сулар,
Кімдерге қоныс болмаған,
Саздауға біткен қара ағаш,
Кімдерге сайғақ болмаған,
Жағына жалаң жібек байлаған,
Арулар кімнен қалмаған.
Жағы түкті жылқы айуан

Иесін қайда жаяу салмаған.
Жалп-жалп еткен жапалақ
Жазыда кімге жолдас болмаған.
Сар шыпшықтай шырлатып
Ғазырейіл кімдерге құрық салмаған,
Сақалына сары шіркей ұялап,
Миығына қара шыбын балалап,
Жазыда мал іздеген қазақтың
Басы қайда қалмаған.
Күлелік те ойналық,
Киелік те ішелік,
Мынау жалған дүние
Кімдерден кейін қалмаған!!!

Серік НЕГИМОВ,
Л. Н. Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық
университетінің
профессоры, филология
ғылымдарының докторы

СӨЙЛЕСІН ҚАЛАМ ЖЫРЫМДЫ

Ұлт мәдениеті тарихында қазақ жырауларының тарихы һәм көркемдік қызметі айрықша. Олардың түйінді толғам-толғауларында саяси-қоғамдық, философиялық-әлеуметтік мазмұн айқын көрініс тапқан. Жыраулық поэзияның көрнекті қайраткерлері – Сыпыра жырау, Қазтуған жырау, Доспамбет жырау, Шалкиіз жырау, Бұқар жырау, сондай-ақ қазақ қоғамының «ақылшы кемеңгері, заманның сыншысы, қырағысы», «сөзі ем дуалы ауыз» данагөйі, «биі, батагөйі», «суырылған шешен, судырлаған

ақын» (М.О. Әуезов). Жыраулар түйдек-түйдек, кесек-кесек толғауларын қобыз бен сыбызғының үнімен жарастыра туындатқан. Қазақ жырауларының рухани болмысында тағы да қаншама қасиеттер бар. Олар – тайпа көсемі, әскербасы, жорықшы, ел билеу өнерінің қыр-сырына қанық майталмандар. Иә, заман көші ғасырлар биігіне қадам басқан сайын жыраулар өнернамасының құпия қыртыс-қабаттарындағы асыл сырлар ашыла бермекші. Мұның бәрі қоғамдық-тарихи қажеттіліктен туады. Тегінде, жыраулар

поэзиясының танымдық, тарихи, тағылымдық, көркемдік мәнін білімпаздықпен терең тану, нәзіктікпен саралау, ардақтап ұлықтау – ұлт көркеюінің кепілі, Рух, Сана жетілуінің тура жолы, дұрыстықтың негізі.

Шалкиіз (Шөлгез) Тіленшіұлының мұрасы – қазақ, ноғай, қарақалпақ халықтарына ортақ рухани игілік. Жырау шамамен 1465-1560 жылдарда өмір сүрген. Әдебиет тарихшысы М. Мағауиннің тұжырымдауынша, ол – қазақ жыраулық поэзиясының атасы. Оның болмысында жыраулық, билік-шешендік, импровизаторлық,

қолбасылық өнер тұтастай келісім тапқан. Шалкиіз жыраудың даңқты замандастары – Орақ Алшағырұлы (1496-1548), «Жасынның отын жандырған» Мамай (1549 жылы дүние салған), Маңғыт тайпасынан шыққан Едіге бидің (1352-1419) немересі Темір би Мансұрұлы.

Шалкиіз өмірі Ноғай Ордасының биі Мұсаның ордасында, сонан соң Темір би төңірегінде өткен-ді. Жұлдызы жоғары жырау Ноғай Ордасының атақты бегі Мұса бидің қызынан туған.

Жырау тіршілік еткен қоғамды сөз етер болсақ, Ноғай ордасы Алтын Орданың ыдырауынан бастап 1630 жылдарға дейін салтанат құрған. Ол Еділ мен Ертіс және Сырдарияға дейінгі алып аймақты қамтыған. 1530-1540 жылдарда Ноғай Ордасы шалқып-шарықтап өркендеген. XV-XVII ғасырларда Шығыс Еуропа мен Қазақстан аймағындағы жерлерді иемдеген. XVI ғасырда ноғай элементтері қазақ этносының құрамына сіңіп кеткен. Башқұрт шежіресінде «все ногайцы жили в стране Кипчак» деп жазылған.

Монғол этнонимі «маңғыт» Дешті Қыпшаққа сіңісіп, олардың тілі мен мәдениетін қабылдаған. Бұлардың бір бөлігі XIX ғасырда Торғай мен Есіл өзендерінің аралығында мекендеген. 1390 жылдарда Едіге бастаған маңғыттар Батыс Қазақстан өңірінде, Жайық пен Ембі қазылығында қоныстанған. Негізінде, 1350-1360 жылдарда басталған. (Трепавлов В. В. История Ногайской Орды. М., РАН, 2002. с.18, 51, 53, 57, 65, 69, 71). Шалкиіз жырау заманының кел-

бетіне ой жүгіртер болсақ, қазақ поэзиясы тарихындағы жыраулардың дауылпаз дауысы, дабысы Қап тауынан бастап Алтайға дейін естілген. Сол бір дәуірлерде Алтын Орда, Қазан, Астрахань (Аштарханды Өз Жәнібек хан салдырған), Қазақ, Қалмақ хандықтары бір-бірлерімен тығыз мәдени-тарихи қарым-қатынаста болғаны аян. Сол себепті «би», «бек», «ұлыс», «оғылан», «қази», «сайын», «аймауыт», «көбе», «алдаспан», «ноян», «сыншы», «сиқыршы», «арбау», «қарғыс», «сауыт», «берен», «балдақ», «найза», «алтын сапты айбалта» тәрізді ұғым-түсініктер – қазақ, ноғай, қарақалпақ, башқұрт халықтарына ортақ мүлік.

Шалкиіз Тіленшіұлының шығармашылық өмірбаяны, әдеби мұрасы, жыр-толғауларының жариялану тарихына тоқталсақ, Ресей Ғылым академиясының Башқұрт бөлімі жанындағы Ғылыми архивте сақталған, яки 1874 жылы хатқа түсірілген «Қазақ өлеңдері мен хиссалары» дейтін дәптер, құмық ақыны Магомед Османовтың (1840-1904) «Ноғай уә құмық шиғырлары» (Санкт-Петербург, 1883) жинағы, «Записки Оренбургского отдела Императорского Русского географического общества» (1875), «Образцы киргизской поэзии в песнях эпического и лирического содержания, переложенные в русские И. Р.» (Оренбург, 1885), А. Харузиннің «Киргизы Букеевской орды» (М., 1889), «Астраханский вестник» (1893, №1216), Ы. Алтынсариннің «Киргизская хрестоматия» (Оренбург, 1879. с. 69-71)

еңбегі, В. В. Радловтың «Образцы народной литературы северных тюркских племен» (ч. VII, СПб., 1896, с. 210, 224-226), «Жақсы үгіт» (Қазан, 1903), «Ақын» (Қазан, 1912), «Шайыр» (Орынбор, 1910-1912) дейтін басылымдар мен қазақ жинаушылары және жариялаушылары Ибрагим Шейхали (1874), Т. А. Сейдалиев, С. А. Жантурин, Ф. Мұштақ, А. Берқалыұғлы, Ш. Бекеев, ноғай фольклор үлгілерін жинаушы А. Жәнібеков пен ноғай жазушысы Б. Абдуллин еңбектерін ерекше ескерген дұрыс. (Сыдиықұлы Қ. Таңдамалы. Т.1. Алматы, «Арыс», 2006, 9-10 беттер).

Асылы, Шалкиіз жыраудың шарболаттай шамырқанған шабыттан туған түйдекті толғаулары – өз заманының шарайнасы іспетті. Оның көркемдік ойлау жүйесінде діни-сопылық және түркілік дүниетаным, тұрмыс-тіршілік философиясы, жауынгерлік рух жарқын көрініс тапқан. Философиялық-афористік поэзияның жауһар үлгісі десек те болады. Шешендік те, көсемдік те, өзгеше жігерлі екпін-серпін де, төгілмелі өрнекті тіл де, ұлттық өуез де жүйелі бірлік-тұтастықта үйлесіп орайласқан.

Алаштан байтақ озбаса,
Арабыдан атты сайлап мінбен-ді!
Күлікке тастай болып тимесе,
Үстіме көбе сайлап кимен-ді!
Күмістен екі қолтық жоқ болса,
Сыпайшылық сүрмен-ді!
Дулығамның төбесі,
Туған айдай болмаса,
Батыршылық сүрмен-ді!

Шалкиіз жыраудың 1 сурет-

керлік қолтаңбасы, рухани-болмысы, сөз саптасы қандай десеңізші! «Сыпайылық» сөз-образының төркіні «жауынгерлік, әскери өмір салты, әскери серілік» деген мағынаны танытады. (Қандыбай С. Жауынгерлік рух кітабы. Алматы, «Нұрлы әлем», 2006, 121-124 беттер).

Найзасының ұшынан от жарқылдап жүретін біртуар баһадүрдің айдыны мен айбынын аспандататын: «Дулығаның төбесі, Туған айдай болмаса, Батыршылық сүрмен-ді!!» дейтін сыр мен сымбатқа кемел бірегей суретті сөйлемдер жыраудың кесек тұлғасын айқындайды. Текті туған ел қорғанына серілік те, ерлік те, көркемдік те тән екендігін жұтынып жеткізеді. «Батыр болмақ сойдан дүр» дегенінде тектілікті айтқаны.

Шалкиіз жыраудың тас-түйін толғауларындағы рухани құндылықтар, азаматтық, әлеуметтік, елшілдік сарындар – айрықша мән-мазмұнға, даналық сырларға ие. Би Темір туралы толғаныстары – дәуірнамалық сипаттарға бай. Тіл, стиль, образ тұрғысынан байыптағанда жаңалықты құбылыстар, буырқанған бояулар, жаңаша өрнек-кестелер десте-дестесімен атойлайды. Бұл орайда Шалкиіз жыраудың «Би Темірге бірінші толғауына» жүгінейік:

Аспанды бұлт құрсайды –
Күн жауарға ұқсайды,
Көлдерде қулар шулайды –
Көкшіліден ол айуан
Соққы жегенге ұқсайды,
Көп ішінде бір жалғыз
Көп мұңайып жылайды –
Күйбеңдескен көп жаман
Сөзі тигенге ұқсайды! –

дейтін лебізінде жырау өзінің басындағы ыңғайсыз жайларды мысқалдап мәлімдейді. Орда маңындағы пыш-пыш, күбір-сыбыр әңгімелер сыртқа тепсе де, жыраулардың сұлтаны Би Темірге деген мейір-шапағатын аямайды.

Алп, алп басқан, алп басқан
Арабы торым өзіңсің,
Жазылы алтын, қол кескен
Алдаспаным өзіңсің! –

деп Би темірдің мәртебесі мен дәрежесін асқақтата сөйлейді. Жыраудың мәрттігі мен деғдарлығына:

Алтынды кесе сары бал,
Алсам мен саған ұсынармың,-

дегені айғақ.

Ел тізгінін ұстаған Би Темірге алмас тілді «ой батыры» Шалкиіз жырау былайша сөз бұршағын жаудырады:

Жақсыңнан мені кем көрдің,
Жаманыңмен тең көрдің.
Жақсыңнан мені кем көрсем,
Жаманыңмен тең көрсең,
Ұялы берікке қос артып,
Сен есен де, мен сау да
Ырысымды сындайың,
Сегіз қиыр шартараптан із-дермін!

Сөйтсе де заманынан озып туған жырау Би Темірге кемеңгерлік кеңес береді. Ел басқару өнерінде сүрінбеу үшін, түзулікке, дұрыстыққа, ізгілікке бастау үшін ақыл қосады.

Айдын шүйсең тарлан шүй,
Көтерілген сона құтылмас.
Жауға кисең берен ки,
Егеулеген болат өте алмас.
Есендікте малыңды бер де

батыр жый,
Басыңа қыстау іс түссе
Дұспанның қолы жете ал-мас!

Даналық дәрісіндей, өмір, өнеге сабағындай. Жаны мен тәні меруерттей таза ой мен сөз ұстасы бақай есептен ада. Ар мен намыстан жаралған. Әрі қарай жыраудың ой-толғанысы былайша өріледі:

Жоғары қарап оқ атпа,
Жуық түсер қасыңа,
Жаманға сырыңды қосып сөз айтпа,
Күндердің күні болғанда
Сол жаман айғақ болар басыңа.

Алақұйың, аласапыран жалған дүниенің кесапат-кесірінен, арам пиғылдардың құрған торынан сақтандыратын ізгі ойлар деуіміз дұрыс.

Айтулы жырау атаулы толғауында аталы сөздерді тақта-тақтасымен толқындатады. Мысалы:

Сен алтынсың – мен пұлмын,
Сен жібексің – мен жүнмін.
Сен сұлтансың – мен құлмын,
Сен сұңқарсың – мен құмын.

Маржандай тізілген поэзиялық салыстырулардан ой-парасат деңгейі, би мен жыраудың биік дәрежесі мен мұңдалайды. Толғаудың шырайы – жыраудың әдептілік, кісілік мәдениетінде, ар тазалығында екені түсінікті. «Сом жүрегім аяман», «Фазизлеген сұлтан жаным аяман!!!» дейтін толғаудың түйінді, қуатты жолдары жыраудың қоңыраудай даусын естігендей күйде боласыз.

Поэзиялық сұлулық, телегей толғаныс, ой мен сөздің меруерт толқындары, рух пен сезімнің ғажайып көріністері, көркемдік ойлау жүйесінің сырлы құбылыстары «Би Темірді хаж сапарынан тоқтатуға айтқаны» деген толғауында шынайы бейнеленген. Мәселен:

1. Темір еді биіміз,
Теңіз еді халқымыз,
Төбірлерге қалғанда
Теңселер сойды ауыр ноғай
жұртыңыз!
Соқса бір жілік сындырған,
Көк қоянның қос құлағын тұндырған,
Көгілдірдің жез қанатын сындырған,
Тегеуріні болат темірдің,
Тегеуріні өзіңсің!
2. Атан қумас бурасың,
Һәр ісінде турасың.
3. Тіленшіұғлы Шалкиіз
Иесі би Темірдің тұсында
Бұлтқа жете жазды бұ мүйіз.

Шалкиіз жыраудың көркемдік қабілеті, дүниені, табиғатты әсерлі қабылдауы, шеберлік мәдениеті, қиял түйсік, құштарлық қуаты өзгеше. Қазақтың шерлі тағдыры мен тарихы былайша өрнектеледі:

Сақалына сары шіркей ұялап,
Миығына қара шыбын бала-
лап,
Жазыда мал іздеген қазақтың
Басы қайда қалмаған.
(«Қоғалы көлдер, қом сулар»)

Тұңғыық сыр мен сезімге бөленген мынадай суретті сөйлемдері, метафоралық сөз тізбектері символикалық-көркемдік нақыстарымен

қызықтырады: «Мен иемдің бөрлі ала тасы едім», «Көз үстінде қасы едім!..», «Жүрегінің басы едім», «Емен шайнап, тас шайнар, Құлан, бұлан баласы...». Немесе: «Телегейдей сайқалтып, Жарқыраған беренді, Теңіз өтсе тәңірі етті, жағасына қыршын біткен тал еді». Бұл сөйлемдегі көркемдік әсерлілік, экспрессивтік-эмоционалдық бояу («қыршын біткен тал») ерекше.

Жыраудың шығармашылық өнернамасында өнегелі, үлгілі, ғибратты, тағылымды, сап таза күмістей оюлы да ойлы нақыл сөздер бар.

1. Жақсылардың өзі өлсе де сөзі сау.
2. Жақсының жақсылығы сол болар,
Жаманменен бас қосып,
Сөйлемекке ар етер.

Тұрмыс-тіршілік философиясын «Ор, ор қоян, ор қоян» атты дидактикалық-шешендік термесінде көсілте-есілте суреттеген.

Көркемдік хәм философиялық дүниетанымы ересен сайыпқыран жыраудың «Ер Шобан» деген толғауында көркем теңемелер былайша түзілген:

... Хандар шыққан төбедей,
Қабырғадан бүтін шыққан сүбедей,
Аударылмас қара кемедей,
Қандыауызға сырлап салған жебедей,
Хан ұлы төредей,
Би ұлы шорадай...

Ноғай әдебиетінің тарихында Асан қайғы, Жиренше шешен, Шалкиіз, Қазтуған,

Доспамбет, Сыпыра жыраулардың жыр-толғаулары, шығармашылық мұрасы сақталған. Қазақтағыдан онша айырмасы жоқ. Дегенмен де ноғай халқының жадындағы мынадай бір жолдарды Шалкиіз жыраудан кездестіреміз.

Сөйлесін қалам сырымды,
Тыңдасын өлем жырымды.
Шалкиіз жырау заманында
яғни Дешті-қыпшық жерінде
жазу өнері қарқынды дамыған.
Оған:
Қара сия, ақ қағаз,
Дестірге өнер төктірдің.

Алыс жерден мөрлі шұбар хат келсе...

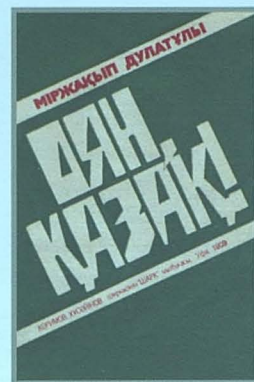
Әбсінде ғалым жидырып,
Ақ кітабын жайдырып, –
дейтін түйінді пікірлері куәлік етеді. (Мағауин М. Ғасырлар бедері. Алматы, «Жалын», 1991, 43-бет).

Жыраудың әдеби мұрасында ислам құндылықтары, ұғым-түсініктері әсерлі қолданысқа ие болған. Айталық, Тәңірі, Ием, Қағба, Бәйтолла т.с.с..

1. Сұлтан ием, сен менің
Бармай тапқан қағбамсың!
2. Тәңірінің үйі бәйтолла,
Сұлтан ием, қарсы алдында
жасапты!

Жыраудың ой толғауы, сөз саптауы, көркемдік дәстүрі Бұқар жырау, Махамбет, Абыл, Шернияз және башқұрт ақыны Салауат Юлаев (1752-1800) шығармашылығында жалғастық тапқан.

Шалкиіз жырау мұрасы – керемет көркемдік қасиеттерімен, тарихи-мәдени деректерімен қымбат.

«МІРЖАҚЫПТЫҢ «ОЯН, ҚАЗАҚ!» ИДЕЯСЫ – ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ НАҒЫЗ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ»

Биыл Алаш қозғалысының қайраткері, XX ғасырдың бас кезіндегі қазақ мәдениеті мен әдебиетінің ірі өкілі, ақын, композитор, драматург Міржақып Дулатұлының 125 жылдық мерейтойы. Осыған орай, Жақаңның саяси қайраткерлігі және бұқаралық ақпарат құралдарында айтылмаған тың деректер жайлы міржақыптанушы ғалым Марат Оралбайұлымен әңгімелескен едік...

– Міржақып Дулатұлы XX ғасырдың басындағы Алаштың ағартушылық, демократтық бағыттағы ақ сөмсер арыстарының бірі еді. Аумалы-төкпелі заманда қазақ елінің болашағы үшін өз басын қатерге тіккен тектілердің төресі еді ғой... Міне, биыл 125 жылдық мерейтойы келіп жатыр. Біз Жақаңның саяси қайраткерлігінен бастасақ...

– Алаш қайраткерлері арасында Жақаңның – орны ерекше. Елі үшін туылып, ел үшін шаһит кешетін тұлға болады. Ол сол елдің ертеңінің нұрлы болуы үшін жанталасады. Міне, Жақаң – қазақтың ертеңі үшін туылған жан. Иә, ол алыс ауылдарда мұғалімдік қызметін атқара жүріп жәбір көрген

қара қазақты көріп, патшаның отарлауына қарсы біржола күрес жолына түседі. 1905 жылы Орал қаласында «Пікір» деген газет ашуға атсалысқан еді. Сол кездегі газет дегеніңіз үлкен идеологиялық қару болатын. 1904 жылдың басында Міржақып Дулатұлы мен Ахмет Байтұрсынұлы екеуі Алаш ұлдарын патшаға қарсы күреске шақырып үндеулер жазды. Осы үндеулердің әсерінен қазақ халқының патшаға қарсы наразылығы күшейе түсті. Патша үкіметі ел наразылығының соңы көтеріліске соғуынан қорқып саяси тінтулер жүргізе бастады. Кітапханаларды жапты, пошта хабарларын конфискеледі. Осындай алмағайып уақытта, осы ұрымтал тұсты тиімді пайда-

лану үшін Міржақып пен Ахмет Омбы қаласына жүріп кетеді. Сол жерде Жақаң Ә. Бөкейхан, Ж. Ақбаевтармен танысып, жасырын кездесулер жасайды. Омбы, Қарқаралы, Орал, Санкт-Петербург қалаларын аралап, көрнекті қоғам қайраткерлерімен пікірлеседі, мәдени-саяси шараларға қатысып ой-өрісін кеңейтеді. Осы жерде алдыңғы қатардағы қазақ интеллигенциясының өкілдері: Шаймерден Қошығұлұлы, Сера-

лы Лапин, Дінмұхамед Сұлтангазин, Мұстафа Шоқай, Халел Досмұхамедов және басқалармен кездеседі, оқудағы жастармен жүздеседі. Қазақ зиялыларын қатты толғандырған – патша қолшоқпарларының қазақпен санаспайтындығы еді. Осындай жиындардың бірінде Санкт-Петербургте «Серке» деген атпен қазақ баспасөз орталығын ашу ұйғарылды. «Серке» деген ат жайлы Шаймерден Қошығұлұлы өз

естелігінде: «Серке бір отар қойды боранда дұрыс жолға алып шығады, – деп жазды, – олай болса «Серке» газеті езілген қазақ халқына дұрыс жол көрсететін, оның ұлттық сана-сезімін оятатын жолбасшы болу керек», – деген. 1907 жылы наурыздың 28 күні I және II Ресей Мемлекеттік Думаның депутаты Ш. Қошығұлұлының қаражатына татар қайраткері А. Ибрагимовтың басшылығымен «Серке» газетінің алғашқы саны Санкт-Петербургте шығатын апталық «Ульфат» газетінің қосымшасы ретінде жарық көреді. Бұл газет жастарына арналған еді. Газеттің алғашқы нөмірінде Жақаңның «Қазақ жастарына» деген өлеңі басылып шықты.

– Газеттің ғұмыры қысқа болды ғой...

– Оның себебі көп қой. «Серкенің» екінші нөміріне Жақаңның бүркеншік атпен «Біздің мақсатымыз» деген мақаласы жарық көрді. Бұл мақала «Қазағым менің, елім менің!», – деген сөздермен басталады. Бұл мақаласында Міржақып 1905 жылы Қарқаралыдағы бас көтеру мен Оралдағы съезде қазақ халқының айтқан талаптарын жинақтап көрсетеді. Ашық, ақиқатты жазады. Жаным-ау, осының бәріне патшаның полиция сақшылары да қарап жатпайды ғой. 1905 жылғы революцияның толқуларынан үрейленіп қалған олар қол астындағы бұқара халыққа қатаң бақылау жасап отырды. Ұзамай жандарм ізшілері Загородный 34 көшесіндегі Антокольск баспаханасына келіп, «Ульфат» және «Серке» газеттерін конфискулеп, жауып тастады. Осы іс жөнінде жасалған протоколда былай деп жазылған еді: «Серке» газетінің № 84 және «Ульфат» газетінде 6 июль күні (1907) жарияланған «Біздің мақсатымыз» мақаласында саяси қылмыстық белгілер бар». Полицияға түскен

М.Дулатұлы қызы Гүлнармен

мәліметтер бойынша бұл қазақ халқын барлық өкімет орындарымен оның өкілдеріне қарсы күреске шақыратын «бүкіл қазақ халқына арналған үндеу сияқты». Әрі қарай Петербург баспасөз істері комитеті газеттің осы нөміріне қатысты барлық адамдар жауапқа тартылсын деген шешім қабылдады. Мұның бәрі Міржақыптың саяси-өлеуметтік көзқарасының қалыптасуына үлкен ықпал етті. Ахаң мен Жақаң бірін-бірі іштей тез ұғысып, бір мақсаттың жолында, ұлы мақсаттың жолында ақтық демдері біткенше, жұп жазбады...

– Міржақып Ахмет ағасына еріп, Омбыдан Қарқаралыға келеді. Осында көптеген астыртын жұмыстарға қатысты ғой...

– Иә, 1905 жылы Қарқаралыға Ахаң менен біраз оқығандар бас қосып, үкіметке қазақ халқының атынан петиция (арыз, тілек) жіберген. Ол петицияда аталған үлкен сөздер: бірінші – жер мәселесі. Екін-

ші – қазақ жеріне земство беруді сұраған. Үшінші – отаршылдардың орыс қылмақ саясатынан құтылу үшін, ол күннің құралы барлық мұсылман жұртының қосылуында болғандықтан, қазақ жұртын мүфтиге қаратуды сұраған. Ең қызығы, патша осы талаптармен санасты. Жақаң 1905 жылғы 17 қазанда Ресей үкіметіне қазақ халқы атынан жолданған Қарқаралы құзырхатын дайындаушылардың бірі болды. 1905-1907 жылдары Зайсан уезіндегі Бекмұхамбет қажы ашқан қазақ мектебінде сабақ берген. 1906 жылы Дулатов конституциялық демократтар партиясы делегаттары қатарында Санкт-Петербургке барады. Түрлі сипатты жиындар мен саяси күштер ұйымдастырған көше шерулеріне, ереуілдерге қатысады. Осы кезден бастап Ресей үкіметі құпия полициясының саяси сенімсіз адамдар тізіміне ілігеді. Міржақып отарлаушы орыс мемлекетінің бұл сұрқия саясатына қарсы шығып, «Жұмбақ» деген мысал жазады. Міне, бұл – Жақаңның саяси қайраткерлігінің басы ғана еді. Өзің білесің, 1909 жылы қазақ даласын дүр сілкіндірген үш кітап шықты. Оның бірі – Абайдың өлеңдер жинағы, екіншісі – Ахмет Байтұрсынұлының «Қырық мысалы», Үшіншісі – «Оян, Қазақ!» атты Міржақып Дулатұлының қазақ елінің манифесіне айналған публицистикалық-лирикалық жинағы. Жақаң еңсесі түсіп езіле бастаған қазақ халқының тарих сахнасына шыққан революциялық күрестер мен шайқастар дәуіріне дәлме-дәл келді. Болашаққа деген нық сеніммен жігерленген оның отты шығармашылығы – қазақ халқының бостандығы мен теңдігі еді. Ол ұйқыдағы ұлтты ояту үшін жан даусымен, жарғақ құлағы жастыққа тимей еңбек етті. «Оян, Қазақ!», – деп қалың ұйқыдағы қазақ даласын оятуға талпынды. «Оян, Қазақ!» жинағы – қазақ халқының азаттық жолындағы күресінің ма-

нифесіндегі зор роль атқарған кітап болғаны ақиқат. Оның Қазан төңкерісіне дейінгі кезеңдегі бағасы Қошке Кемеңгерұлының пікірінде айқын да дәл берілген: «Оян, Қазақ!» алғашқы шыққан Грибоедовтың «Горе от умасындай», – деді ол «Оян, Қазақты!» ел қазақтары құрандай жаттады. Міржақыптың атын Алты Алашқа таратқан да – осы «Оян, Қазақ!» Ең әуелгі саяси қайраткерлігі де – осы. «Оян, Қазақ!» жинағы шыққан кезде Қырым, Кавказ, Түркияға дейін тарап көткен еді. Түркияның бостандығы үшін күресіп жүрген қайраткерлердің қолдарына да түсті...

– Қызық екен. Ол қайраткерлер кім?!

– Ол – Міржақып Дулатұлын ұстаз тұтқан, азаттықты аңсаған азаматтардың қатарында болған Түркияның тұңғыш президенті Мұстафа Кемал Ататүрік еді. Ол 1917-1918 жылдары билікке келген кезде досы профессор Тайыр Шағатайға тапсырма беріп «Оян, Қазақ!» кітабын түрік тіліне аударып шығарған еді. Осы кітапқа еліктеп «Оян, Түрік!» деген кітаптар да шыққан. Ал Жақаңның «Оян, Қазақ!» кітабы Ататүріктің столының үстінде тұратын болған. 1994 жылы Түркияға шақырту алып, Стамбул университетінде Міржақыптан лекция оқыдым. Лекция соңында бір түрік ақсақалы келіп қолыма түрік тіліне аударылған «Оян, Қазақ!» кітабын ұстатты. Кітап 1930 жылдары Анкара қаласында шыққан екен. Соған қарап таңданып тұрған кезде әлгі ақсақал лекцияға келген қалың адамның ішіне кіріп кетіп таба алмай қалдым. Ол кітапты қойнымнан тастамай жүргем болатынмын. Осыдан бес жыл бұрын Астанадағы С. Сейфуллин атындағы мұражай қайта-қайта сұратқан соң сонда тапсырдым.

– Жақаңдарға үлкен көмек көрсетіп, «Серке» газетінің

екі нөмірін шығарған татар баспагері Әбдірашид Ибрагимов Жапонияға қашып кетеді ғой...

– Әбдірашид Ибрагимов «Серке» газетінің барлық мұрағаттарын бірге алып кетеді. Сол жердегі жапон зиялыларымен араласады. Жапондар «Серке» газетінің екі нөмірімен танысып отырып, Міржақыптың «Оян, Қазақ!» кітабы қатты әсер етеді. Міржақып бір өлеңінде жапон ерлігін де жырлаған. Кейбір азаматтар Міржақыпты өз іштерінен жапонның рухани ұстазы деп сайлайды. Сол кездің өзінде Жапонияда Міржақып туралы көптеген мақалалар, зерттеулер шығады. Жақаңа еліктеп «Оян, Жапон!» деген кітап та шыққан еді. 1997 жылы ғалым Уямо Томохико жапон тілінде Міржақыптың саяси көзқарасынан диссертация қорғады. Қазір Уямо Томохико – Жапонияның Хоккайдо университетінің проректоры.

– Жақаң 1918 жылы қазіргі Қытай қарамағындағы, бұрынғы қазақ жерінің бір пұшпағы саналған Шәуешек қаласына қару-жарақ алу үшін барды ғой. Сол жерде Оспан батырды көрді ме?!

– Ақсақалдардың айтуынша көрген екен. Оспан батырдың бозбала кезі болса керек. Оспандар арнайы күтіп алған. Жақаң Оспанға бата беріп, өзінің «Оян, Қазақ!» кітабын сыйға тартқан. Оспанның өр рухына ұлттық рух қосқан да «Оян, Қазақ!» кітабы болуы мүмкін.

– Міржақып бір ғасыр бұрын «Оян, Қазақ!», – деді. Біз ояндық па?!

– Біз әлі қалғып отырмыз. Оянған жоқпыз. Неге?! Себебі, мемлекет басында отырған кейбір қазақтарымыз ана тілін әлі білмейді. Менсінбейді. Неге олар өз тілінде сөйлемейді?! Бұл – бір. Екіншіден, мемлекет мекемелерінің аты – қазақша, заты – орысша. Кейде өзіміздің ұлттық мүддемізді

ұмытып басқа мемлекеттердің экономикасын, саясатын қолдап кетуге бармыз. Бұл нені көрсетеді?! Бұл – патша заманынан бізге сіңген құлдықтың белгісі. Бұл – әлі де көшегі өткен Абылайдың, Кенесарының, Махамбеттің, Абайдың, Міржақыптың рухы үзіліп қалғандығы. Біз әлі еңсемізді көтерген жоқпыз. Әлі де намыстан алмаймыз. Рухани құлдырау, жерге бөліну... Міржақыптың «Оян, Қазақ!» идеясы – қазақтың нағыз ұлттық идеясы. Бізге әлі мыңдаған жылдарға азық болары хақ. Біздің оянғанымыз – өз тәуелсіздігімізді, мемлекеттігімізді нығайтып, ана тілімізді әлем тілдерімен тең дәрежеге көтеріп, қазіргі алпауыт елдермен экономикамыз бен рухани әлеуетіміз бір сатыда тұруы деп ойлаймын.

– 1990 жылы өзіңіздің жанкешті ізденгішіңіздің арқасында қиырдағы Соловки аралындағы Карелияның Соловецк поселкесінен Міржақыптың қабірін таптыңыз. Бірнеше зерттеу-сараптама негізінде мүрдесінің дәлдігі тұжырымдалды. Осы кезде сіздің сүйінші хабарыңызды естіген Жақаңның Алматыда тұратын жалғыз тұяғы Гүлнәр апайдың көңіл-күйін айтуға тіл қуатыңыз жетпес, сірә...

– Сүйінші хабарды өзім айттым. Гүлнәр апай өкіріп жылап жіберді. Апайға әкесінің бейітінен бір уыс топырақ әкеліп бердім. Иә, ол кездегі Гүлнәр апайдың көңі-күйін тілмен айтып жеткізе алмаспын...

– Міржақып Дулатұлының соңғы тұрағы, соңғы күндері мен оның сүйегінің қалай табылғандығы туралы қысқаша айтып берсеңіз?

– 1990 жылғы мамыр айының аяғында академик Д. С. Лихачевтің басшылығымен Соловки музейінде 20-30-шы жылдардағы жаза-лауда құрбан болғандарды еске алуға арналған рәсімге қатысу

үшін Совет мәдениет қорының стипендиаты әрі Міржақыптың шығармашылығын зерттеуші ретінде қағаз алдым. Соловки форумына сонда тұтқында болғандар мен кезінде сол құрылысты көзімен көргендердің және зерттеушілердің үлкен тобы қатысты. Біз үш күнге арналған жиында Соловкидің тарихи сәулет орындары, Секир тауы, Саватьево, Исакова елді-мекендерін аралап көрдік. Осы аралда алғашқы күннен бастап-ақ бұрынғы тұтқындардан «Сіздер Міржақып Дулатұлын білесіздер ме?!», – деп сұраумен болдым. Анасын жоғалтып, адасқан баладай бұрынғы тұтқындардан үздіккен үмітті сұрағым бір дүниенің пұшпағын тапты. Лагерьдің бұрынғы тұтқыны – Татарстанның халық суретшісі Бақи Орманшы нақтырақ мәлімет берді: «...Бутыр түрмесінде аулада аз ғана серуенде жүргенде Міржақып Дулатұлымен танысып қалдым. Есімде, танысу кезінде ол өзін «Мир-Якуб» деп атады. Одан кейін біздің тағдыр былай болды: Мен Сорокаға (қазіргі Беломорск) тап болдым. Міржақып Соловкіден кейін Сорокадан жарты сағаттық жолдағы Сосновецте Міржақыппен бірге «Сұлтан-Галиевтің ісі» бойынша сотталған татар жазушысы Махмуд Будаили болды...» Осы сапарда менің жолым болды. Ақыры сол жерден Жақаңды танитын бұрынғы тұтқындарды таптым. Олар: Леонард Юльевич Кижло мен Иван Николаевич Русинов еді. Леонард Юльевич Соловки лагерінде Міржақыппен кездескенің, кейін орталық лагерьге алып кеткенің, 1933 жылы Жақаңның Соловки монастырының бір құжырасында соңғы рет кездескенін айтып берді. Ал Иван Николаевич тұтқын болып жүріп, лагерьдегі түрлі спектакльдерде артис болыпты. Қойылымдардан кейін тұтқындар арасында болатын қызу пікірталастарда Міржақыптың ой-пікірлерінің ерекше болатынын, оның театр

енеріне деген сезімталдығының күшті екенінін ерекше таңданыспен айтып берді. 1933 жылдың күзінде шетелде жүрген қазақ елінің ардақтыларының бірі – Мұстафа Шоқай Соловкиден Міржақыпты алып кету үшін бір жайлы көмемен адам жібереді. Жақаң қанша азапта жүрсе де шет елге барудан бас тартады. 1994 жылы «Қызыл Ай» қоғамы арқылы барып қайтқан Міржақыптың зайыбы Файнижамал Дулаткеліні бұл мәліметті растайды. Жақаң лагерде жүргенде шет елге кетіп қалуға көптеген мүмкіндіктер туады. Бірақ туған елін артқа тастап шет елге кетіп қалуға дәті жібермеген. Жақаңның осы мінезі жөнінде халық арасына әр түрлі аңыздар көп тараған. Лагерь бастықтары тұтқындарды мейлінше пайдалану үшін олардың біліктілігін арттыруға жағдай жасаған. 1934 жылдың басында Міржақып Медвежья гора қаласындағы фельдшерлердің орталық курсына оқиды. 1934 жылдан бастап 1935 жылдың 5-ші қазанына дейін, яғни өмірінің соңына дейін Міржақып Сосновецте Тунгудбөлімшесінің 5-ші орталық лазаретінде фельдшер болып жұмыс істеген. Сосновец поселкесі Карель АССР-інің Беломорск ауданында орналасқан екен. Мен Сосновецті аралап, 55 жыл бұрын жерленген Міржақып Дулатұлына сұрау салдым. Қолымда Гүлнәр апайдың берген құжаты бар. Менің Сосновецке келгенім христиандардың «Қасиетті Троица» мерекесімен тұспа-тұс келді. Бұл кезде оларда өлгендерін еске алатын уақыт екен. Сосновец поселкесінің атқару комитетінің төрайымы Светлана Васильевна Фроловаға өзімнің келу мақсатымды баяндап, М. Дулатұлының қабірін табуға көмектесуін сұрадым. Карелия мемлекеттік мұрағатының қызметкері Кондратьевтен Ақтаңғыз – Балтық лагері, Тунгуд бөлімшесінің Сосновец лазаретінде қазақ ұлтынан тек М. Дулатұлының жұмыс істе-

генін айттым. Бұл дерек менің жұмысымды жеңілдетті. Поселкелік атқару комитетіне жиналған бұрынғы тұтқындардың көпшілігі М. Дулатұлының есімін білмесе де, олардың бір бөлігі тұтқындарға ғана емес, Сосновец поселкесінің тұрғындарына да дәрігерлік көмек көрсеткен қазақ фельдшерін білетін болып шықты. Светлана Васильевнаның көмегінің арқасында Міржақыпты қай жерде жерленгенін білетін адамдармен кездестім. Көп жылдар бойы Жақаңның қабірін иесіз қалдырмай шөбін отап, айналасын тазартып күтіп жүрген орыс әйелі Мария Ивановна Соколованың ізгілігін айта кетуіміз керек. Мария Ивановнадан мән-жайды сұрағанымда ол: «1942 жылы өте жақын адамымыз қайтыс болды. Біз оны ескі қорымға жерледік. Сонда анам басындағы белгіге айрықша шар және жұлдыз орнатылған қабірді көрсетіп: «Бұл жерде Сосновец лазаретінде фельдшер болып істеген қазақ жерленген», – деген еді. Жергілікті тұрғындар мен Сосновец лазареті коллективінің сұрауы бойынша лагер басшылары оны тұтқындар мен жер аударылып келгендерге арналған жалпы орға көмбей, «ерікті» қорымға жерленгенін кейін естіп білдім. Жанына шешем жерленген. Мен қорымға келіп шешемнің қабірін ақтап, майлағанда оның да қабірін ақтап, майлап отырамын», – деді. Міне, қабірді осылай таптық...

– Лагерьде тұтқындарға арналған кітапхана болды ғой....

– Соловкидің 30 мың томға жуық кітап қоры бар бай кітапханасы болған. Кітапхана 60-қа жуық газет пен 40-қа тарта журналдарды жаздырып алып отырған.

Бұрынғы тұтқын профессор Ю. И. Чирковтің айтуынша, кітапхананың қоры негізінен тұтқындардың үйлерінен алдырылған кітаптармен толықтырылған. Лагерьде монахтардың 500

жыл бойы жинаған көне славян қолжазбалары мен кітаптары сақталған монастырь кітапханасы да болған. Сонымен қатар сирек кездесетін көне түркі жазбалары да сақталған. Лагерь тұтқындарына Міржақыптың есімі өте жақсы таныс болса керек. Себебі, монастырьдың кітап қорында Жақаңның өмірі мен шығармашылығы туралы мақалалар жарияланған энциклопедиялар мен кітаптар бар. Осы жерде мынаны айта кеткен жөн. Міржақып кітапхананың екі-үш сөресін қазақ әдебиеттерімен толықтырған. Лагерьде орыс тілін білмейтіндерге қатты зорлық-зомбылық көрсетілген. Осыны ескерген Жақаң Соловкидің ызғарлы ұзақ түндерінде монастырьдың тар құжырасында сарылып отырып, қарындаш тұқылымен 1932 жылы түркі-орыс сөздігін жазып шығады. Ол төрт дәптерден тұрған. Бұл сөздіктің құндылығы, кереметтігі соншалық, онда ежелгі түркі ескерткіштерінің бірі – «Күлтегін» жырындағы түркі сөздері және түрік-орыс терминологиясы жинақталған. Міржақыптың бұл сөздігін түркі тектес халықтар арасындағы орны бөлек, ерекше ғылыми еңбек деп білуіміз керек. Міржақыптың түркі-орыс сөздігі түркі тілдес тұтқындардың жағдайын жақсартуға үлкен септігін тигізді. Біріншіден, қазақтар, өзбектер, әзірбайжандар, татарлар, түркмендер түркі тектес ұлттар ретінде бір диалектіде, яғни түркі тілінде сөйлеуге мүмкіндік алса, екіншіден, түрме басшылығы тілді сылтау етіп қорлау мүмкіндігінен айырылды.

– 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісін ұйымдастырушылардың бірі – Амангелді Имановтың өліміне Міржақып Дулатовтың қатысы бар деген сумаң сөз әлі тиылған жоқ. Осының кесірінен ақтау кезінде қиындық туғаны белгілі. Бұқаралақ ақпарат құралдарында да осы

жайлы мардымды мақала да жазылмай жүр. Осыны ашып айтып берсеңіз?

– Жақаң Амангелдіні өлтірді деген жалған сөз. Амангелдіні өлтірген адам – басқа адам. Бұл – жабылған жала. 1916 жылы Ресей отаршылары І дүниежүзілік соғысқа қазақтарды тарта бастады. Қазақтар Ресейге әскер бермеу үшін көтерілістер жасады. Әр ру өз хандарын сайлады. Қыпшақтардан Амангелдінің рулас ағасы Әбдіқапарды хан қылып сайлайды. Әбдіқапар орыстарға әскер бермеді. Кейін кеңес үкіметі Амангелдіні комиссар қылып сайлайды. Міне, сол кезде бақталастық салдарынан Амангелді мерт болады. Оның өлімін Алаш әскерін басқарған Міржақыпқа жабады. Жақаң Амангелдіні өлтіруі мүмкін емес. Өйткені, Амангелді – Жақаңның шәкірті. Екеуі өте жақсы қарым-қатынаста болған. Бұл – бір. Екіншіден, 1915 жылы Амангелді батыр байлардың жұмсауымен барымтаға шығып жүрген кезде түрмеге түсіп қалады. Сол уақытта Міржақып байларды айыптап оны құтқарып алған («Қазақ», 1915, №137) Тағы бір дәлел бар. Амангелді жөнінде ең бірінші диссертация қорғаған Аяп Нұрқанов деген ғалым болған. Ол кісімен мен кездескен едім.

– Алаш қайраткерлерінің бәрі ақталып жатыр. Тек Міржақып ақталмады. Амангелдіні Міржақып өлтірген жоқ қой. Расыңызды айтыңызшы. Көрі қойдың жасындай ғұмырыңыз қалды. Апладан қорықпайсыз ба? Сіз Амангелдіні зерттедіңіз ғой, – деп сұрадым. Аяп ағамыз:

– Марат, Амангелдіні Міржақып өлтірген жоқ. Оны Әбдіқапардың жігіттері өлтірді, – деген еді.

1983 жылы үйленген кезімде Амангелдінің баласы Шәріппен бір басқосуда болған едік. Бір сәті кел-

генде:

– Сіздің әкеңіздің құнын кім төледі, – деп сұрадым.

– Менің әкемнің өліміне Міржақыптың қатысы жоқ. Оның құнын басқа кісілер төледі, – деді.

– Нақты кім? – дегенде, – үндемеді.

Ал 20-жылдардан бастап 30-жылдарға дейін НКВД тергеушілері Міржақыпқа түрлі айып таққанымен Амангелдіге келгенде дәлел таба алмаған. Бұл жалған айып Амангелді туралы кинофильм түсіру кезінде пайда болды. Себебі кеңес үкіметінің бас жауы роліне қызыл жазушыларының сценарийі бойынша Алаштың адал ұлы Міржақып бейнесі сомдалған еді. Міржақып 58-статьямен айыпталып айдауда жүріп, 1935 жылы дүниеден өтеді. Оның өлімін естіген торғайлық ақын Файзолла Сатыбалдыұлы өз жоқтауында:

Міржақып пен Ахмет,
Нақақтан-нақақ болды шет.
Бір уақыттар болғанда,
Ақталар орнап әділет...
Қиянат кетпес тоқтаусыз,
Әділ сөз қалмас құптаусыз,
Күндердің күні болғанда,
Міржақып кетпес жоқтаусыз...
– деген екен.

– Қазіргі уақыттағы Міржақыптың мұрасы жайында жасалып жатқан шаруаларға тоқтала кетсеңіз. Не істеліп, не істелмей жатыр?!

– Қазір Ресейден «Жизнь замечательных людей» деген сериямен кітаптар шығарылуда. Осы серияға кез келген тұлға кіре бермейді. Оған әлемдік деңгейдегі ірі қайраткерлердің істеген еңбектері туралы мәліметтер беріледі. Жақаң осыған еніп жатыр. Әлемдік деңгейде қазақ үшін кім не жасап жатыр?! Әрине, қазіргі таңда қазақ үшін өз үлесін қосып жатқандар көп. Ал ең бірінші, әлемдік деңгейде қазақ үшін кім не істеді деген заңды сұрақ туады ғой. Міне,

әлем тарихында Міржақып қазақ үшін өте үлкен-үлкен еңбектер істеді. Мысалы, ең бірінші «Оян, Қазақ!» деген манифесін, қазақтың тұңғыш романы – «Бақытсыз Жамалды» жазды. Қазақтың тұңғыш «Серке» газетін Санкт-Петербург қаласында Ресей империясының астанасында шығарды. 1913 жылы қазақ, қазақ емес, «қырғыз» атанып жүргенде «Қазақ» деген атпен ұлы Ахаңмен бірге жүріп тағы бір газет шығарды. 1915 жылы Ақмола жерінде «Бақытсыз Жамал» романы бойынша пьеса қойды. Алаш әскерін құрды. Алаш маршын жазды. Бірінші Қазақ Конституциясы авторларының бірегейі. Жақаңның кереметтілігі – қазақтың тұңғыш математигі! Ең бірінші математикадан «Есеп құралы» деген 5 кітап шығарды. 1907 жылы Польша астанасы Варшавада халықаралық тіл – «Эсперанто тілі» қоғамының төрағасы да болды. 1914 жылы Мәскеудегі Шығыстану институты әйгілі шығыс классиктерінің шығармаларын құрастырып, «Шығыс жинағы» деген кітап шығарған. Сол кітапқа қазақтан Абай мен Міржақып қана кірген. Яғни, қазақта сол кезде Абайдан кейінгі екінші әлемге танылған осы кісі еді. Міржақып – қазақтың маңдайына бақ болып біткен сөнбес жарық жұлдыздарының бірі ғой. Қазір Жақаңның шығармашылығы, саяси қайраткерлігі, тағы да басқа көптеген еңбектері туралы 10 томдық кітап дайындап жатырмын. Алла қаласа, екі-үш жылда шығарып қаламыз деп ойлаймын. «Жизнь замечательных людей» сериясына жазылған 30 баспа табақ кітабымыз дайын тұр. Міржақыптың музыкалық мұрасы – телегей теңіз. Оның өндері, күйлері, романстары бар. Үлкен диск қып шығару жоспарда бар. Бәрі сақталған – текстері де, ноталары да.

– Әңгімеңізге көп-көп рахмет. Алдағы жұмыстарыңызға сәттілік тілеймін!

Тіл мен тәрбие – адам баласының рухани тірегі екенін, Бауыржан Момышұлы тәрізді ашық та, анық та етіп, ештеңеден, ешкімнен жасқанбай батыл айтқан жан жоқ! Бұған дәлел – қазақ халқын түп-тұқиянымен құртудың жолын қарастырған Сталиннің зұлмат заманының өзінде, осыдан тура 66 жыл бұрын, яғни, 1944 жылдың 20 ақпанындағы өмір мен өлім арбасқан қан майданның қақ ортасында жүрген Баукеңнің Қазақстан Компартиясы орталық Комитетіне «Қазақ тілі туралы пікір» тақырыбымен жолдаған хаты. Оқырман қауым таныссың, ой өрбітсін деген ниетпен төменде Бауыржан Момышұлының сол хатынан үзінді ұсынып отырмын.

Совет-Хан ФАББАСОВ,
жазушы, Махамбет атындағы
сыйлықтың лауреаты,
мед. п.ф.д., профессор

Ана тілі және ұлттық тәрбие

– «Тілсіз – айуан дейді. Тілі кедей елді – мәдениетсіз, анайы, надан халық деп санайды. Тіл адам баласының негізгі қасиеті болғандықтан, өнеркәсібін, мәдениетін, қоғам-құрылыстары мен салт-санасының, жауынгерлік дәстүрінің – мұрасының қай дәрежеде екенін көрсететін сөзсіз дәлелді мөлшері (мерило);

– Ана тілінен бірнеше жағдайлар себеп болып ажыраған ел – «азғын» ел атанып, кейіннен аты өшіп, ұрпақтары бұршақша бытырап, қардай еріп, құмға сіңген судай дерексіз жоғалып кеткенін, тарихтан кездестіруге болады. Ондай сормадай ел, бұрынғы кезде аз болмағандығына та-

рихта дәлелдер көп;

– Осы таңда қазақ тілін «дерекі, икемсіз, топас, кедей тіл. Онымен айтайын деген ойыңды, пікіріңді, еркін айта алмайсың...», – деп дұрыс бағаламай, жала жауып, теріс-зиянды жағдайлардың құлдығында жүрген, ұғымсыз-жалқау, «дүмше молда дін бұзардың» кебін киіп, сәлдесін орап, тіл бұзушы азамат, азаматшалар да, жүгенсіз, арсыз топтар да, қазақ арасында мотайып келе жатқанға ұқсайды (дәлелді Алматының әр көшесінен табуға болады);

– Қазақ тілінің байлығы жетпегендіктен деген дәлелсіз былжыр, өзінің ана тілінің үдесіне жете алмай құр қалған, оған көңіл бөлмеген сор маң-

дайлардың, ұлт мақтанышы сезімімен, ұлт намысынан ажырап, «шөре-шөре» болып, артта қалған қарабеттердің надандықтарынан туған сылтау ғана болу керек;

– Осы кезде аздап орысша білгеніне мәз болып, төбесі көкке жеткен, ана тіліне көңіл бөлмей, оны әліне қарамай менсінбей, не орысшаны, не қазақшаны дұрыс сөйлей алмай шалдыр-батпаққа бөленіп жүрген, келбетсіз тіл азғыны масқараларды Алматының жауапты деген қазақ қызметкерлерінің арасынан да кездестіруге болады...», – деп ана тілінің сатқындарын қарғы оғымен атқан ұлы Бауыржан, біздің дәл бүгінгі оспадар тіршілігімізді, халқымыз бен тілімізді

қорлап жүрген сиқымызды айтып тұрғандай емес пе?! Бұл хаттың әрбір сөйлемі – құнды. Сондықтан бүгінгі ұрпағымызға қайыра басып, газет-журнал беттерінде жариялаған жөн сияқты. Осы хатын қорыттындай келе, Бауыржан Момышұлы 9 түрлі ұсыныс жасайды. Соның біріншісі мен екіншісіне тоқталсақ;

1. «1935-36 жылдан бастап қазақ тілінің бұрмалана, бүлдіріле, бұзыла бастағанын сөзсіз, айқын дәлелдей отырып, оған айыпкер, кінәлі, басты газет, радио, жазушы, кеңсе қызметкерлеріне тарихи қарғыс айтылып, беттеріне қара күйе жағылып айыпталғаны жөн...».

2. «Қазақстанда қазақ тілі заң әділдігі бойынша мемлекет тілі болып саналып, өз орнына, төрге шығарылып отырғызылып, бұрынғы қалпына келтіру шаралары тездеп қолға алынып, тіл бұрмалау ежелден келе жатқан ескі ауруға айналып бара жатқанын ескере отырып, іс жүзінде қатал төңкерістүрінде асырылуы және алдымен қазақтардың өздерін, тіл жөнінен тәртіптеуден бастап, барлық үкімет, кеңсе, ғылым, оқу, өндіріс, өнеркәсіп орындарында қайтадан әділдікпен көтеріліп қолға алынуы жөн», – дейді.

Мінеки, қадірменді қауым, осыдан 66 жыл бұрын алақұйын уақыттан жасқанбай, аузын Айға білеп айтқан Баукеңнің жүрекжарды сөзінің мәні, Тәуелсіздік алғанына он тоғыз жыл өтсе де қазақ халқы тілінен, дінінен, ділінен

ажырап қалардай күй кешіп отырғанын сипаттамай ма?! Ендігі жерде бүйтіп тілімізді тоздырып, ұрпағымызды аздырғанша пәрменді түрде іске кіріспей болмайды. Оған көнбей, мемлекеттігімізді мойындағысы келмейтіндер Қазақстан азаматтығынан шығып, өздерінің қалаған жерлеріне кеткені жөн. Арамызда

ана тілін мойындамай жүрген мәңгүрт қазақтар да өз мекендерін тапсын. Бұдан былай қазақ халқының есебінен жүргізілетін жалпақшешейлікке тосқауыл қойылып, ұлттық құндылықтарды жүйелеуді екпінді түрде жүргізу қажет.

Тәрбие Тәңірі – рухания! Өздеріңіз білесіздер, адамзат қауымында біздің

Адам бойындағы үш жүйе – Тән құрылысы – Жан дүниесі – Рух қуаты – бүгінгі күнге дейін тәрбие үндестіктерін таба алмай отыр. Біз тән тәрбиесінен басқа, Жан мен Рух тәрбиесі дегенді білмейміз. Сондықтан да Табиғат пен Адам баласының экологиялық азуы, естіген құлақ нанғысыз жаздайға жеткені құпия емес...

эрамызға дейін де сан алуан өркениеттердің өшіп жоғалғаны – құпия емес. Мәселен, майя қол жеткізген өркениетімен ерекпіп, мен инктердің жер бетінен жойылып кетулерінің негізгі себебі, олардың рухани күйреулерімен тығыз байланысты екендігі ғылыми түрде дәлелденген құбылыс! Олар тіліне, салтына, ұлттық тарихына, көне мәдениеті мен халықтық тағылымдарына өгейлік көрсетудің салдарынан, түбегейлі жер бетінен жойылу зауалына ұшырағаны белгілі. «Шаңырақтың сөнугі мен шөлмектің сынуы оңай» дейді дана халқымыз. Олай болса, бүгінгі қазақ халқының шырағы һәм шөлмегі – туған тіліміз. Бұл дәлелдеуді қажет етпейді. Өйткені тілі құрдымға кетіп болғанға дейін-ақ, оның ғасырлар бойы жасаған руханияты әлсірей күйреп тозатындығы, қазірдің өзінде өмірден айқын көрініп тұр. Ана тіліне сүлесоқ қарайтын кез келген шала қазақтан: «Қозы мен Баянды», «Қыз Жібекті», «Алпамыс пен Қобыландыны» оқыдыңыз ба?», – десеңіз, мүдірместен «Жоқ!», – деп жауап алатыныңызға күмөніңіз болмасын. Тіпті Асан қайғы мен

Кетбұғаны, одан да бергі Дулат пен Махамбетті де білмейтіндеріне сене беріңіз. Бұл – ана тілінің жоғалмай тұрып, рухани қазынаңның ортайып, әлсірей бастағанының көрінісі. Ендеше, ана тілін қорлап отырған Үкімет, Парламент және түрлі министрліктер мен мекемелердегі төрелерді қатаң түрде тәртіпке шақыратын мезгіл жетті. Жалпы кез келген халықтың «ана тілі, олардың өзара пайдаланатын, тек қатынас құралы ғана ма? Әлде ана тілінің басқа да гносологиялық мәні бар ма?», – дейтін сауалдарға қысқаша жауап іздеп көрелік.

Егемендігімізді алып дербес мемлекет болсақ та, қазақтың тілі саудаға түсіп, лайықты мәртебесін ала алмай отырғанына – онтоғыз жыл Осы жылдардағы талқылауларды талдап қарасақ, тілді тек қатынас құралы ретінде түсінетін тұжырым қалыптасқанын анық аңғаруға болады. Ал шындығында ана тілінің түп-тамыры, яғни гносиологиясы мүлдем бұлай емес. Егер тереңнен тартып таратсақ, жер бетіндегі тіршіліктің пайда болғанына бір миллиард жылдай уақыт өтіпті. Бір клеткадан бастау алатын тіршілік – мұхит

астында 500 миллион жылдай жетіле дамып, құрлыққа шыққаннан кейін де дамудың екінші сатысына ауысуымен қоса, тағы да 500 миллион жылдарды басып өтеді екен. Дәл осынау формуланы адам баласы да, ана құрсағында бір клеткадан бастап, адам пішініне келгенге дейін, жаңағы жер бетіндегі тіршілік сатылары түгелдей қайталайтындығын ғылым баяғыда-ақ анықтаған. Міне, осы филогенетикалық тылсым құпиялар мен атабаба зердесін келешек ұрпаққа жалғастыратын жалғыз ғана кілт – әр халықтың ана тілі. Оны қарапайым жұрттың елей бермейтіні рас. Сондықтан осы ғылыми деректі алдағы уақытта ақпарат құралдары арқылы түсіндіріп таратқан жөн. Келешек ұрпағына қиянат жасағысы келмейтін халық, нәрестесінің тілін тек ана тілінде ғана шығаруды бұлжытпай орындауға тиісті. Сонымен қоса, тағы да ерекше бөліп айтатын жаңа ұғым, дүниеге келер бала тілінің іргетасын ана құрсағында қалыптастыратындығы ғылыми анықталып отыр.

Америка ғалымдарының «Құрсақтағы баланың он түрлі жұмбақ сыры» атты ғылыми еңбегінде жазылғандай, «ағылшын фирмасында күні бойы қызмет ететін, аяғы ауыр француз әйелінің баласының тілі бірден ағылшынша шыққанын» құрсақтағы тылсымның бір жұмбағы ретінде келтіреді. Осы деректің растығын қазіргі ерлі-зайыпты қазақ жастары үйде де, түзде де орысша

сөйлейтіндіктен, олардың қазақ бақшасы мен мектебіне берген балалары далада да, көшеде де, үйде де өзара орысша сөйлеуге ауыса беретінінің сыры жоғарыда айтылған жұмбақпен сабақтасып жатқаны ешқандай дау тудырмаса керек-ті. Мінеки, осылайша ұрпағымызды ата-баба зердесінен айырып қана қоймай, кісілік келбетінің түп-тамырына да балта шауып жүргенімізді ашып айтуды жөн көрдік. Ендеше, өзінің ана тілін

Америка ғалымдарының «Құрсақтағы баланың он түрлі жұмбақ сыры» атты ғылыми еңбегінде жазылғандай, «ағылшын фирмасында күні бойы қызмет ететін, аяғы ауыр француз әйелінің баласының тілі бірден ағылшынша шыққанын» құрсақтағы тылсымның бір жұмбағы ретінде келтіреді. Осы деректің растығын қазіргі ерлі-зайыпты қазақ жастары үйде де, түзде де орысша сөйлейтіндіктен, олардың қазақ бақшасы мен мектебіне берген балалары далада да, көшеде де, үйде де өзара орысша сөйлеуге ауыса беретінінің сыры жоғарыда айтылған жұмбақпен сабақтасып жатқаны ешқандай дау тудырмаса керек-ті.

қорлаған елдің тартар азабы да мол, ұрпағына қалдырар зауалы да көп екен. Олай болса, исі қазаққа айтарымыз – көрінгенге еліктеп әуестенумен, алдыңдағы шырағыңның өшкенін, қолындағы шөлмегіңнің сынғанын сезбей қалып жүрмегейсіз...

Қазақ тілінің сөздік қорына да бір сәт көңіл аударған жөн. Өйткені, бір ғасырға жуық

Ендеше, өзінің ана тілін қорлаған елдің тартар азабы да мол, ұрпағына қалдырар зауалы да көп екен. Олай болса, исі қазаққа айтарымыз – көрінгенге еліктеп әуестенумен, алдыңдағы шырағыңның өшкенін, қолындағы шөлмегіңнің сынғанын сезбей қалып жүрмегейсіз...

теперіш көрген қазақ тілінің қолдану аясы тарылған сайын, оның теңдессіз мол байлықтары құрдымға кетіп суалып барады. Тіпті бұрынғы дәуір-

жөн.

Қорыта айтқанда, осыншама көп кереғарлықтың негізгі себебі – бүкіл өркениетімізді тұтастай алып қарағанда, күллі адамзат қауымындағы адам тәрбиесінде қабағат үлкен қателіктердің бары анықталып отыр. Адам бойындағы үш жүйе – Тән құрылысы – Жан дүниесі – Рух қуаты – бүгінгі күнге дейін тәрбие үндестіктерін таба алмай отыр. Біз тән тәрбиесінен басқа, Жан мен Рух тәрбиесі дегенді білмейміз. Сондықтан да Табиғат пен Адам баласының экологиялық азуы, естіген құлақ нанғысыз жағдайға жеткені құпия емес. Бұл жайында данышапан бабамыз әл-Фараби сонау ықылам заманда-ақ; – «Егер адамға ең әуелі тәрбие бермей тұрып, білім мен ғылым үйретсеңіз, ол жүрген ортасына апат әкеледі», – деп ескерткен екен. Ал адам тәрбиесінің үш жүйесін үндестіре жетілдіретін жаңа ілімнің қазақ топырағында жасалғанына да жиырма жылдың жүзі болды. Бірақ басқаға еліктеп үйренген біздер, мұны естісек те ескеруге құлықсыз екенбіз. Әйтсе де бұл мәселе қазақ қауымын ерекше толғандыруға тиіс. Ең бастысы, адам тәрбиесінің алтын діңгегі – Тіл екені аксиомалық шындық...

лерді былай қойғанда, ХХ ғасырдың басындағы жауһарларымызбен салыстырып қарасақ та, тіліміздің тозып жұтаң тартқанын аңғармау мүмкін емес. Олай болса, не істеуіміз керек? Мұның жолы – біреу-ақ! Ол үшін әрбір заттың атауларымен оған байланысты синоним, анонимдерін тіркеп, ана тіліміздегі көне сөздер мен жаңа сөздерді жинауға кіріскен

Айнаш ЖИЛКИБЕКОВА,
заведующая информационно-библиографическим отделом Павлодарской областной библиотеки им. С. Торайгырова

Специально к этой знаменательной дате в Павлодарской областной библиотеке им. С. Торайгырова издан библиографический указатель «Жеңісіміздің жұлдыздары. 1941–1945» - «Звезды нашей Победы. 1941–1945» о Героях Советского Союза и кавалерах ордена Славы трех степеней – павлодарцах.

Библиотеки Павлодарской области как учреждения культуры, методические и информационные центры формирования у молодежи высокого патриотического сознания, чувства гордости за свою страну, не могли остаться в стороне и не внести свой вклад в празднование этой великой даты, не отдать дань уважения нашим отцам и дедкам за их самоотверженную борьбу за мирную жизнь. Патриотическое воспитание всегда было одним из приоритетных направлений в деятельности и Павлодарской областной библиотеки имени С. Торайгырова. Ежегодно здесь проводятся вечера встреч с ветеранами войны, участниками тыла, уроки

65 лет память тысяч и тысяч человеческих сердец бережно хранит немеркнущую славу Победы советского народа над фашистскими захватчиками. Завоеванная ценой миллионов жертв и неимоверных лишений, Победа навсегда вошла в историю, как яркий символ дружбы народов, верности воинскому долгу и преданности Отечеству. Любовь к Родине не на словах, а на деле показали наши отцы и деды на фронтах Великой Отечественной, все те, кто непрестанно отдавал свои силы, здоровье и жизнь, чтобы освободить Родину от врага.

мужества, оформляются книжные и электронные выставки, проводятся творческие конкурсы чтецов, самодеятельных поэтов, рисунков и иллюстраций, посвященных Великой Отечественной войне.

В канун великой даты в нашей библиотеке подготовлен библиографический указатель литературы «Жеңісіміздің жұлдыздары. 1941 – 1945» - «Звезды нашей победы. 1941-1945». Отмечая эту славную дату и составляя указатель, мы ставили перед собой задачу - помочь молодым сохранить в памяти ратные подвиги, имена своих предков. Указатель окажет неоценимую помощь районным и сельским библиотекам при разработке информационных списков, составлении библиографических пособий, проведении обзоров, оформлении выставок в период проведения праздничных мероприятий, посвященных Великой Отечественной войне.

При работе были использованы библиографический справочник «Герои Советского Союза – казахстанцы», краткий биографический словарь «Герои Советского Союза», сборники документов «Павлодарцы в

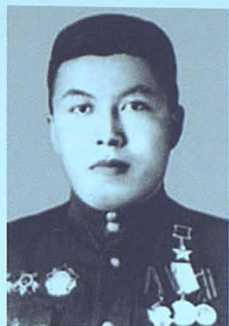
МЫ ПОМНИМ ВАС, герои-

ЗЕМЛЯКИ!

годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945», книги павлодарских авторов - Марии Тереник «Павлодарцы на полях сражений», «Павлодар – это нашей истории строки. Часть 1 (1720-1945 гг.)», Михаила Гапона «Тебе, товарищ потомок», «Увековечить их имена», Бикбулата Хазырова «Горький след жестокого времени» и т.д.

Издание состоит из двух основных частей. Первая часть включает биографические сведения, основные этапы боевого пути и описание подвига героя. После каждой биографической справки дан перечень литературы, который поможет найти нужную информацию о нем. Биографические справки даны в алфавитном порядке фамилий, библиография представлена в хронологическом порядке. Вторая часть - рекомендательный список «Казахстан в годы Великой Отечественной войны», отражающий литературу из фонда библиотеки об участии казахстанцев, в частности, павлодарцев в этой войне.

Большую помощь читателям окажет вспомогательное пособие: иллюстрированный каталог орде-

нов и медалей, вручавшихся во время Великой Отечественной войны за ратные подвиги солдат и офицеров; именной указатель и указатель географических названий.

Подвиги героев бессмертны. Биография любого героя Великой Отечественной войны, в каком бы он ни был звании, какой бы ни был национальности – это живая страница истории. Чем далее отодвигаются по времени события той войны, тем отчетливее вырисовывается величие нашей победы, ее всемирно-историческое значение. Немеркнувшей славой овеяны ратные подвиги советских воинов и в оборонительных, и в наступательных боях.

На фронтах Великой Отечественной в ожесточенных боях с немецко-фашистскими захватчиками в составе Советских Вооруженных сил мужественно сражались казахстанцы. Весомый вклад в разгром фашизма внесли и павлодарцы. Солдаты и офицеры стояли насмерть у стен Москвы и Сталинграда, защищали большие города и малые села России, Украины и Белоруссии, освобождали Польшу и Чехословакию, Германию и Манчжурию. Более 7 миллионов человек награждены орденами и медалями СССР, более 11 тысяч удостоены высокого звания Героя Советского Союза.

На фронт ушли 46 тысяч павлодарцев. Из них 10 256 воинов пали в боях, 2 094 скончались от ран в госпиталях, 9 450 пропали без вести. За героизм и мужество 23 урожен-

цам нашей области было присвоено звание Героя Советского Союза, 8 человек стали кавалерами ордена Славы.

Неоднократно наши земляки получали высшую степень отличия в СССР за личные или коллективные заслуги перед Советским государством, связанные с совершением героического подвига - Звание Героя Советского Союза. Одними из первых казахстанцев, удостоенных в годы войны этого звания, стали старший лейтенант Махмет Каирбаев, лейтенант Канаш Камзин, генерал-майор Кузьма Семенченко, старший лейтенант Кудайберген Сураганов. А наши прославленные воины — старшина Михаил Катаев и генерал-лейтенант авиации Григорий Кравченко удостоены столь высокого звания дважды. Военная биография каждого из них – это пример отваги, личного мужества и патриотизма в борьбе с врагом.

Одной из значимых наград Родины за славные подвиги храбрости, мужества и бесстрашия был также орден Славы, имевший 3 степени. Ими в годы войны были награждены 2 582 человека, среди них 4 женщины. По данным областного историко-краеведческого музея, обладателями высшей солдатской награды стали 8 павлодарцев. Среди них старшина, разведчик, Герой Социалистического Труда Василий Христенко, награжденный четырьмя орденами Славы, разведчики Петр Пешин и Василий Орлов, воздушный стрелок Иван Ворушин, артиллеристы Григорий Ткачев и Сапар

Рубаев, командир орудия Бахит Хайдаров и водитель боевой «Катюши» Павел Больбот. Эта информация собрана к 40-летию Победы участником Великой Отечественной войны, бывшим директором этого музея Михаилом Гапоном.

Сегодня в живых не осталось ни одного Героя Советского Союза-павлодарца. Из кавалеров ордена Славы трех степеней в настоящее время Павел Больбот живет в городе Бендеры (Молдавия), Василий Христенко после войны работал в органах юстиции в городе Барнауле, где живет и по сей день.

Юбилей Победы можно сравнить с последним окопом Великой Отечественной войны, который все еще обороняют последние ветераны - уже глубокие старики. Ветераны подарили жизнь и свободу будущим поколениям. Никакие текущие проблемы не должны помешать нам выполнить свои обязательства перед ними.

9 Мая - День Великой Победы - был, есть и остается всенародным, дорогим для каждого из нас, праздником, объединяющим все поколения. В этот поистине Великий день мы с благодарностью вспоминаем ратные подвиги, стойкость и мужество советского солдата-победителя, склоняем головы перед ветеранами, фронтовиками и тружениками тыла, всеми, кто не щадил себя во имя Победы. Подвиг их бессмертен.

Великую Отечественную войну выиграл народ, который, обливаясь кровью и потом, безропотно преодолевая муки голода и холода, все невзгоды военного лихолетья, отстоял свою Родину. Выиграли миллионы скромных тружеников фронтовых будней, которые в самые тяжелые времена без всяких колебаний и раздумий впряглись в «лямку» войны и неустанно тянули ее до конца. И именно они достойны самого величественного памятника, имя которому - Победа.

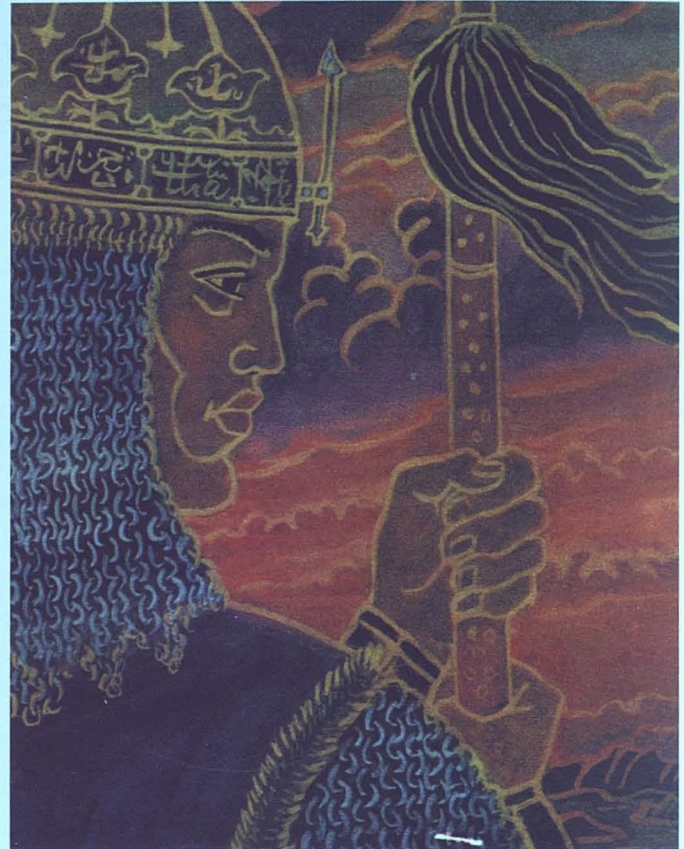
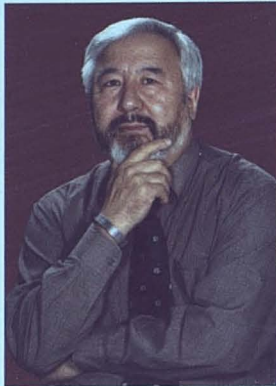
Батыр национального искусства, или Оружейных традиций мастер

Алдаспан, шокпар, палаш, меч, сабля – о предназначении и свойствах этих и многих других видов казахского оружия Калиолла Саматович рассказывает с большим удовольствием и знанием дела.

Ведь изучению истории казахского вооружения он посвятил не много ни мало 30 лет и 3 года.

Выпускник Ленинградского института живописи, скульптуры и архитектуры имени И. Е. Репина, Академии художеств СССР с детства интересовался отечественной историей, оружием наших предков. И совершенно очевидно, что его дипломной работой стала историческая картина под названием «Тревога», отражающая батальные сцены казахско-джунгарской войны. Поиск материалов для дипломной картины, сведений о вооружении казахских воинов явились началом серьезного научного интереса к данной теме, которая впоследствии стала делом жизни художника.

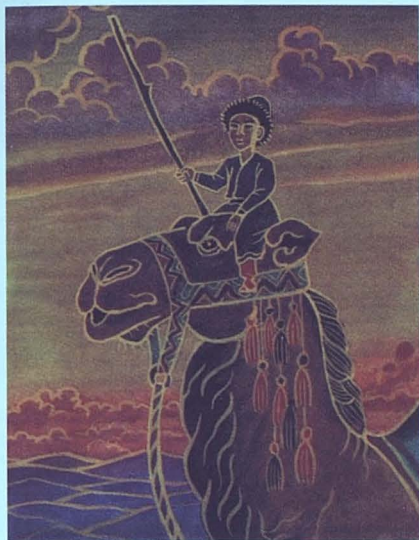
Калиолла Ахметжанов является единственным в стране специалистом по истории традиционного вооружения казахов. Защитил по этой теме ученую степень кандидата исторических наук.

- Калиолла Саматович, на сегодня никто не разбирается в особенностях самобытного казахского оружия так хорошо, как вы. С какого времени вы интересуетесь этой гранью (наверно, можно так сказать, да?) национальной культуры?

- Как вы уже отметили, своего рода толчком к интересу данной тематикой стала моя дипломная работа. Вернее, отсутствие необходимых для создания дипломной

картины этнографических материалов – описания видов оружия, одежды казахских воинов ... С этого времени я стал заниматься поиском информации в архивах, музеях, перечитал множество письменных источников и памятников устной литературы казахов и других тюркских народов. В 90-х годах на страницах газеты «Ана тілі» стали публиковаться мои статьи, содержащие доселе неизвестные материалы и сведения об истории

казахского вооружения. Начало публикаций моих исследований совпало со временем распада Советского Союза и возникновением независимых республик. Общество стало активно интересоваться своими национальными традициями, обычаями, историей, т.е. своими истоками.

- Мы знаем, что уже вышли две ваши книги по этой тематике – результат ваших многолетних исследований. Для кого они предназначены?

- В 1996 году вышла в свет первая моя книга под названием «Вооружение, военное искусство и боевые традиции казахов батыров». Она получила высокую оценку, как среди отечественных ученых, так и среди читателей. С использованием исторических источников,

фольклорных материалов и памятников изобразительного искусства в ней рассматриваются традиции батырства, особенности пяти видов боевого оружия, которыми в совершенстве должен уметь владеть каждый казахский воин. Данная книга отмечена на конкурсе «Лучшее издательство, лучшая книга, лучшее издание», проведенном Национальным агентством по делам печати РК. Логическим продолжением первой стала вторая книга «Этнография традиционного казахского вооружения», изданная в 2006 году. Изначально книга была написана на казахском языке, но из-за широкой популярности впоследствии она была переведе-

ли необходимо вычленять его из общей истории военного дела казахов?

- Батыр – это не просто герой и храбрый человек, как думают до сих пор многие. Батыр – это профессия, призвание – если хотите. Батыры – это военное сословие кочевого общества, то есть особая социальная группа профессиональных воинов. Военное сословие существовало у многих народов. Например, рыцари в Европе, самураи в Японии и т.д. Несмотря на различия в названиях их объединяет одно – это люди, посвятившие себя и всю свою жизнь военному делу. Мальчиков в роду батыров с раннего детства обучали всем

на русский язык. Эти книги предназначены и для специалистов и для всех тех, кто интересуется историей военного дела и военной культурой казахского народа.

- Вы являетесь автором понятия «институт батырства». Так

тонкостям военного искусства. Накопленные веками военный опыт и боевые традиции, хранителями которых и были батыры, в их семье передавались непосредственно от отца к сыну. Так, казахские батыры должны были на высоком уровне владеть пятью видами оружия

в бою («бес кару»), быть хорошо экипирован совершенными защитными доспехами. Настоящей школой военного мастерства был институт нукерства, когда молодой воин становился нукером знатного батыра, и несколько лет был у него в служении, принимая военный опыт и боевое умение. Батырство – это не только военное дело, но и вся жизнь, посвященная борьбе. Борьбе, как с внешним, так и с внутренним врагом – своим эго. Идеалы батырства - мужество, отвага,

честь и верность воинскому долгу. Воин должен был быть сильным, выносливым, прекрасно подготовленным физически и морально-психологически. Философия батырства многогранна, глубока и требует тщательного, детального изучения. Это один из важнейших аспектов богатой культуры нашего народа.

- Калиолла Саматович, известно, что вы являетесь автором иллюстрации нескольких

книг. Скажите, а какую роль вы отводите иллюстрированию изданий при их выпуске?

- Да, в 1994-95 годах я иллюстрировал несколько книг. Это «Казахские народные сказки», «Тарақты Ақселеу. Көшпелілер тарихы» и «Наурыз: Ұлыс күніне арналған халық өлеңдері». Кроме этого, в качестве иллюстратора я выступил при издании первого тома «Иллюстрированной истории Казахстана с древнейших времен до наших дней (в 3-х томах). От эпохи палеолита до монгольского нашествия».

Что касается места и значения иллюстраций, я считаю, что они несут в себе смысловую нагрузку не меньшую, чем текст. В силу своих особенностей слово со временем может искажаться, менять смысл, чего нельзя сказать о картине. Картина – это единое полотно, которое воспринимается только целиком, со всеми деталями. На мой взгляд, удачная иллюстрация к тексту является отличным дополнением для его гармоничного восприятия читателем. Многие прекрасные иллюстрации выдающихся литературных произведений стали настоящими шедеврами искусства.

Подготовила Гулжанат ЖУБАНИЯЗОВА
e-mail: 87014926558@list.ru

ҚҰЛАГЕР

*Көштің көркі түйе еді,
Шыңырауға қауға байлап бақ.*

Майлықожа

Қазақтың Құдай дарытқан табиғи болмысы айрықша қазыналы, елгезек, зерек, имансыздықтан жиренетін, ұсақ өлшемдерді менсіне қоймайтын, адам баласын алаламайтын халық екенін бөгде жұрт біледі. Бұл – оның кей ұлтқа өлсе де бұйырмайтын биік парасаты мен жаратылысы. Алайда қазақтың өзін-өзі дер кезінде тану және қадірлеу жағы кемшін, ауыз-біршілігі аз, күншілдік пен бақталастықтың ми батпағына батып, өзін-өзі қолдай да, қорғай да алмай қалатын дәрменсіз кейпін тағы жат жұрт әбден зерттеп, біліп алған. Соның үшін арсыздары қорқаулардай қазақты жабыла талайтыны бар. Қазақтың текті ұрпағының кей зұлмат сәт қор болып, қансырайтыны осы себепті. Мейлі,

жат жарылқамас. Ал өз жылатпайды деп айтып кеткен бабалардың асыл сөзі неге аяқасты басылып, қазақтың ең талантты деген, артық туған ұлдары бұл өмірден қор болып өтеді? Неге тірісінде еленбей, өлгенінде сұралмай қала береді?!

Олардың қайғылы тағдырын ойласаң, өзіндегі түймедей нәрсені түйедей етіп көрсетудің хас шебері кейбір халықтардың қаншылдығына, даналығына таңқалмау мүмкін емес. «Жомарттың қолын жоқтық кеседі» десе де, олардың шырқап кетуіне біздің өзара сыйластығымыз аз, даңғазадан басқаға мойын бұра алмай қалатын аңғалдығымыз, күншілдігіміз, салғырттық пен надандығымыз бөгет болатыны күмәнсіз. Асыл мен жасықты дер шағында айыра алмай қоршылық көреміз. Бұл – Абай

өсиет қылып айтқан біріміздің тілеуін біріміз тілесуіміз қажет екенін анық ұққанда жылдам құритын жаманшылық. Ұлт болып нығаю содан басталмақ. Ал өмірдің өзі шынында қызған кезінде соғылатын темір тәрізді емес пе?!

Марқұм суретші Мұратбек Жоламановтың тағдыры көкейге осы тектес күйікті ойлар салды. XX ғасыр басында аталарымыздың кеудесін өсікке толтырған «Ай, қап!» – әттеген-ай өкініші арада жүз жыл өтсе де ортаяр емес. «Өкінер кезің болды ғой!», – деп Абай зар қақты, біз әлі бейқамбыз. Неліктен?! Өзгелерге жем болу үшін бе?!

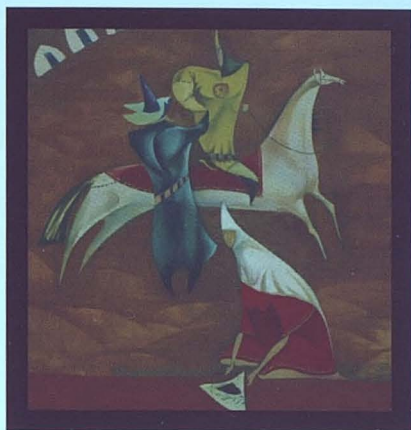
Мен суретшіні шамасы 1998 жылы «Хабар» арнасы таратқан репортаждан көрдім. Қазақ баласының жаудыраған ботадай тұнық көзі, жарық дүниеде күні санаулы қалғанын сол бір қимас, сағыныш тұнған көздері танытып тұрды. Ол жалындаған жас, отыздан енді асқан шағында өліп бара жатқан шерменде халінен бұрын өзімен бірге өнері өлмесе екен деген қуатты ойдан рухтанып, жаны жарқырап тұрғандай әсер етті. Көзіме жас тығылды. Ақан сері, Біржан сал тәрізді киелі өнер иелерінің тағдыры бұл қазақта қайталана беретініне налыдым. Бұрын бейтаныс суретші бейнесі жүрегіме осылайша ұялап қалды. Мұратбек Жоламановтың арқа тұсында шедевр туындысы «Құлагер» картинасы тұрған еді. Япырым-ау, ол өзінің Құлагер болмысты пырақ екенін анық ұқтырып кетті.

Мұратбек өмірден өкпе дертінен озды. Қазіргі медицинада оған емделіп жазылуға әбден болатын еді, кедейшілік көнбістік түбіне жетті. Бірақ Мұратбек таланттарын қорғау үшін ұлттық

идеясы әлі толыспай жатқан момын қазақ болған соң осы көпке тұтылды. Мүмкін ол басқа ұлттың өкілі болып туса, мерзімінен бұрын көктей солмай, танымал суретшілердің ортасында жүрер ме еді?! Орыс, еврей, татар, өзбек болса, мұншалық қараусыз қалмас па еді деген ой кимелейді, тиесілі несібесін айырып, бала-шағасын асырар еді. Мұратбектің тағдыры – біреудің пешенесі емес, исі қазақтың дарындарын торитын тәрізді.

Отарланған кезең кесірі аз ұлттарды іштен жегідей жейді, өзін тануға, хас жақсысын тіршілігінде аялай білуге қабілеттерін жойып жібереді. Доңыздың емшегін емген жолбарыстың күшіктері тәрізді қауқарсыз қылмақ. Сөйтіп елдіктің азулы, қайратты қалпына сұмдық нұқсан келтіреді. Өйткені ондай жұрт санасы күрт кеміп, мәңгүрт күйге ұшырайды. Өзін өзге атаулыдан кем көру, бөтен халықтардың артықшылығын ұдайы мойындай беру, орысша айтқанда «комплекс неполноценности» қазаққа тән дүниенің бәрін жаман көргізсе, жерінуге итермелесе, онда бұл – рухтың қорлануы һәм жеңілуі. Сондықтан «қолда барда алтынның қадірі жоқ» бола бермек. Жылтырағанның бәрін алтын көретін сыпыра теңгермешілік таланттардың артықшылығын жасырып, оздырмай, дараландырмай, өнерге қырсығын тигізе бермек.

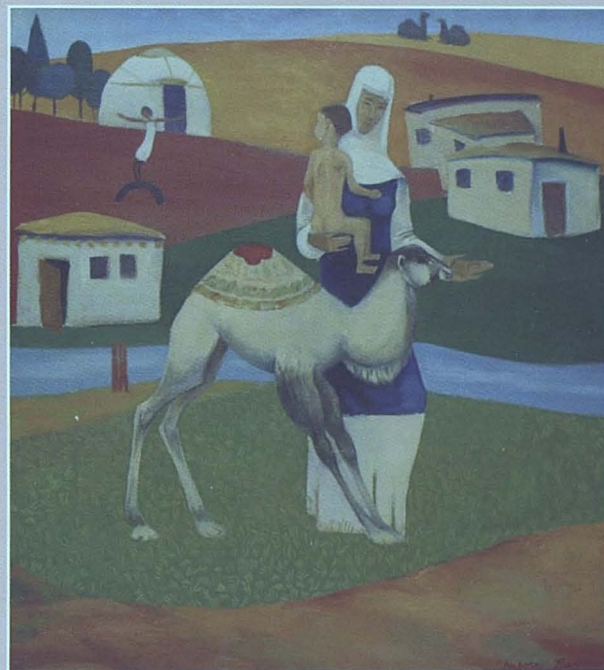
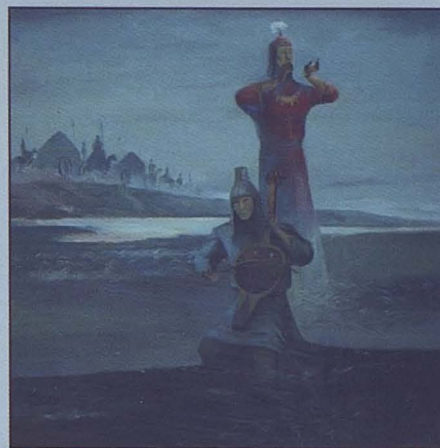
«Майлықожа ақын «Көштің көркі түйе еді, Шыңырауға қауға байлап бақ», – дейді. Бұл – жақсының қадірін біл, игі жақсыны сақта деген сөз. Жақсы не үшін керек? Ел-жұртыңды қарға-құзғынға талатпай, өнер-біліммен алға оздырып, халқың қатардан қалмау үшін керек. «Руханияттың көркі – қоғамды

өрге сүйрейтін таңдаулы қауым, ауыр жүкті күллі жақсылар арқасымен көтереді ғой», – деп халықтың өзін-өзі сақтау түйсігінің күштілігі әңгіме болғанда философ Омар Темірбек ой толғаған болатын.

Қазақтың екі алып империяның ортасында алысып, таланып, таршылыққа тұтыларын зар заман ақындары күңірене түйсінді. Нақысбек шешен айтты деген бір сөз бар: «Орыс – темір ноқта, қытай – қайыс ноқта», «Орысқа ойыңды, қытайға қиялыңды айтпа».

Мұратбек Жоламанов «Қағанаттың құлауы», «Көк бөрілер», «Сырым батыр» полотноларын салды. Оның «Құлагер» атты аққудың қоштасу өні тектес, ана тілімізді ғасырлар шеруінде бүлдірмей, шұбарламай адал сақтап келген көшпелі дәуір біткен; ата-бабаларымыздың өмір салты өзгерген; кейінгі ұрпақтың көзінен бұл-бұл ұшқанының символына айналған Құлагерді бейнелейтін көркем полотносы бар. Суретшінің жаны мен рухы осы картинада дер едім. Жылқы жануардың көзі Мұратбектің өз көзінен аумай қалған екен. Ақан серінің

Құлагері аңызға айналды, оған да тәубе.

Ерте шапқан жарыстан,

Шулатып кешке озатын.

Боз тұлпарды өлтірген,

Нығмет қандай тозақы, – деп жырлаған халық ақыны Кенен Әзірбаев. Хас жүйріктерді әр кез қызғаныштан құрту, қасақана өлтіру неткен бақастық, мұны трагедиялық шыңға алып шыққан Ілияс Жансүгіров Құлагердің беймезгіл ажалынан өз тағдырын көрді. 1937 жыл Алаш арыстарына мұны тегіс көрсетті. Қазақ үшін тұяқ ұғымы өте қастерлі. Солтүстік Американың команчи, апачи текті үндіс тайпалары біздің бауырымыз болатын, сондықтан ат құлағында ойнайтын. Олардың отарлаушылардың басқыншылығынан құрып бітуін классик жазушы Джеймс Фенимор Купер «Могиканның соңғы тұяғы» деп таңбалап кетті. Сол кезде Құлагер нәсіл боп шалынды.

Мұратбекке келіншегі
Гүлжәміш: «Мынау Ақанның

Құлагері ғой», – дегенде, ол «Мен өзім», – деп жауап берген. Мұратбек Жоламанов кенепке салған Құлагер баран түс емес, ақбоз ат, боз биенің сүтіне шомылдырғандай сиқырлы сұлулыққа оранған. Құлагердің бір ипостась тұспалы – рухани тазалық. Аппақ құрбан. Құрбан шалуға пұт құдайлардан бермен мұқтаж адамзат нәсілі тұрғанда мұндай құрбан шалынбай әсте тұрмайды.

Ал құстай ұшып келе жатқан Құлагердің алдын тосқаң ала жіптен есілген арқан ше? Суретшінің адалдық пен арамдық қатар жүрмесе несі өмір дегені. Бұл керулі ала жіпті енді тұсаукесер дейікші. Марқұм суретшінің рухын өлтірмейтін, өнердегі үлкен кеңістікке самғайтын еркіндік аңсаған құпия күшке айналсын, қарасы кетіп, ағы молықсын. Лайым Мұратбек Жоламановтың өзі өлсе де өнері өлмесін, қазақтың асқақ рухы өшпесін. Картинадағы аңдыған ажал – ала жіп ишараға толы, реквием, суретші өзіне

жазған эпитафияны астарлап тұрған сияқтанады. Ғалым Жайлыбай ақынның Сейфолланың сұлу Сәкеніне арналған «Рух» атты өлеңі бар:

Ақбоз атты құлатқан жала
– керме,

Магаданға мола іздеп бара
берме!

Сәкен деген – халқымның
рухы ғой,

Рухтарды көмбейді қара жерге.

Менің атам Кемелбай репрессиядан айдалып кетіп, сүйегі Магаданда қалған, жазықсыз күйді ғой, аты өшпесің, рухы сөнбесін деп Құдай оның немересі болған соң маған қалам дарытты. Құдайдың сүйген құлына кеңшілігі – шексіз. Қазақ мұны өз сеніміне лайықтап әруақ қолдады дейді.

Мұратбектің Құлагері ғажап болғанда ақ түсті. Құлагердің суреттегі көзіне арбалғандай көп қарадым, ол құса-шер, арманқиялын жылқы жарықтықтың көз жанарына аумай көшірген. Құлагердің көз сипаты ұшып бара жатқан құс бейнелі екен. Жадыма аңыратып қазақтың қос халық әні түссін: «Ұшырдым ұясынан балапан қаз-ай» мен «Ұшады көгала үйрек көлге қарсы, Ұясы жануардың желге қарсы». Жұлдыздай аққан Құлагер. Көз емес, бейне құс қанатындай ағып бара жатқан дәурен өзі бар. Жалған дүние-ай!

2008 жылғы 21 мамырда семейлік суретші Нұрбұлан Өтепбаевқа Мұратбек Жоламанов туралы түсірген «Қыздарым, саған аманат» атты телефильмді көрсеттім. Авторы – журналист, жазушы Мұнайдар Балмолда. Оралдан жіберілген дискіні Нұрбұлан аға байыппен көріп шықты. Менде суретші суретші-

ні айнытпай таниды, Мұратбек өнерін талдап берсе деген ниет болды. Рас екен.

График суретші Нұрбұлан Өтепбаев, эпикалық шабытпен тебірене сөйлеп былай деді: «Мына жігіттің Құлагері – жанайқайы. Қазақтың ұлттық болмысын, табиғатын көрегендік қасиеті, сезімі, соны қабылдау қасиеті ерекше. Нәзіктік бейне мен батырлықты қатар қойған жігіт. Бейнелеу өнерінде ол батырларды келсаптай қылып бейнелемейді, нәзік қылып береді. Өз жолы, ұстанымы бар. Форматты, композициялық ұйымдастыру қабілеті күшті, картиналарында алып тастайтын артық ештеңе жоқ. Суретші картина жазықтығын ұтымды әрі шебер ұйымдастыра білген. Бұл бейнелеу өнерінде өте маңызды әрі көркем бейнелеудің негізі саналады. Көп адамдарға жол ашып берді. Суретші бейнелеу өнерін қуғандар үшін әбден терең ой тастап кеткен. Бізде көп суретшілер құрғақ еліктеуге ұрынады, әлемдік қылқалам өнерінің ағымына ұқсап бағушылық – бұл мінезсіз екпін, тығырыққа апарып тірейтін жол, сондықтан нақты осы қазақы иісті бейнелеп бере алмай жүр. Тәрбие мен дәстүр үзіліп кеткендіктен шығар. Көбіне қазақтық жетіспейді. Мұратбек, сірә, тегі, атасы күшті жігіт. Қазір қазақтың даласымен, ана сүтімен табиғи дарыны байланысып жатқан өнер адамдары аз. Мұратбек Жоламановты Шоқан Уәлихановпен салыстыруға болады, жасы да шамалас. Ол – сол аққан жұлдыздардың бірі, өз шығармаларында бойын кернеген ой-қиял толғауларын аз ғұмырында жасап үлгеруге асыққан суретші. Терең ойлы, суреттерінің мазмұны,

композициялық ізденістері өз елінің өмірінен алынған. Ұлт тарихынан үзінділер, қазіргі заман көріністерін тапқырлықпен бере білгендігін аңғарамыз. Ұлтжанды, үлкен сезім бойына біткен дарын иесі. Шын шебердің өнердегі арман, қиялы ата-баба дәстүрімен, туып өскен ортасымен біте қайнасып жатады. Мұратбек – шынайы көшпелілердің шайыры, туған ұлтының қайғысы мен мұңың, батырлығы мен данышпандығын паш етуге ұмтылған нағыз азамат суретші. Мұратбек Жоламановтың өнердегі тегі мен тірегі оның ұлтжандылығында жатса керек. Суретші техникасының басқалармен мәнер ұқсастығы болғанымен картиналарының мазмұны терең. Мәселе, міне осында. Дәстүр жоқтықтан осындай таланттарды ел өткізіп алды, жаны қиналғанда қол ұшын бермейді, себебі оны танып тұрған жоқ. Қазақтың қалталы

азаматтарын нағыз талантты тану қасиетіне тәрбиелемеген соң солай. Өнермен шұғылданған адам шырмаулы болады, сырын сыртына шығарып айта алмайды. Суретші өзінің ішкі қиналысын картинасы арқылы бергісі келеді. Бұл – қиналған жігіт. Намысқой, өткір. Беталды бояу жоқ. Құлагер. Әдейілеп қарасақ, тұяқ, саусақтарын пропорционалды салыстырмалы түрде жуан қылып салған. Оның бір атауы – тек. Тұлпардың тұяғын көрсетуі – қазақтың дала табиғатында мықтылығының бейнесі. Айға ұлыған көк бөрі. Шоқиған. Біздің жұртта бұрын солай өмір сүрген. Аттың аяғы («Батыр») жерде нық тұр. Бізге өнертанушылар керек. Сол дәстүрге айналмаған».

Ақан сері Қорамсаұлы Құлагеріне жоқтау айтып,

Шынымен өлгенің бе, Құлагерім,
Салбырап саптыаяқтай төменгі ернің.
Баспа-бас қызға бермес жануарым,
Басылмас бір шырқамай менің шерім.

тұлпарының атын өшпестей қылып, аманаттап кетті.

Үш жүзге аты мәлім Өнет бабаның ұрпағы Нұрбұлан ағаның толғанысты сөздерін шашу шығармай жазып алдым. Құлағым жағып барады.

Құлагермен қазақ Сәкен Жүнісов романынан соң қайта қауышты. Оны әуелде Құдай жылқы қылып жаратқан еді. Одан соң қайран жануар әнге айналды, арада жүз жыл ауағанда Құлагер ұлы рух болып тірілді. Ғабит Мүсірепов сахнаға шығарды. Кейінірек Құлагерге құмар қылған Мағжан ақынның Ақан сері туралы эссесі; Мағжан Жұмабаевосын Илияс Жансүгіров поэмасын ашқызды; Илиястың Құлагері мені Мұратбек Жоланов өлеміне жетектеп әкелді.

Ұрпақ сабақтастығы осы болса керек. Бұлар – менің халқымның аяулы, асыл перзенттері. Оларды шын сүйсем, ол менің өзімді сүйгенім, қастер тұтсам шыққан тегімді, қазақтығым мен азаттық рухымды ардақ тұтқаным, өзге жұртпен иық теңестіргенім ғой.

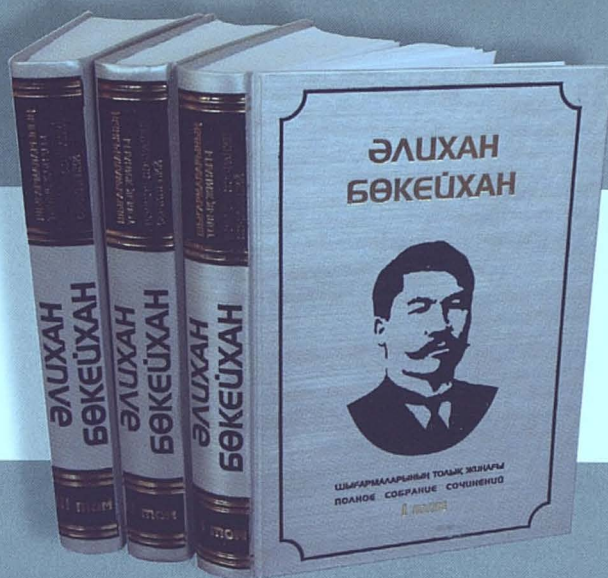
Нұрбұлан Өтепбаев Мұратбектің өзге картиналарын талдауға көшті: «Сұлуды қайдан аласың, шын бейнені салу керек. Шындықтан бәрі қорқады. Бала, кекіл мен тұмар керек. Бала бейне қайдан туады? Ол шындықтан, суретші бойында жүрегі тазасын бейнелеп қалады.

Суретші бейнелеген жас отбасы картинасына көз салсаңыз, жазира жүзіндегі мейірім тұнған ана мен бала махаббаты ерекше мәнді. Әйел адамның жүзінен сабырлық, ыстық сезім анық байқалады. Отағасы өңінде ризалық сезім айқын. Бейбіт өмір, қарапайым жан рахатын суретші сүйіспеншілікпен көрсете

білген. Бұл – мейірімді, кең пейілді халық тұрмысының бір фрагменті. Жас суретшінің бойында қаншама күш, қаншама жігер болды десеңізші. Өнер құдіреті – осы болар, сірә».

Марқұм суретші өзін іздеп барған Мұнайдар Балмолдамен әңгімесінде («Жайық үні» газеті, № 46. 16 қараша, 2006 ж.) былай депті: «Қазақтың жастары шетелдік кино жұлдыздарына, қолдан жасалған «жалған батырларына» еліктейді. Білмейді ғой... Өтірік неге керек? Біздің қазақ баласына Алпамыс пен Қобыланды, Ер Тарғын, Сырым, Исатай мен Махамбет емес пе керегі?! Өз батырларымызды біле білсекші. Жастардың ол білместігіне өзіміз кінәліміз. Сен де, мен де! Балалардың рухын ұлттық тәрбиемен тербетуіміз керек!».

Айгүл Кемелбаева,
жазушы, "Дарын" мемлекеттік
жастар сыйлығының лауреаты

ҚР

Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат комитетінің бағдарламасы бойынша Қазақтың көрнекті қоғам һәм мемлекет қайраткері, энциклопедияшыл ғалым Ірі көрнекті публицист Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейханның жеті томдық толық шығармалар жинағының алғашқы үш томы Астанадағы «Сарыарқа» баспасынан жарық көрді.

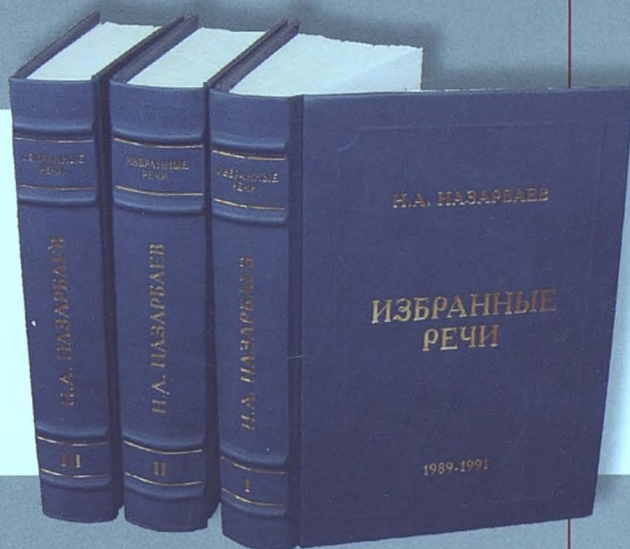
Алаш ардақтысының бұл жинағы 1889-1937 жылдар аралығында мерзімді басылымдарда, ғылыми журналдар мен жинақтарда жарық көрген ірі ғылыми монографияларын, ғылыми зерттеулерің, саяси публицистикасын, әдеби сын мақалалары мен аудармаларын және жеке хаттарын қамтиды. Кітапты филология ғылымдарының кандидаты, Әлихантанушы ғалым Сұлтанхан Аққұлұлы құрастырған. Жеті томдық жаңа жинақтың қалған төрт томы биыл жарық көреді.

Вышел в свет трехтомник «Н.А.Назарбаев. Избранные речи», выпущенный столичным издательским домом «Сарыарқа».

В первых томах этого многотомного издания представлены основные публичные выступления Первого Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева с 1989 по 1998 годы. В них освещаются события последних перестроечных лет, когда в условиях распада СССР происходил процесс исторического самоопределения народа Казахстана в пользу суверенитета, демократии и свободного рынка.

Также это выступления, сделанные в первые годы независимости Казахстана - одного из самых напряженных и определяющих с точки зрения государственного строительства этапов, когда происходил демонтаж тоталитарной системы и шел процесс поиска новой модели государственности и становления рыночной экономики.

Большое внимание уделено событиям 1995-1998 годов. Именно в этот период на основе Конституции 1995 года были продолжены системные преобразования в политической, экономической, социально-гуманитарной сферах, принята стратегическая программа «Казахстан-2030», осуществлен перенос столицы из Алматы в Акмолу, проведена конституционная рефор-

«Нартұлға» сериясы жайлы

Астанадағы «Фолиант» баспасы «Нартұлға» атпен тамаша кітаптар сериясын шығарып келеді. Серия аты айтып тұрғандай, қазақтан шыққан тарихи тұлғалар, қол бастаған батырлар, сөзден түйін түйген шешендер, ел басқарған айтулы азаматтар мен ғылым көкжиегін кеңейткен ғалымдар, олардың өнегелі өмірі мен қажырлы еңбектері жайлы сыр шертеді. Олар жайлы мәліметтер тек жалаң сөзбенен, құр әңгімемен қана шектеліп қалмай, авторлар қауымы барынша жаңаша, тосын, тың деректер тауып, тұлғаның азаматтық, қайраткерлік қалпын әділ әрі шынайы ашуға талпынған.

Дүниеде саяси жақтан әдейі бұрмаланған тарих болса, біздің тарих шығар. Әсіресе, Алаш баласының қалың тарихы қасақана, оңды-солды жазылып, жұп-жұқа оқулық болып шықты. Ал оның өзінің кейінгі буынға қаншалықты зардап әкелгенін біреу білсе, біреу білмес.

Баспаның «Нартұлға» сериясы да осындай олқылықтардың орнын түгелдей толтырмаса да, өзіндік сүбелі дүниелерімен қалың оқырманды қуанытып келеді. «Қанжығалы қарт Бөгенбай», «Бұқар жырау», «Шәкәрім», «Мұстафа Шоқай», «Қажымұқан», «Қалибек Қуанышбаев», «Ебіней Бекетов», «Қаныш Сәтбаев», «Сәбит Мұқанов» сияқты тау тұлғалар осы серия арқылы туған халқымен қауышты.

Ұлы Жеңістің 65 жылдығына орай «Ерлік – дастан» атты кітап «Ақжол-тай» баспасынан жарық көрді. Кітапты белгілі айтыскер ақын А.Әл-тай мен К.Ахметов құрастырған.

Бұл антологиялық жинақта Т.Әлмұхамбетов, Ә.Ес-мәмбетов, А.Жұмағалиев, Д.Жазықбаев сияқты ұрыс даласынан оралмаған боздақ ақындардың, қаруы мен қаламын қатар ұстаған Ә.Сәрсенбаев, Ж.Молдағалиев, Т.Бердияров т.с.с. майдангер ақындардың Ұлы Отан соғысы жылдары оқпен от арасында жүріп жазған өлең-жырлары мен сол жылдары жалынды сөздерімен жауынгерлер мен тылдағы елді Жеңіске үндеген Ж.Жабиев, Д.Әлімбаев, Н.Байғанин т.б. халық ақындарының және жазба ақындардың шығармалары, сондай-ақ, соғыс ауыртпалығын жанымен сезінген кейінгі буын өкілдерінің туындылары топтастырылған.

Антологияда қамтылған шығармалардан жауынгерлер мен тылдағы елдің өр рухы, сағынышты сезім күйлері, арман-аңсарлары мен асқақ мұраттары танылады.

Кітапта Қазақстаннан шыққан Кеңес Одағы Батырларының түрлі-түсті портреттері берілген.

Отанның, туған ел мен туған жердің, бейбіт күннің қадір-қасиетіне жетуге үндейтін бұл кітап қалың көпшілікке, мектеп мұғалімдері мен оқушыларға, сондай-ақ, Ұлы Отан соғысы жылдарындағы поэзия арнайы оқытылатын жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, магистранттарға арналған.

КІТАП ПАТШАЛЫҒЫ

ғылыми-танымдық, әдістемелік журнал

Құрметті оқырмандар!
Сіздерді «Кітап патшалығы» журналына
жазылушылардың қатарынан
көруге қуаныштымыз.

Жазылу индексі:
«Қазпошта»АҚ каталогында -74004;
«Евразия Пресс» агенттігінде - 740034.

Уважаемые читатели!
Мы будем рады видеть вас в числе
подписчиков журнала «Кітап патшалығы».

Подписной индекс:
в каталоге АО «КАЗПОЧТА» - 74330;
в подписном агентстве «Евразия Пресс» - 74004.

